

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR
E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

DE INTERPRETATIEVRIJHEID VAN DE NOTARIS

Onlangs verscheen de handelsuitgave van het aggregaatsproefschrift van de Gentse notaris Christian Engels, dat handelt over het uitvoerend beslag op onroerend goed (C. Engels, *Het uitvoerend beslag op onroerend goed en de daerbijhorende rangregeling*, Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 1981, 444 blz.). In dit boek worden enkele bladzijden besteed aan de interpretatiemethodologie in de door Engels behandelde materie. Hierbij worden een aantal stellingen verdedigd die mijns inziens onjuist zijn. In het bijzonder acht Engels een aantal van de destijds door mij in mijn proefschrift (M. Van Hoecke, *De interpretatievrijheid van de rechter*, Kluwer Rechtswetenschappen Antwerpen, 1979) verdedigde thesissen niet toepasselijk op de door hem behandelde problematiek en dit om twee redenen: de techniciteit van de materie van het beslag, en de rol van de notaris, die geen beslissingsbevoegdheid zou hebben zoals de rechter maar slechts een in wezen uitvoerende taak.

In dit artikel wil ik pogen aan te tonen dat geen van beide argumenten afbreuk kan doen aan de integrale toepasselijkheid, zowel voor de notaris in het algemeen als wat betreft de interpretatie van technische materies, van de algemene interpretatieregels zoals ze in *De interpretatievrijheid van de rechter* zijn uiteengezet. Om dit aan te tonen zal ik de interpretatietheorie van Engels o.m. trachten te weerleggen met argumenten die ik put uit zijn eigen uiteenzetting over het uitvoerend beslag op onroerend goed.

1. De interpretatie van «duidelijke teksten»

De centrale stelling die ik in mijn proefschrift heb verdedigd was dat de schijnbare «duidelijkheid» van een tekst nooit een argument kan vormen om elke verdere interpretatie van die tekst uit te sluiten. De «vaststelling» dat een wettekst «duidelijk» is, is op zich reeds het resultaat van een interpretatie, zij het een intuïtieve of onbewuste interpretatie, en is niet een neutrale, objectieve waarneeming. Dat deze «vaststelling» van de «duidelijkheid» van een wettekst gedaan wordt door een rechter, dan wel door een notaris, een advocaat, een ambtenaar of welke andere persoon ook, maakt hier geen enkel verschil uit; de uitspraak dat een wettekst duidelijk is, is steeds het resultaat

van een, in wezen subjectieve interpretatie. Dit komt op de meest frappante wijze tot uiting wanneer verschillende juristen aan dezelfde, naar hun mening «duidelijke», wettekst uiteenlopende en zelfs tegenstrijdige betekenissen toekennen. Een dergelijk geval wordt ook door Engels aangehaald, waar hij enerzijds een arrest van het Hof van Beroep te Luik en anderzijds Marcotty citeert, die uit de «duidelijke tekst» van artikel 43 W. 15 augustus 1854 tegenstrijdige betekenissen aflezen (blz. 241-242, nr. 348).

In het algemeen werd er in *De interpretatievrijheid van de rechter* op gewezen dat de duidelijkheid van een tekst niets meer is dan een duidelijkheid op het eerste gezicht. De betekenis die men aldus intuïtief en onbewust uit een (wet)tekst afleest is dan ook slechts een prima-facie-betekenis waaraan men ten onrechte een absolute waarde zou toekennen, die zou beletten via een meer actief en bewust interpretatieproces te pogen de werkelijke betekenis van de (wet)tekst te achterhalen.

Engels verantwoordt zijn stellingname door erop te wijzen dat de notaris verplicht is naar «zekerheden» te zoeken, omdat hij, in tegenstelling tot de rechter, over geen beslissingsbevoegdheid zou beschikken (blz. 12, nr. 19). Hij verliest hierbij echter uit het oog dat de «zekerheid» van de schijnbaar duidelijke betekenis van een wettekst slechts een *schijnzekerheid* is. Het is misschien een zekere, en ook wel een gemakkelijke, oplossing voor degene die de wet interpreteert, in casu de notaris, maar het biedt allesbehalve zekerheid voor de wetgever enerzijds en voor de rechtsonderhorige anderzijds.

De wetgever moet er immers op kunnen vertrouwen dat de door hem beoogde maatschappelijke ordening adequaat verwezenlijkt wordt, ook wanneer hij zijn wil wat onbeholpen heeft uitgedrukt in de wetteksten. Het lijkt toch moeilijk te verantwoorden dat een rechter of een notaris, steunend op, of zich verschuilend achter, zijn beperkte beslissingsmacht juist bewust beslissingen gaat nemen waarvan vaststaat dat ze regelrecht ingaan tegen de wil van de wetgever.

De rechtsonderhorige van zijn kant moet in praktische juridische aangelegenheden eveneens kunnen rekenen op een zinvolle toepassing van de wil van de wetgever door de betrokken bevoegde personen. Krampachtig vasthouden aan de «duidelijke» prima-facie-betekenis van de wet

biedt de rechtsonderhorige niet de minste rechtszekerheid. Men dient er zich immers bewust van te zijn dat de rechtsonderhorige in de regel nooit wetteksten leest en als hij dat toch doet, ze in een heel ander perspectief leest dan de jurist (en aldus wellicht ook vaak een andere «duidelijke betekenis» uit de wettekst afleest). De rechtsonderhorige kent in de regel wel enkele grote beleidsopties van de wetgever en rekent in elk geval op een efficiënte, billijke en redelijke oplossing van het gestelde juridisch probleem. Wanneer de jurist, zij het nu als rechter, als notaris of in een andere functie, een beslissing neemt die onder het mom van de duidelijkheid van de wettekst zowel indruist tegen de vaststaande wil van de wetgever als tegen het klaarblijkelijk belang van de betrokken partijen, dan is dat in feite een vorm van rechtsweigering. Niet de wet, maar wel de *wetekst* wordt toegepast, of, sterker nog, een vrij arbitrair door de interpretator aan de wettekst toegekende betekenis. Men gaat er hierbij o.m. van uit dat de tekst van de wet een perfecte vertolking is van de wil van de wetgever. Dit betekent dat men er a priori van uitgaat dat men in de wet geen fouten of vergetelheden van de wetgever aantreft. Erkent men immers dat technische onnauwkeurigheden in de wet kunnen voorkomen, dan aanvaardt men tevens impliciet dat de «duidelijke» prima-facie-betekenis van de wettekst niet noodzakelijk steeds samenvalt met de eigenlijke betekenis van deze wettekst, zodat de «duidelijke tekst» als a-priori-grens voor de interpretatie automatisch vervalt.

Dat dergelijke technische onnauwkeurigheden zelfs vrij frequent in de wetgeving voorkomen zal geen enkele jurist kunnen ontkennen. En dat ook de «technische» materie van het uitvoerend beslag op onroerend goed hieraan niet ontsnapt, blijkt voldoende uit de uiteenzetting van Engels, waaruit de hiernavolgende voorbeelden gelicht worden.

— Artikel 1394 Ger. W. verwijst naar het Wetboek van Strafvordering, terwijl in werkelijkheid de artt. 275 e.v. van het Strafwetboek bedoeld worden. De toch wel onbetwistbare «duidelijkheid» van art. 1394 Ger. W. belet Engels nochtans niet de — niet vermelde, maar wel bedoelde — artikelen van het Strafwetboek toepasselijk te achten (blz. 120, voetnoot 1).

— De beslagleggende schuldeiser is bij vergetelheid van de wetgever niet vermeld in art. 1582 Ger. W. Engels spreekt hierbij van een «redactionele fout» van de wetgever. Opnieuw belet de duidelijke tekst van in casu art. 1582 Ger. W. Engels niet, na interpretatie, te stellen dat de beslagleggende schuldeiser toch geacht moet worden in art. 1582 Ger. W. vermeld te zijn (blz. 199, nr. 271 en blz. 222, nr. 313).

— Verder acht Engels de artt. 1578 en 1623 Ger. W. «totaal overbodige bepalingen» (resp. blz. 201, litt. d, en blz. 335, nr. 526). M.b.t. art. 1623 Ger. W. stelt hij: «De wetgever heeft de wettelijke bepalingen van art. 1395, lid 1, Ger. W. uit het oog verloren, en is bovendien klaarblijkelijk vergeten dat...» (blz. 335, nr. 527).

— I.v.m. de artt. 1582 en 1639 Ger. W. spreekt hij van een «wetgevende slordigheid» (blz. 213, nr. 293).

— De formulering van art. 1600 Ger. W. noemt hij «vrij gebrekkig» (blz. 280, nr. 409).

— M.b.t. het meedelen van het instellen van een eis tot ontbinding van een koopovereenkomst die betrekking heeft op een onroerend goed stelt hij een «duidelijk hiaat» vast in de wetgeving ter zake (blz. 234, nr. 335).

— In art. 1441 Ger. W. is de wetgever van 1967 volgens

Engels «vergeten» de vroegere verplichting op te leggen dat degene die de doorhaling van een beslag toelaat, het exploit moet tekenen (blz. 228, nr. 324).

— Tussen de artt. 1628 en 1642 Ger. W. ten slotte stelt Engels een «totale discrepantie» vast (blz. 384, nr. 520).

Uit die voorbeelden blijkt voldoende dat de wetgever zijn wil allesbehalve optimaal in de wetteksten verwoordt. De bewering dat een op het eerste gezicht duidelijke wettekst steeds de duidelijke weergave is van de wil van de wetgever, zodat het niet toegelaten zou zijn die wettekst te interpreteren, is dus niet houdbaar. Houdt men daarentegen wel rekening met fouten en vergetelheden in de wetgeving, ook bij op het eerste gezicht duidelijke teksten, dan doet men wel degelijk aan wetsinterpretatie. Het vaststellen van deze fouten of gebreken in de wettekst kan immers slechts blijken na het voeren van een interpretatieonderzoek, dat niets anders is dan het confronteren van de wettekst met een bepaalde context, zoals de parlementaire voorbereiding, andere wetgeving, een absurd of onredelijk gevolg van een letterlijke wetstoepassing, en dergelijke meer.

2. De taak van de notaris

Engels omschrijft de taak van de notaris in het raam van het uitvoerend beslag op onroerend goed als die van een uitvoerder die werkt onder toezicht van de beslagrechter (blz. 11, nr. 18). Hij voegt hieraan toe «dat de notaris een rechter van de willige rechtsmacht is, die enkel een appreciatierecht bezit doch geen beslissingsbevoegdheid heeft. De interpretatievrijheid van de notaris is bijgevolg beperkt» (blz. 11-12, nr. 18). En verder: «Het is onmiskenbaar dat in deze tak van het procesrecht de notaris in veel gevallen als eerste rechter moet optreden. Zoals gezegd is hij echter een rechter zonder beslissingsbevoegdheid» (blz. 12, nr. 19).

Uit de verschillende rol van rechter en notaris leidt Engels hier dus een engere interpretatievrijheid af voor de notaris in vergelijking met die van de rechter.

Verskillende bedenkingen dringen zich hierbij op.

Dat de notaris en de rechter een verschillende functie vervullen, kan bezwaarlijk ontkend worden. De notaris is als magistraat van de willige rechtsmacht inderdaad in essentie een uitvoerder en geen geschilbeslechter. Vanuit het oogpunt van de wetsinterpretatie maakt dit echter geen wezenlijk verschil uit.

De rechter lost problemen op, de notaris heeft o.m. tot taak problemen te voorkomen. De notaris moet zich wapenen tegen interpretatiemoeilijkheden en discussies achteraf door zijn akten zo waterdicht mogelijk te maken. Hierbij anticipeert de notaris in grote mate op de te verwachten rechterlijke beslissingen. Dit impliceert dan ook dat de notaris de wetgeving zó moet interpreteren zoals hij kan verwachten dat de rechter ze zal interpreteren. De notaris moet dus dezelfde interpretatiemethodes volgen als de rechter. Soms kan dit probleem door de notaris ontweken worden. Wanneer er bijvoorbeeld twijfel over kan bestaan of het wel noodzakelijk is een bepaalde vermelding in de akte op te nemen, kan de notaris elke kans op nietigheid vermijden door de vermelding hoe dan ook op te nemen. In een aantal gevallen echter zal de notaris moeten kiezen tussen twee interpretaties, zonder dat hij de mogelijkheid heeft de twee op een of andere wijze met elkaar te verzoenen. In deze gevallen zal de notaris willens

nillens een beslissing moeten nemen en zal hij dus de wet naar zijn beste vermogen moeten interpreteren.

De notaris moet inderdaad net als de rechter de wetgeving toepassen, of, ruimer geformuleerd, concrete gevallen een juridische regeling geven die past binnen het vigerend rechtssysteem. De notaris kan hierbij zeker niet beschouwd worden als een loutere slaafse uitvoerder op de wijze zoals een typiste een uitgeschreven tekst overtypt. De notaris is in ons huidige rechtssysteem een vrij belangrijke figuur die vanuit zijn functie een bepaalde verantwoordelijkheid heeft, o.m. met betrekking tot het meewerken aan het in stand houden en/of het realiseren van een efficiënt, coherent, adequaat en zinvol rechtssysteem. Zo zou een notaris bijvoorbeeld zijn medewerking niet mogen verlenen aan rechtsmisbruik onder voorwendsel dat hij als uitvoerend technicus enkel op een technische wijze een zuiver technische wet toepast en dat elke interpretatie in een ruimere context (in het bijzonder de teleologische interpretatie), zoals Engels beweert (blz. 14, nr. 21), overgelaten moet worden aan de (beslag)rechter. Engels stelt dit trouwens zelf waar hij schrijft dat de notaris niet zou mogen meewerken aan een procedure tot uitwinning op een onroerend goed waarvan de waarde minder bedraagt dan 50.000fr. (blz. 126-127, nr. 160). Dit precies omdat het nadeel voor de schuldenaar buiten verhouding staat tot het voordeel dat de schuldeiser uit de beslagprocedure kan halen. Hoe hij deze stelling binnen zijn theorie kan verantwoorden, blijft echter een raadsel.

Dat aan de notaris een ruimere taak is toebedeeld dan die van een loutere uitvoerder blijkt ten slotte ook nog uit de slotzin van het boek van Engels: «Het is de taak van de beslagrechter en van de notaris in deze procedure aan iedere rechtzoekende datgene te geven waarop hij aanspraak kan maken, zoals zij er ook moeten over waken de 'proceduriers' de pas af te snijden» (blz. 434, nr. 659).

Deze laatste zinsnede wijst opnieuw op de taak, zowel van de notaris als van de rechter, de concrete situatie in haar geheel te bekijken en zich niet louter te beperken tot een mechanische toepassing van de letter van de wet.

Dat de notaris in vergelijking met de rechter slechts over een «appreciatierecht» en niet over een «beslissingsbevoegdheid» zou beschikken is m.b.t. de problematiek van de wetsinterpretatie een onjuiste en misleidende voorstelling van zaken. Onjuist in de mate dat er op het gebied van de zuivere interpretatie van de wet een artificieel onderscheid gemaakt wordt tussen rechter en notaris. Misleidend ook in de mate dat er een kunstmatig onderscheid gemaakt wordt tussen «appreciatierecht» en «beslissingsbevoegdheid».

Dat de notaris over geen beslissingsbevoegdheid zou beschikken, kan slechts als juist worden beschouwd wanneer men het heeft over de bevoegdheid om autonoom, zonder rekening te houden met de wetgeving, beslissingen te nemen. Een dergelijke beslissingsbevoegdheid heeft evenwel ook de rechter niet.

Trouwens, het gaat hier in het geheel niet om de problematiek van leemten of antinomieën in het recht, maar gewoon om de interpretatie van wetteksten, om het bepalen van de juiste betekenis en draagwijdte die een bepaalde wettekst heeft. Zowel de rechter als de notaris beschikken hier niet enkel over een *appreciatierecht*, ze zijn zonder meer genoodzaakt om regelmatig, zo al niet voortdurend, de betekenis van een tekst in zijn context te appreciëren,

te evalueren, te beoordelen en meteen te *beslissen* welke betekenis aan de tekst in concreto moet worden toegekend. Telkens als een rechter of een notaris impliciet of expliciet aan een wettekst een bepaalde betekenis of draagwijdte toekent, al dan niet na het uitvoeren van een omstandig interpretatieonderzoek, neemt hij een *beslissing* m.b.t. de betekenis en de draagwijdte van die wettekst.

Elke interpretatiemogelijkheid, elke interpretatieruimte impliceert een beslissingsbevoegdheid. Beweren dat de notaris (of de rechter, of de ambtenaar) enkel de wet toepast en niets meer, is juist een versluiering van wat de notaris (respectievelijk de rechter of de ambtenaar) in werkelijkheid doet. Veeleer dan de werkzaamheden van de notaris binnen strakke wettelijke grenzen te houden, zoals Engels het wil laten voorkomen, sluit men de ogen voor mogelijke willekeur die dan kan gebeuren onder het mom van een strikte toepassing van de wet, zodat men aldus precies willekeurige wetstoepassingen in de hand werkt.

Wanneer Engels schrijft dat de notaris «zich aan de wetgeving moet houden en met de wet als enig middel de moeilijkheden moet oplossen» (blz. 14, nr. 21), dan is dit in de regel volkomen juist. De vraag is echter welke wet in concreto toepassing moet vinden, en vooral welke de juiste draagwijdte is van de wet in het concrete geval waarmee de notaris geconfronteerd is. Deze interpretatieproblematiek is in wezen dezelfde voor elke jurist, voor elkeen die in welke hoedanigheid ook wetgeving moet toepassen, en dus ook voor de notaris (vgl. W. Van Gerven, *Het beleid van de rechter*, Antwerpen 1973, blz. 9-10).

Trouwens ook buiten de sfeer van de strikte wetsinterpretatie beschikt de notaris regelmatig op dezelfde wijze als de rechter over een beslissingsbevoegdheid.

Zo moet de notaris in de rangregeling de schuldvorderingen onderzoeken en o.m. oordelen of het om een chirografaire dan wel om een bevoorrechte schuldvordering gaat (Engels, blz. 25). De notaris oordeelt verder over de authenticiteit van de titel waarop het uitvoerend beslag moet steunen, evenals over de uitvoerbaarheid van die titel (Engels, blz. 30 e.v.). Hij oordeelt of de schuldvordering zeker is, vaststaat en opeisbaar is (blz. 37), of de betrokkene de bevoegdheid heeft om uit te winnen (blz. 43 e.v.) en tegen wie uitgewonnen kan worden (blz. 55 e.v.). Ten slotte moet hij ook oordelen of de betrokken goederen vatbaar zijn voor uitwinning (blz. 70 e.v.). In bepaalde gevallen moet de notaris tevens nagaan in welke mate een onroerend goed niet dient als «voornaamste gezinswoning», dit met het oog op de bescherming die het B. W. er sinds de wet van 14 juli 1976 aan verbindt (blz. 104).

De notaris zal hierbij natuurlijk niet autonoom beslissen maar op basis van het vigerende recht (wat wel iets ruimer is dan de loutere wetgeving). Voor de rechter geldt evenwel precies hetzelfde. Tegen de beslissing van de notaris kan men zich voorzien bij de beslagrechter. Maar ook de beslissing van de beslagrechter is op haar beurt voor beroep vatbaar. En voor beiden geldt dat de beslissing een definitieve beslissing wordt wanneer geen van de betrokken partijen beroep instelt. En dit is — gelukkig — toch het geval voor de overgrote meerderheid van dergelijke notariële beslissingen.

3. De techniciteit van de wetgeving

Naast de verschillende rol van rechter en notaris, waarvan Engels op het vlak van de wetsinterpretatie, zoals beoogd, een verkeerde draagwijdte toekent, motiveert hij de volgens hem erg beperkte interpretatieruimte van de notaris tevens met een verwijzing naar de techniciteit van de wetgeving zoals in casu die van het uitvoerend beslag op onroerend goed. Hij stelt deze «technische», «formele» wetgeving, die enkel betrekking heeft op de uitvoering van een titel, tegenover een «niet technische», materiële» wetgeving «die een maatschappelijke ordening beoogt» en waarbij het gaat om de *totstandkoming* van een recht (blz. 11, nr. 17, blz. 12, nr. 19a en blz. 14, nr. 21).

Opnieuw is het onderscheid dat Engels hier maakt op zich niet onjuist maar wel de gevolgen die hij eraan verbindt op het vlak van de interpretatie van die verschillende soorten wetgeving. De essentie van zijn stelling vindt men terug in de volgende passage: «Ten derde mag man zeker niet uit het oog verliezen dat het om technische wetteksten gaat. Deze teksten hebben betrekking op de uitvoering van een titel. De titel kan aangevochten worden, de uitvoering niet, tenzij de wijze waarop ze gebeurt. Want de uitvoering is slechts mogelijk indien de titel onaanvechtbaar is. De schuldeiser en de schuldenaar moeten weten, en dit op een zo precies mogelijke wijze, hoe het in de uitvoering met hun rechten en verplichtingen is gesteld. Het is immers niet nodig voor de uitvoering een rechtvaardiging te zoeken. Hetgeen wel het geval is wanneer de wet niet als een technische wet ervaren wordt. De techniek in het recht zoekt enkel de werking van een beoogde maatschappelijke orde» (blz. 11, nr. 17).

Het komt nuttig voor op de hier gevolgde redenering wat dieper in te gaan. Engels lijkt een onderscheid te maken tussen de interpretatiemogelijkheden t.a.v. de wettelijke regelen die het materiële recht en de totstandkoming en geldigheid van de door de notaris uit te voeren titel regelen enerzijds en de wettelijke regelen die de uitvoering regelen anderzijds. De titel is volgens Engels aanvechtbaar, de uitvoering niet, tenzij de wijze waarop ze gebeurt. Wat wil dit nu in feite zeggen? Aangezien de onaanvechtbaarheid van de uitvoering blijkbaar niet slaat op de wijze waarop ze gebeurt, kan ze enkel betrekking hebben op het principe zelf van de uitvoerbaarheid van de titel. Nu is de uitvoerbaarheid van de titel geen probleem van de uitvoering, maar juist een probleem van de geldigheid en de geldingskracht van de titel. In feite zegt Engels hier dan ook niets meer dan dat de titel onaanvechtbaar is als eenmaal vaststaat dat hij onaanvechtbaar is, hetgeen dus een nietszeggende uitspraak is. Engels vervolgt dan met te stellen dat «de schuldeiser en de schuldenaar moeten weten, en dit op een zo precies mogelijke wijze, hoe het in de uitvoering met hun rechten en verplichtingen is gesteld. Het is immers niet nodig voor de uitvoering een rechtvaardiging te zoeken. Hetgeen wel het geval is wanneer de wet niet als een technische wet ervaren wordt». Dat elkeen er belang bij heeft zo precies mogelijk zijn rechten en verplichtingen te kennen, geldt voor het gehele recht en is zeker geen specifiek kenmerk van de door Engels behandelde «technische» wetgeving. Sterker is evenwel de uitspraak dat het niet nodig zou zijn voor de uitvoering een rechtvaardiging te zoeken, dit in tegenstelling tot de niet-technische wetgeving (waarbij de afbakening tussen beide voor Engels blijkbaar een kwestie is van een

subjectief «ervaren»). Behoudens bij de gevallen van rechtsmisbruik valt evenwel niet in te zien hoe men bij de toepassing van niet-technisch «ervaren» wetgeving telkens een «rechtvaardiging» zou moeten zoeken. Ofwel denkt Engels hier aan de zogenaamde «blanco normen» met open begrippen zoals «fout», «goede trouw», het «belang» van het kind, het «nadeel» voor de minderjarige e.d.m., die de keuze van de toe te passen waardeoordelen en/of normen expliciet aan de rechter overlaten. Maar dit vormt slechts een zeer beperkt onderdeel van het materiële recht waarbij rechten gecreëerd worden. De toepassing van dergelijke rechtsregels stelt trouwens nauwelijks theoretische problemen op het vlak van de wetsinterpretatie, aangezien hier a priori door de wetgever aan de rechter een zeer grote, zo niet onbeperkte vrijheid wordt toegekend.

Dan blijft nog slechts de mogelijkheid dat Engels bij de toepassing van de betrokken technische wetgeving a priori rechtsmisbruik zou uitsluiten, wat niet het geval zou zijn voor de niet technische wetgeving. Maar dan komt Engels met zichzelf in tegenspraak waar hij elders (blz. 126-127, nr. 160) een dergelijk rechtsmisbruik bij de uitvoering wel mogelijk acht, aangezien hij stelt dat de notaris niet zou mogen meewerken aan een procedure tot uitwinning op een onroerend goed waarvan a priori vaststaat dat de opbrengst niet zal opwegen tegen de kosten.

De hierboven geciteerde passage uit het werk van Engels besluit dan met de zin: «De techniek in het recht zoekt enkel de werking van een beoogde maatschappelijke orde.» Ook hier is het moeilijk te achterhalen wat de auteur daarmee nu precies bedoelt. In het algemeen is alle recht immers een techniek om een bepaalde maatschappelijke ordening tot stand te brengen. Elke rechtstak kent meer algemene en meer gedetailleerde regelen, en het ligt inderdaad in de lijn van de normale spraakgebruik om zuiver formele regelen, zoals bijvoorbeeld procedureregelen, of zeer gedetailleerde regelen, «technisch» te noemen. Deze techniciteit is dan inderdaad eerder een kwestie van subjectieve «ervaring» dan een objectief gegeven. Zo zal een civilist wellicht het gehele administratief recht «technisch» noemen, terwijl een specialist van het administratief recht binnen deze materie naast «technische» regelen ook algemene principes zal aanwijzen. Het onderscheid zal trouwens hoe dan ook kwantitatief en niet kwalitatief zijn. Engels biedt ons trouwens niet het minste criterium om een wetenschappelijk verantwoorde grens te kunnen trekken tussen technische wetgeving enerzijds en niet-technische wetgeving anderzijds. Wat hij in feite lijkt te willen zeggen is dat de door hem behandelde materie van het uitvoerend beslag op onroerend goed, die hij dan als «technisch» omschrijft, slechts een aanvulling, een uitvloeisel is van een ruimere materie waarin meer algemeen de rechten en verplichtingen van schuldenaar en schuldeiser en de rechten en verplichtingen m.b.t. onroerende goederen geregeld worden, wat met zich meebrengt dat men bij de toepassing van die meer technische wetgeving niet kan ingaan tegen de door de wetgever in deze ruimere materie beoogde maatschappelijke ordening. Dat is natuurlijk juist, maar in tegenstelling tot wat Engels stelt, brengt het niet met zich mee dat de notaris of de rechter de betrokken «technische» wetgeving niet meer zou mogen interpreteren of slechts binnen zeer enge grenzen zou mogen interpreteren, het brengt enkel met zich mee dat de ruimere materie die als basis en als ach-

tergrond fungeert voor de «uitvoeringsregelen», steeds als interpretatiecontext betrokken zal moeten worden bij de interpretatie van deze «uitvoeringsregelen». Dat de interpretatieproblematiek zich niet wezenlijk anders voordoet bij deze «technische» wetgeving dan bij minder-technische of niet-technische wetgeving, zal verder blijken uit talrijke voorbeelden die geput werden uit het werk zelf. Hier moge het volgende voorbeeld volstaan.

Bij de bespreking van de uitwinning van onverdeelde goederen schrijft Engels: «Men mag niet uit het oog verliezen dat het bij dit executierecht om een technische wet gaat, en dat deze techniciteit niet mag ontkracht worden door of omwille van een misplaatste reden van 'snelheid'» (blz. 86, nr. 94). Het gaat hier evenwel niet om een tegenstelling tussen «techniciteit» als objectief gegeven enerzijds en «snelheid» als een misplaatst subjectief argument van de interpretator anderzijds. Vooreerst is de «techniciteit» waarover zij het heeft allesbehalve een objectief gegeven. Wat betekent trouwens de door hem gevreesde «ontkrachting» van de techniciteit van een wet? Anderzijds is het argument van snelheid geen argument dat de interpretator zo maar uit zijn hoed tovert. Engels zelf schrijft elders dat een snellere rechtsbedeling een der centrale doelstellingen van het Gerechtelijk Wetboek is (blz. 112, nr. 142). Dit gegeven *a priori* negeren bij de interpretatie van afzonderlijke artikelen van het Gerechtelijk Wetboek betekent zonder meer een vervalsen van het interpretatieonderzoek en een duidelijk ingaan tegen de wil van de wetgever. Dit wil evenwel nog niet zeggen dat de snelheid van de rechtsbedeling als belangrijke doelstelling van het Gerechtelijk Wetboek doorslaggevend zal zijn bij de interpretatie van elk afzonderlijk artikel. Het betekent wel dat de interpretator, in casu de notaris, hier een keuze moet doen die niet kan worden gedaan op basis van de tekst zelf van de wet. Het gaat dan evenwel niet om een keuze tussen «techniciteit» (die door Engels als een soort intrinsieke eigenschap van de wettekst zelf wordt voorgesteld) en «snelheid», maar, naar uit de context in de uiteenzetting blijkt, om een keuze tussen «rechtszekerheid» enerzijds en «snelle rechtsbedeling» anderzijds. In beide gevallen staan we voor een beginsel dat onmiskenbaar deel uitmaakt van ons rechtssysteem en tevens relevant is bij de interpretatie van de door Engels behandelde wetgeving. De keuze tussen beide beginselen kan evenwel onmogelijk op basis van de wet zelf worden gedaan. Hoe «technisch» de wet ook moge zijn, de interpretator, en dus o.m. ook de notaris, kan aan deze keuze niet ontsnappen. Door zich te verschuilen achter het argument van de zogenaamde «techniciteit» van de wet om elke expliciete wetsinterpretatie *a priori* af te wimpelen camoufleert men juist de keuze die men impliciet, en vaak ook onbewust, bij de interpretatie van de wet gemaakt heeft.

4. De interpretatiemethodes

De volgens Engels beperkte interpretatievrijheid van de notaris in vergelijking met de interpretatievrijheid van de rechter komt in diens theorie ook naar voren bij de keuze van de interpretatiemethodes. De notaris zou een groter gewicht moeten toekennen aan een grammaticale interpretatie en, in tweede orde, aan een systematische interpretatie en aan een gebruik van de parlementaire voorbereiding, terwijl de historische interpretatie slechts een be-

perkte rol zou mogen spelen en de teleologische interpretatie zelfs volledig verboden terrein zou zijn voor de notaris (blz. 12-14, nr. 19).

A. De grammaticale interpretatie

Ondanks de pogingen die aangewend werden om de onhoudbaarheid aan te tonen van de regel volgens welke «duidelijke» wetteksten niet geïnterpreteerd zouden mogen worden (waarbij Engels in het bijzonder naar mijn proefschrift verwijst), acht Engels deze regel toch van toepassing op de door hem behandelde materie omdat het «bij formele wetten niet meer gaat over het tot stand komen van een recht, maar wel over de uitvoering ervan». En hij voegt daaraan toe: «Hij die de wet moet interpreteren heeft het recht niet zich in de plaats te stellen van de wetgever. Zelfs indien de notaris weet dat de uitvoering van een wet tot absurde of onbillijke gevolgen kan leiden, komt hem het recht niet toe een duidelijke tekst anders te interpreteren» (blz. 12, nr. 19a).

Waarom het theoretisch onhoudbare «duidelijke-tekst»-principe plotseling wel verdedigbaar zou zijn bij «formele» wetten die geen betrekking hebben op de totstandkoming van rechten maar enkel op de uitvoering ervan, wordt door Engels nergens uitgelegd. Het dient trouwens nogmaals herhaald te worden dat het onderscheid tussen «formele» en «materiële» wetten, voor zover dit dan al theoretisch houdbaar zou zijn, in casu volstrekt irrelevant is. In beide gevallen gaat het telkens om het achterhalen van de betekenis van een wettekst. De interpretator, zij hij rechter dan wel notaris, moet in de eerste plaats pogen de wil van de wetgever te achterhalen en in de tweede plaats ervoor waken dat aan de wettekst een zinvolle en adequate toepassing wordt gegeven. Het is dan ook totaal onaanvaardbaar dat men aan de betekenis die men zelf intuïtief aan een wettekst toekent, en die op het eerste gezicht duidelijk lijkt, een absolute waarde toekent en zich niets aantrekt van de eigenlijke wil van de wetgever. Aldus doet Engels precies zelf wat hij de anderen verwijt, namelijk «zich in de plaats stellen van de wetgever». De vaststelling van absurde of onbillijke gevolgen van de op het eerste gezicht duidelijke betekenis die men aan een wettekst heeft toegekend, leidt er in een correcte interpretatiemethodologie zeker niet toe de wet zonder meer opzij te schuiven, zoals Engels het laat uitschijnen. Deze absurde of onbillijke gevolgen vervullen, naast eventueel andere elementen, een *signaalfunctie*, die de interpretator erop attent maakt dat de schijnbaar duidelijke prima-facie-betekenis wellicht niet de juiste betekenis van de wettekst zou kunnen zijn. Indien na een grondig interpretatieonderzoek zou blijken dat de wetgever bepaalde gevolgen, die naar het gevoel van de notaris absurd of onbillijk zijn, uitdrukkelijk zo gewild heeft, dan zal de notaris zich daar allicht moeten bij neerleggen. Een onderzoek van de rechtspraak heeft evenwel uitgewezen dat een dergelijk «alarmsignaal» in feite na een uitgebreid interpretatieonderzoek vrijwel steeds leidt tot de conclusie dat de door de interpretator oorspronkelijk uit de tekst afgelezen «duidelijke» prima-facie-betekenis niet de eigenlijke betekenis van de wettekst was (zie M. Van Hoecke, *De interpretatievrijheid van de rechter*, blz. 76-330).

Maar ook Engels kan slechts met zichzelf consequent blijven zolang hij een theoretische uiteenzetting geeft over

de door de notaris te volgen interpretatiemethodologie. In zijn verder betoog overtreedt ook hij herhaaldelijk de door hem zo nadrukkelijk geponeerde regel dat duidelijke teksten niet vatbaar zouden zijn voor interpretatie.

— Zo roept Engels tegen een letterlijke, grammaticale interpretatie van art. 1622 Ger. W. de parlementaire voorbereiding in van het Gerechtelijk Wetboek, waaruit dan het doel van de wet wordt afgeleid, dat uiteindelijk als uitgangspunt dient voor een, volgens hem nochtans verboden, teleologische interpretatie van dit artikel (blz. 19, nr. 26).

— Bij de bespreking van art. 1564, tweede lid, Ger. W. pleit Engels ervoor in bepaalde gevallen geen letterlijke toepassing te maken van dit artikel wegens het absurde gevolg hiervan (blz. 141, nr. 185).

— Art. 1571 Ger. W. bepaalt dat de hypotheekbewaarder de overschrijving van een beslag moet weigeren wanneer reeds vroeger een beslag is «overgelegd en overgeschreven». Zoals deze, voor de meeste juristen toch wel erg duidelijke, wettekst geformuleerd is, kan men er moeilijk aan twijfelen dat beide voorwaarden (overlegging en overschrijving) vervuld moeten zijn. Zonder enige motivering interpreteert Engels het woord «en» als een «of» en stelt «tegen de duidelijke wettekst in» dat de overlegging volstaat (blz. 198, nr. 269). Wellicht is de interpretatie van Engels juist — dit probleem kan hier trouwens buiten beschouwing blijven — binnen zijn interpretatietheorie kan ze evenwel onmogelijk gerechtvaardigd worden, zeker wanneer men vaststelt dat het betrokken artikel 1571 Ger. W. in de gedachtengang van Engels allicht als prototype kan gelden van een «technische» wet.

— Artikel 1574 Ger. W. bepaalt: «De beslagene mag geen houtkap verrichten of geen beschadiging veroorzaken op straffe van schadevergoeding.» Opnieuw een duidelijke tekst, die in algemene bewoordingen is opgesteld en die dus volgens de «duidelijke-tekst»-doctrine geen ruimte open laat voor uitzonderingen. Op basis van een teleologische interpretatie acht Engels houtkap nochtans wel toegelaten wanneer dit gebeurt in het kader van het normaal onderhoud (blz. 177, litt. d.).

— Artikel 1578, tweede lid, en 1576, tweede lid, Ger. W. bepalen dat verzet kan gedaan worden door de vervolgende partij «of door enige andere schuldeiser». Een «duidelijke» tekst die Engels via een interpretatie in het licht van de parlementaire voorbereiding en via een wets-historische interpretatie gaat beperken tot die schuldeisers waarnaar in art. 1572 Ger. W. verwezen wordt. Bovendien blijkt ook de omschrijving van deze laatste categorieën schuldeisers op een interpretatie van Engels te berusten, aangezien in artikel 1572 Ger. W. enkel sprake is van «één of meer schuldeisers» (blz. 191, nr. 260).

— Op basis van, alweer, een teleologische interpretatie verwerpt Engels bij de interpretatie van art. 1600 Ger. W. een stelling van Marcotty, die o.m. steunt op het argument «dat art. 1600 Ger. W. in algemene bewoordingen is opgesteld en geen onderscheid maakt tussen onmiddellijk en niet-onmiddellijk eisbare sommen» (blz. 282-283, nr. 411).

— Artikel 1603, in fine, Ger. W. bepaalt «... zonder dat die termijn wegens de afstand wordt verlengd». Tegen de «duidelijke» tekst van dit artikel in aanvaardt Engels, op basis van wets-historische en wetssystematische argumenten, afwijkingen voor bijzondere termijnen (blz. 295-296, nr. 436).

— M.b.t. de artt. 1587 en 1588, eerste lid, Ger. W. stelt

Engels: «De wet is duidelijk.» Toch gaat hij een beroep doen op de parlementaire voorbereiding om de juiste draagwijdte van die artikelen te interpreteren.

Uit dit alles blijkt wel voldoende dat de regel volgens welke duidelijke teksten niet geïnterpreteerd zouden mogen worden, noch theoretisch noch praktisch houdbaar is, ook niet voor de notaris en ook niet in de zeer technische materies waarmee de notaris vaak geconfronteerd wordt.

Dan dient enkel nog de vraag beantwoord te worden of er voor de notaris en/of m.b.t. «technische» wetteksten andere regels gelden op het vlak van de keuze en de hiërarchie van de interpretatiemethodes in vergelijking met diegene die gelden voor de rechter en/of in niet-technische materies. Om deze vraag te beantwoorden zullen hierna de verschillende interpretatiemethodes overlopen worden die de eng grammaticale interpretatie overstijgen.

B. De systematische interpretatie

T.a.v. de systematische interpretatiemethode neemt Engels geen expliciete stelling in, noch pro noch contra. Wat hij erover schrijft (blz. 13, nr. 19c) is overigens volledig in overeenstemming met wat ik in *De interpretatievrijheid van de rechter* geschreven heb, en waar Engels trouwens herhaaldelijk naar verwijst. In feite erkent hij wel impliciet de beperktheid van de systematische interpretatie waar hij erop wijst dat de interpretator zich bij de toepassing van die methode niet enkel mag laten leiden door de wetteksten maar zich tevens, en zelfs vooral, moet laten leiden door de *ratio legis* van deze wetteksten. Nu is het juist de vraag waar en hoe men deze «ratio legis» kan achterhalen, hetgeen ons dus meteen bij de andere interpretatiemethodes brengt.

— Bij de interpretatie van art. 1572, derde lid, Ger. W. bijvoorbeeld schrijft Engels: «De beslagrechter kan de schuldeisers machtigen om de wortelvaste vruchten of een deel ervan in te zamelen en te verkopen. Deze bepaling, vervat in art. 1572, lid 3, Ger. W., is van algemene aard. Ze mag echter niet uitgebreid worden tot de houtkappingen, aangezien deze uitdrukkelijk verboden worden door art. 1574 Ger. W.» (blz. 180, nr. 236). Op dit punt interpreteert Engels evenwel ten onrechte art. 1572 Ger. W. aan de hand van art. 1574 Ger. W. Artikel 1574 betreft immers een wettelijk *verbod* aan de *beslagene*, terwijl het in artikel 1572 gaat om een *toelating* door de *beslagrechter* aan de *schuldeisers*. Enige aandacht voor de *ratio legis* van de betrokken wetsartikelen had Engels hier dus kunnen behoeven voor een foutieve systematische interpretatie.

— Enkele bladzijden verder begaat Engels een gelijkaardige fout waar hij de draagwijdte van het voorrecht vervat in artikel 20, 2°, Hyp. W. interpreteert aan de hand van artikel 1573 Ger. W. Hij verliest hierbij uit het oog dat art. 20, 2°, Hyp. W. een *voorrecht* betreft op bepaalde *roerende* goederen, terwijl art. 1573 Ger. W. betrekking heeft op de uitvoering op *onroerende* goederen.

Opnieuw kunnen ook deze beide interpretaties wellicht op andere gronden verdedigbaar zijn, de methode waarop er hier toe gekomen wordt, is het echter zeker niet.

— In het kader van de toepassing van artikel 1565 Ger. W. wil Engels als criterium voor de berekening van de waarde van onroerende goederen, de regel toepassen van art. 1563, tweede lid, Ger. W. door uitbreiding naar analogie. Dit om bij deze berekening een «wettelijk» houvast te

hebben (blz. 157-158, nr. 206). De vraag is echter of de regel van art. 1563, tweede lid (schatting van de waarde van onroerende goederen op basis van het kadastraal inkomen) in casu adequaat is. Het antwoord geeft Engels elders in zijn boek, waar hij, blijkbaar met instemming, een standpunt citeert van een congres van de Belgische Hypothekaire Ondernemingen: «Welnu, de schatting op grond van het kadastraal inkomen, met verbinding tot een wettelijk coëfficiënt, kan bedrieglijk uitvallen, nl. wanneer het goed verwaarloosd werd of in verbouwingstoestand verkeert» (blz. 112, voetnoot 1).

Een blijkbaar inadequate berekeningswijze van art. 1563 Ger. W. kunstmatig overplaatsen op art. 1565 Ger. W. om aldus een «wettelijk houvast» te hebben, kan allesbehalve als een gezonde wetsinterpretatie beschouwd worden. Integendeel, opnieuw wordt onder de schijn van een zuivere toepassing van de wet een arbitraire interpretatie naar voren geschoven, die in geen geval dwingend uit de vigerende wetgeving volgt maar uiteindelijk determinerend bepaald wordt door een niet geëxpliciteerde persoonlijke keuze van de interpretator.

— Een gelijkaardige poging om aan een subjectieve, persoonlijke interpretatie de schijn van een objectieve, wettelijke status te verlenen treffen we aan bij de interpretatie van art. 1568 Ger. W. Hier wil Engels de regel van art. 1619 B.W. (nietigverklaring van de verkoop van een onroerend goed bij vergissing in de oppervlakte voor meer dan een twintigste) hanteren als criterium voor de juistheid van de door art. 1568 Ger. W. m.b.t. het beslagexploot voorgeschreven vermelding van de «benaderende» oppervlakte van de percelen. Wanneer deze «benaderende» oppervlakte voor meer dan een twintigste zou afwijken van de werkelijke oppervlakte, zou aldus niet voldaan zijn aan de, volgens art. 1622 Ger. W. op straffe van nietigheid voorgeschreven, vermeldingen van art. 1568 Ger. W. In dit geval zou het beslagexploot volgens Engels dan ook nietig zijn. Opnieuw miskent Engels de ratio legis van de betrokken bepalingen. Het geschaad belang bij een vergissing m.b.t. de oppervlakte in geval van verkoop van een onroerend goed is duidelijk veel groter dan bij een vergissing m.b.t. de benaderende (!) oppervlakte van de percelen in een exploit waarbij slechts *beslag* gelegd wordt op een onroerend goed. Bovendien moet men ook rekening houden met het beginsel «geen nietigheid zonder uitdrukkelijke wettekst», op basis waarvan men de gevallen van nietigheid eerder beperkend zal moeten interpreteren. Een toepassing van art. 1619 B.W. bij de interpretatie van art. 1568 Ger. W. is dan ook zonder meer onlogisch, onbillijk, ja zelfs absurd. Veeleer dan een «wettelijk houvast» te geven aan de door Engels voorgestelde oplossing wordt hier opnieuw een arbitraire interpretatie gecamoufleerd achter schijnbaar «wettelijke» argumenten.

Concluderend kan gesteld worden dat ook uit het proefschrift van Engels blijkt dat de systematische interpretatie, hoe nuttig ze in bepaalde gevallen ook kan zijn, nooit tot logisch dwingend resultaat kan leiden m.b.t. de precieze betekenis die aan de geïnterpreteerde wettekst moet worden toegekend. Een persoonlijke keuze van de interpretator speelt in elke redenering binnen deze interpretatiemethode steeds een determinerende rol.

Uit de voorbeelden van systematische interpretatie die uit het werk van Engels geput werden, blijkt tevens eens te meer hoe deze interpretatiemethode vaak gebruikt wordt als middel om via interpretatie een maximale coherentie

van het wettengeheel te bereiken, veeleer dan als een middel om de reële wil van de wetgever te achterhalen. Op dat ogenblik primeert in de ogen van de interpretator de coherentie en de systematiek van het wettengeheel als doel op zich boven de wil van de wetgever als belangrijkste richtpunt bij de interpretatie.

C. De parlementaire voorbereiding

Bij de bespreking die Engels wijdt aan de diverse interpretatiemethodes wordt het gebruik van de voorbereidende documenten als dusdanig buiten beschouwing gelaten. Enkel wordt er, bij de behandeling van de historische interpretatie, voor gepleit om in het kader van een wetshistorische interpretatie gebruik te maken van de voorbereidende teksten die verband houden met de vroegere wetgeving op het uitvoerend beslag: «Aangezien de wetgever de vroegere wet van het uitvoerend beslag op onroerend goed grotendeels heeft overgenomen, volgt daaruit dat men zich ook moet laten leiden door de voorbereidende werken van de wet van 15 augustus 1854, met name het rapport Lelièvre. Want wat men niet vindt in de voorbereidende werken van de wet van 10 oktober 1967, zal men eerst moeten zoeken in deze van de wet van 15 augustus 1854» (blz. 12, nr. 19b). Uit deze passage blijkt dan toch wel dat Engels aan de rol van de parlementaire voorbereiding bij de wetsinterpretatie een vrij groot belang toekent. Hoever de interpretator hierbij mag gaan, welke de verhouding is tot andere interpretatiemethodes, en dergelijke meer, blijft hierbij evenwel in het ongewisse. Dat contradicties in de uiteenzetting van Engels ook hier niet konden uitblijven zal de lezer dan ook niet verwonderen.

Nu eens worden de voorbereidende teksten herhaaldelijk aangewend bij, en zelfs tegen, «duidelijke» wetteksten (blz. 19, nr. 26; blz. 191, nr. 260; blz. 239-240, nr. 344; blz. 351, nr. 549), dan weer beroept hij zich op de «duidelijke wettekst» om de voorbereidende teksten onverbiddelijk ter zijde te schuiven, ook al blijkt uit deze teksten duidelijk een andere wetgeverswil dan die welke men uit de prima-facie-betekenis van de wettekst kan afleiden (blz. 236-237, nr. 339). Hij gaat zelfs zover hier uitdrukkelijk aan toe te voegen: «Het is noodzakelijk dat de wetgever zou ingrijpen..., zodat het door de wetgever gewilde — doch niet van kracht — effectief wet zou worden» (blz. 237). Hier is Engels, en zoals blijkt uit de door hem aangehaalde rechtspraak niet hij alleen, bereid een wet derwijze te interpreteren dat hij zowel ingaat tegen de uitdrukkelijke wil van de wetgever als tegen de eisen van een goede rechtsbedeling, om de uitsluitende reden dat de intuïtieve betekenis die men op het eerste gezicht aan de wettekst toekent voor de interpretator duidelijk lijkt. Dat dit wel eens niet de werkelijke betekenis van de wettekst zou kunnen zijn, lijkt zelfs niet denkbaar. Bovendien wordt a priori aan elke toepasser van deze wet het recht ontzegd om ook maar te twijfelen aan de juistheid van deze eerste intuïtieve interpretatie van de wettekst. Het is toch wel merkwaardig dat zo veel juristen zich zo vaak gebonden voelen door de voor hen duidelijke prima-facie-betekenis van een wettekst ook al druist deze betekenis in tegen hun rechtsgevoel en tegen de wil van de wetgever, zonder dat dit hen ertoe brengt de interpretatietheorie waarvan zij uitgaan in twijfel te trekken. Dit is des te meer verwonderlijk nu blijkt dat dezelfde juristen even vaak, bewust of

onbewust, deze interpretatietheorie niet volgen en andere wetteksten waarvan de prima-facie-betekenis niet meer of niet minder duidelijk is, *wel* gaan interpreteren met behulp van een of meer interpretatiemethodes.

D. Historische interpretatie

Het is nuttig vooraf te herinneren aan het onderscheid dat men binnen de historische interpretatie kan maken enerzijds tussen de wetsgeschiedenis en rechtsgeschiedenis en anderzijds tussen de historische achtergrond van een wet en ontwikkelingen die zich na de totstandkoming van deze wet hebben voorgedaan. Aldus krijgt men vier soorten historische context: (1) de *wet*sgeschiedenis *vóór* de wet betreft de opeenvolgende ontwikkeling die een bepaalde materie gekend heeft in een of meer opeenvolgende wetteksten die de thans vigerende wettekst voorafgingen; (2) de *wet*sgeschiedenis *na* de wet betreft een ontwikkeling in de wetgeving na de totstandkoming van de geïnterpreteerde wet op een aan deze wet aanverwant gebied en waaruit men de meer actuele visie van de wetgever op de betrokken materie kan afleiden; (3) de *rechts*geschiedenis *vóór* de wet betreft de ruimere historische achtergrond die het ontstaan, de inhoud en de draagwijdte van deze wet kan helpen verklaren; (4) de *rechts*geschiedenis *na* de wet ten slotte betreft algemene maatschappelijke ontwikkelingen, zowel technische, wetenschappelijke als ideologische, die zich na de totstandkoming van de betrokken wetgeving hebben voorgedaan en die de interpretatie van deze wetgeving in een nieuwe richting kunnen oriënteren.

Bij zijn bespreking van de historische interpretatie (blz. 12-13, nr. 19b) acht Engels enkel de eerste methode bruikbaar, namelijk de wethistorische interpretatie die rekening houdt met de wetgeving die aan het Gerechtelijk Wetboek voorafging. Positief hierbij is wel dat hij zich niet beperkt tot de loutere tekst van die vroegere wetgeving, maar uitdrukkelijk pleit voor een frequent gebruik van de voorbereidende documenten die horen bij die wetgeving, met name de wet van 15 augustus 1854. Het lijkt inderdaad geen twijfel dat hierin nuttige informatie gevonden kan worden voor de interpretatie van wetteksten die in 1967 zonder meer uit de wet van 1854 werden overgenomen.

Toch zal ook hier voorzichtigheid geboden zijn. In het Verslag Van Reepinghen, dat door Engels wordt aangehaald, wordt immers uitdrukkelijk gesteld dat de overname van teksten uit de wet van 1854 gebeurd is «onder voorbehoud voor de wijzigingen in de inhoud» (Engels, blz. 12, nr. 19b). Dit houdt de mogelijkheid in dat een zelfde wettekst, een zelfde zinsnede of een zelfde woord binnen de context van het Gerechtelijk Wetboek een andere betekenis kan hebben dan binnen de context van de wet van 15 augustus 1854. Deze mogelijkheid a priori uitsluiten de andere interpretatiemethodes zonder meer buiten beschouwing laten is dan inderdaad wel, in tegenstelling tot wat Engels schrijft (blz. 13), een eenzijdige benadering. Ook hier geldt dus de stelling dat het onverantwoord is uitsluitend op wethistorische argumenten te steunen zonder na te gaan of andere interpretatiebenaderingen het bereikte resultaat bevestigen dan wel eerder naar een andere interpretatie leiden.

De rechtsgeschiedenis *vóór* de wet laat Engels waarschijnlijk terecht buiten beschouwing. Hier kan men in-

derdaad wijzen op de «techniciteit» van de betrokken materie, die toch wel los staat van de grote maatschappelijke stromingen en conflicten die in de loop der geschiedenis de gemoederen hebben beroerd en ook in grote mate los staat van de fundamentele rechtsbeginselen, rechtsinstellingen en rechtsfiguren die een centrale rol hebben gespeeld in, en onverbrekkelijk samenhangen met, onze continentale Westeuropese cultuur.

Geen goed woord heeft Engels blijkbaar voor het gebruik bij de interpretatie van wets- of rechtshistorische ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan na de totstandkoming van de wet.

«De uitwinning van een onroerend goed», schrijft Engels, «is in de negentiende eeuw dezelfde formele daad als in de twintigste eeuw. Het veranderde maatschappijbeeld speelt in dat opzicht geen enkele rol» (blz. 13). Deze opmerking is in feite niet ter zake. De wetgeving die toegepast en geïnterpreteerd moet worden, dateert van 1967 en niet van 1854. Ontwikkelingen in de techniek, zoals bv. de uitbreiding van communicatie- en transportmogelijkheden, met de invloed die dit gehad heeft op het bepalen van de duur van sommige proceduretermijnen, of ontwikkelingen in het mens- en maatschappijbeeld, zoals bv. een groter verlangen naar een ruimere toegankelijkheid van gerechtelijke procedures voor alle burgers, met als gevolg een streven naar een snellere, een goedkopere en een minder formalistische procedure, hebben dan ook hun neerslag gevonden in de wet van 10 oktober 1967. De periode van 1967 tot nu is te kort opdat er sprake zou kunnen zijn van aanwijsbare belangrijke en ter zake relevante ontwikkelingen in het heersend mens- en maatschappijbeeld. Ook technische, wetenschappelijke of andere maatschappelijke ontwikkelingen sinds 1967 die ter zake voor de interpretatie relevant zouden zijn lijken op het eerste gezicht niet aanwezig te zijn. Dat kan evenwel geen argument zijn om die vorm van historische interpretatie a priori uit te sluiten. Men kan hoogstens de afwezigheid vaststellen van voor de interpretatie nuttige historische gegevens.

Het is immers onjuist te stellen dat de uitwinning van een onroerend goed als «formele daad» los zou staan van elke historische ontwikkeling en immuun zou zijn voor elke wijziging die zich in de samenleving in de loop der tijden voordoet. Ook van het huwelijk bijvoorbeeld kan men zeggen dat het in de negentiende eeuw «dezelfde formele daad was als in de twintigste eeuw». Niettemin speelt het veranderde mens- en maatschappijbeeld thans een grote rol bij de interpretatie van het huwelijksrecht, dat nog voor een groot deel dateert van 1804. Hetzelfde geldt ook voor de schijnbaar zuiver technische materie van de uitwinning van onroerende goederen. In elke concrete situatie staan we hier telkens fundamenteel voor een afweging van de verschillende, vaak tegenstrijdige belangen van de betrokken partijen, met name de schuldeiser, de schuldenaar, de koper van het onroerend goed en eventueel andere schuldeisers en/of andere belanghebbenden (zie Engels, blz. 11, nr. 17 en blz. 16, nr. 24). Het is niet omdat het mens- en maatschappijbeeld op dit punt wellicht weinig is veranderd in de loop der jaren dat men het daarom principieel buiten beschouwing zou moeten laten. Met de stelling van Engels dat de historische interpretatie, behoudens de wethistorische interpretatie m.b.t. ontwikkelingen *vóór* de wet, voor de betrokken materie nauwelijks of geen rol kan spelen, kan dan ook enkel ingestemd

worden in de mate dat hier een uitspraak gedaan wordt over de feitelijke rol van die interpretatiemethode in de actuele rechtspraktijk. Op theoretisch vlak immers is geen enkele reden waarom aan die interpretatiemethode in de betrokken materie geen of een a priori beperkte rol zou worden toegemeten.

E. Teleologische interpretatie

De teleologische interpretatie wordt door Engels t.a.v. de notaris uitdrukkelijk afgewezen: «Aangezien het hier om formele wetteksten gaat, kan de teleologische interpretatiemethode principieel niet gevolgd worden. Het uitvoerend beslag op onroerend goed en de daarbijhorende rangregeling zijn technische wetten: op zichzelf houden ze geen normering in. Het zijn wetteksten die de uitvoering beogen van de in andere wetten door de wetgever gewilde maatschappelijke normen en doelstellingen. Het is slechts indien de wettekst in de hier behandelde procedure een maatschappelijke normering of doelstelling beoogt dat de teleologische interpretatietechniek gevolgd kan worden. Dergelijke interpretatiemogelijkheid komt de beslagrechter toe, niet de notaris» (blz. 13-14, nr. 19d).

Engels poneert hier een aantal principes die eens te meer voor kritiek vatbaar zijn.

Allereerst de stelling dat het hier om technische wetten zou gaan «die op zichzelf geen normering inhouden». Dat is reeds een contradictio in terminis. Elke wet houdt per definitie een normering in. Of het nu gaat om het statuut van de onroerende goederen of om de procedure van uitvoerend beslag op onroerende goederen, telkens wordt een door de wetgever geconcipieerde maatschappelijke ordening in wetteksten verwoord. Men mag immers het begrip «maatschappelijke ordening» niet eng opvatten als zou het enkel slaan op grote en belangrijke juridische ordeningen binnen de samenleving. Er is trouwens geen enkele reden waarom men de procedureregelen, ook die m.b.t. het uitvoerend beslag op onroerend goed, als onbelangrijk zou beschouwen. Van deze regelen hangt immers af hoe en in welke mate de rechtsonderhorigen hun rechten, die zij volgens het materieel recht bezitten, ook effectief kunnen verwerkelijken. Hiermee is dan ook meteen een centrale doelstelling van deze procedurewetgeving aangegeven.

Wanneer Engels stelt dat procedureregelen wetteksten zijn die slechts de uitvoering beogen van de in andere wetten door de wetgever gewilde maatschappelijke normen en doelstellingen, geeft hij in feite een onjuiste voorstelling van de zaken. Het gaat hier immers niet om «uitvoering» in de zin zoals een koninklijk besluit genomen wordt ter uitvoering van een wet, met name het nader concretiseren van algemeen vastgelegde regelen. De «uitvoering» op een onroerend goed is iets totaal anders. De procedureregelen *als geheel* dienen, zoals hierboven werd uiteengezet, om bestaande rechten effectief te kunnen realiseren. De *afzonderlijke* procedureregelen staan, naar hun inhoud, evenwel grotendeels los van het materieel recht dat het voorwerp vormt van de procedure. De meeste procedureregels zijn dan ook gemeenschappelijk aan sterk uiteenlopende materies van het materieel recht. Dit betekent dan weer niet dat de procedureregels een geheel zouden vormen van techniekjes die willekeurig kunnen worden toegepast. Ook het gerechtelijk recht vormt als afzonderlijke rechtstak een eigen coherent sys-

teem, waaraan een aantal algemene doelstellingen ten grondslag liggen, terwijl daarnaast de afzonderlijke delen van dit gerechtelijk recht eveneens eigen specifieke doelstellingen kennen. Engels zelf herhaalt die doelstellingen trouwens voortdurend in de loop van zijn uiteenzetting, met name: het vermijden van nutteloze en node-loze procedures, het drukken van de kosten, het vermijden van een nutteloos verlengen van de procedure, het streven naar een snelle en zo goedkoop mogelijke procedure, het eerbiedigen van de rechten van alle betrokken partijen en het streven naar een evenwicht tussen de tegengestelde belangen. Aan deze lijst kunnen ongetwijfeld nog andere doelstellingen worden toegevoegd.

Het standpunt van Engels is wel in zoverre juist dat de procedureregelen, zoals bijvoorbeeld die van het uitvoerend beslag op onroerende goederen, inderdaad de verwerkelijking beogen van «in andere wetten door de wetgever gewilde maatschappelijke normen en doelstellingen». Dit betekent dat, naast de eigen doelstellingen van de procedureregelen ook deze doelstellingen bij de, teleologische, interpretatie betrokken moeten worden. Veeleer dan een argument om de rol van de teleologische interpretatie in casu te beperken of zelfs tot nul te reduceren vormt dit een argument om de rol van deze interpretatiemethode uit te breiden. Het rekening houden met beide categorieën van doelstellingen biedt immers de enige waarborg voor een zinvolle interpretatie van de wet in overeenstemming met de wil van de wetgever.

Het meest merkwaardige is ten slotte dat Engels de teleologische interpretatie uit den boze acht voor de notaris maar wel geschikt acht voor de rechter. Bij de interpretatie gaat het er echter om de juiste betekenis van de wet te achterhalen. Is een teleologische interpretatie hiervoor nuttig, dan moet men ze toepassen, of men nu rechter is dan wel notaris. Het is onaanvaardbaar dat men de notaris a priori zou verbieden met bepaalde interpretatie-elementen rekening te houden en hem aldus zonder meer zou beletten de wet juist te interpreteren en juist toe te passen. Dit moet trouwens onvermijdelijk leiden tot voortdurende divergenties tussen de wijze waarop notarissen de wetgeving interpreteren en toepassen en de wijze waarop rechters dezelfde wetgeving interpreteren en toepassen. Dit creëert een grote rechtsonzekerheid met talloze procedures als gevolg, wat fundamenteel ongezond is. Ook Engels erkent dit (blz. 14, nr. 20), zonder aan het probleem evenwel een oplossing te geven.

Dat de (beslag)rechter in sommige gevallen de voorkeur zal moeten geven aan een teleologische interpretatie, verantwoordt Engels door te stellen dat «de wet immers niet ondoelmatig mag zijn» (blz. 14, nr. 21). Dit betekent dus dat de wet op het niveau van de notariële praktijk wel ondoelmatig mag zijn! Een merkwaardige logica, die ook Engels in zijn verdere uiteenzetting niet blijkt te kunnen volhouden, zoals uit de volgende voorbeelden moge blijken.

— Nauwelijks enkele bladzijden na zijn theoretische uiteenzetting over de interpretatiemethodologie laat Engels zich reeds verleiden tot een teleologische interpretatie van artikel 1626 Ger. W.: «Toch mag art. 1626 Ger. W. niet restrictief toegepast worden. Vooral de bescherming van de schuldenaar moet voorop staan» (blz. 8, nr. 26).

— Engels heeft blijkbaar geen bezwaar tegen de notariële praktijk die echtgenoten, die voor de wet van 14 juli 1976 gehuwd waren onder een gemeenschapsstelsel, toe-

liet een verklaring af te leggen van vervroegde toetreding tot het nieuw wettelijk stelsel (waarop zij anders nog een jaar dienden te wachten). Engels stipt hierbij nochtans zelf aan dat deze praktijk enkel mogelijk was op basis van een teleologische interpretatie van de wet (blz. 103, nr. 124 en voetnoot 1).

— Art. 1622, tweede lid, Ger. W. wordt ruim geïnterpreteerd op basis van het volgend teleologisch argument: «Het was zeker niet de bedoeling van de wetgever nog eens kosten te veroorzaken» (blz. 108-109, nr. 133).

— Ook aan art. 1563 Ger. W. wordt via een teleologische interpretatie een ruimere toepassing gegeven (blz. 109, nr. 134).

— Een zelfde teleologische interpretatie wordt dan weer aangewend om de draagwijdte van art. 1565, tweede lid, Ger. W. juist niet te verruimen (blz. 132-133, nr. 175).

— Door middel van een teleologische interpretatie voorkomt Engels het in bepaalde gevallen absurde gevolg van een letterlijke toepassing van art. 1564, tweede lid, Ger. W. (blz. 141, nr. 185).

— Op basis van een teleologische interpretatie maakt Engels voor een concreet geval een uitzondering op art. 1574 Ger. W., dat nochtans in algemene bewoordingen is opgesteld en geen uitzonderingen voorziet (blz. 177, litt. d).

— De teleologische interpretatie duikt verder nog op om een grammaticale interpretatie van art. 1600 Ger. W. te verwerpen (blz. 282-283, nr. 411).

— Met behulp van een teleologische interpretatie past Engels ten slotte op de *overschrijving* van het *beslag* nog het principe toe dat vervat ligt in art 92 Hyp. W., en dat betrekking heeft op de *hypothecaire inschrijving* (blz. 228-229, nr. 325).

5. Besluit

De regel «duidelijke teksten zijn niet vatbaar voor interpretatie» blijkt ook in een technische materie, zoals die van het uitvoerend beslag op onroerend goed, niet houdbaar te zijn. Veeleer dan de notaris of de rechter aan de wet te binden biedt die regel juist de mogelijkheid tot willekeurige interpretatie onder de schijn van wetsgetrouwheid. Het blijkt immers dat men zich nu eens houdt aan de «duidelijke» prima-facie-betekenis, en dan weer deze duidelijke prima-facie-betekenis na een interpretatieonderzoek ter zijde schuift. Zelfs de hardnekkigste voorstanders van de duidelijke-tekst-doctrine zijn er inderdaad nooit in geslaagd die theorie tot het uiterste consequent toe te passen. Dit geldt voor François Laurent, die enerzijds schreef «Respect à la loi, fût-elle absurde» (*Avant-projet de révision du Code civil*, I, Brussel, 1882, blz. 183), doch anderzijds in sommige gevallen de voorstanders van een letterlijke interpretatie verweet «qu'il s'attache trop servilement à la lettre de la loi» (*Principes du droit civil*, VIII, nr. 3). Dat geldt voor het Hof van Cassatie (zie bijvoorbeeld in *De interpretatievrijheid van de rechter*, blz. 290-292, nr. 278). En dat geldt ook voor Christian Engels in zijn studie over het uitvoerend beslag op onroerend goed. Zowel het argument van de techniciteit van deze materie als het argument van de specifieke, uitvoerende taak van de notaris, die door hem worden ingeroepen, blijken voor deze problematiek irrelevant te zijn.

Het eerste argument wordt reeds weerlegd door de talrijke voorbeelden die in het werk van Engels zelf gevonden kunnen worden en die aantonen hoe uitgebreid het aantal interpretatiemogelijkheden bij erg «technische» wetteksten is en hoe groot bijgevolg de feitelijke interpretatievrijheid van de notaris is.

Het tweede argument steunt op een verkeerde visie op de interpretatieactiviteit.

Wetsinterpretatie is niet, of toch zeker niet in de eerste plaats, het vrij autonoom beslissen over de toepasselijke rechtsregels bij *leemten* in de wetgeving, zoals Engels lijkt te suggereren (blz. 11, nr. 16).

Wetsinterpretatie is evenmin een activiteit waarbij men eigen voorkeuren, waardeoordelen en normopvattingen als uitgangspunt neemt, eventueel tegen een al dan niet duidelijke wil van de wetgever.

Wetsinterpretatie is gewoonweg het pogen te begrijpen van een wettekst, het zoeken naar de juiste betekenis van de wettekst. Twee elementen dienen hierbij een centrale rol te spelen: het achterhalen van de wil van de wetgever, vooral in de zin van de door de wetgever beoogde doelstellingen, en het waken voor een functionele, adequate toepassing hiervan in een concrete situatie. De wettekst is immers slechts een materiële tussenschakel, een kanaal waarlangs de wetgever een bepaalde maatschappelijke ordening aan de samenleving oplegt. De wettekst is het uitgangspunt, maar niet het centrale punt bij de interpretatie. Centraal staan enerzijds de wetgever en anderzijds de actuele maatschappelijke situatie. Niet de wettekst moet worden toegepast maar een *maatschappelijke normering*.

Als interpretator staat de notaris principieel op gelijke voet met de rechter of de ambtenaar. De wetgever bepaalt algemene regels uitgaande van bepaalde typesituaties. De rechter, de notaris, de ambtenaar moeten die algemene regels op concrete situaties toepassen. In deze concretisering moeten ze zich veeleer laten leiden door de doelstellingen van de wetgeving dan door de toevallige, eventueel onbeholpen of inadequate formulering van de wettekst. Ze dragen hierbij een eigen verantwoordelijkheid, met name het meewerken aan een optimale en adequate verwezenlijking van de door de wetgever geconcipeerde maatschappelijke ordening. Eisen dat de wetgever in alles voorziet, dat hij zijn wil steeds perfect in wetteksten vertolkt en dat hij dag op dag alle wetten onmiddellijk aanpast aan gewijzigde of nieuwe omstandigheden is onredelijk en onrealistisch. Door de onredelijke, onbillijke of absurde gevolgen van een letterlijke toepassing van een wettekst zonder meer op de rug van de wetgever te schuiven en hierbij de rechtsonderhorigen in de kou te laten staan ontvlucht de notaris, zowel als de rechter of de ambtenaar, zijn verantwoordelijkheid en doet hij in feite aan rechtsweigeren.

Zolang evenwel de rechtbanken en hoven en in het bijzonder het Hof van Cassatie, de duidelijke-tekst-doctrine blijven toepassen, zij het zelfs slechts af en toe, dan is het begrijpelijk dat de notarissen zich bij het toepassen van de wetgeving daarnaar richten. Het is dan ook meer dan wenselijk dat de rechters, en vooral het Hof van Cassatie, definitief afstappen van de duidelijke-tekst-doctrine. Niet alleen door de «duidelijkheid» van de wettekst niet meer te gebruiken als argument om deze wettekst niet nader te moeten interpreteren, maar ook, wat het Hof van Cassatie

betreft, door vonnissen en arresten waarvan de beslissing o.m. op dit argument steunt te vernietigen.

Een dergelijke vernietiging is in de eerste plaats mogelijk op grond van een verkeerde toepassing van de wet, die door de lagere rechter omwille van zijn «duidelijkheid» niet ernstig geïnterpreteerd wordt.

In de lijn van de toepassing die het Hof van Cassatie in de loop der jaren gemaakt heeft van artikel 97 van de Grondwet lijkt het evenwel ook mogelijk dergelijke beslissingen te casseren op basis van een *gebrek aan motivering* (zie: Van Lennep, R., *De motivering van de uitspraken*, Antwerpen, 1946, blz. 40 e.v.; Rigaux, F., *La nature du contrôle de la Cour de cassation*, Brussel, 1966, blz. 326 e.v.; en de door deze auteurs aangehaalde rechtspraak). Een klaarblijkelijk niet ter zake dienende motivering moet immers gelijkgesteld worden met een afwezigheid van motieven, zonet holt men de controlemogelijkheid van het Hof van Cassatie op dit vlak volkomen uit.

Een treffend voorbeeld hiervan wordt gegeven door procureur-generaal Dumon, toen eerste advocaat-generaal, die overigens eerder een restriktieve interpretatie van artikel 97 G.W. lijkt te verdedigen: «Zo is natuurlijk geen passend antwoord op een conclusie ten betoge dat, rekening houdende met de snelheid van een voertuig, de

schade hierdoor veroorzaakt kon zijn, de bewering van de feitenrechter dat de zon scheen op de dag van het ongeval!» (Dumon, F., «De Motivering van de vonnissen en arresten en de bewijskracht van de akten», *R.W.* 1978-79, 271, voetnoot 30). Men kan zich geen betere vergelijking indenken met de door ons besproken problematiek: de «duidelijkheid» van de wettekst is niet meer doorslaggevend als argument om te weigeren deze wettekst nader te interpreteren dan de opmerking dat de zon schijnt.

Maar niet enkel het Hof van Cassatie, ook de wetgever zou ter zake kunnen optreden door de volgende bepaling in te lassen als tweede lid van artikel 5 Ger. W.: «Er bestaat eveneens rechtsweigering wanneer de rechter weigert een wet te interpreteren onder voorwendsel dat de tekst van de wet voldoende duidelijk zou zijn».

De rechtspraktijk, de wetgever zelf, en vooral de rechtsonderhorigen kunnen hier mijns inziens enkel wel bij varen.

MARK VAN HOECKE
eerstaanwend assistent UFSIA
buitengewoon docent UFSAL

IN MEMORIAM STAFHOUDER EMIEL OOMS

Het onverwachte overlijden van Stafhouder Emiel Ooms in het begin van de gerechtelijke vakantie op 3 juli 1981 heeft de Antwerpse balie en de hele Vlaamse rechtsweld allerpijnlijkst getroffen.

Stafhouder Ooms was in de uitoefening van zijn beroep een stoere kracht, van ongebreidelde werkzaamheid, van grote rechtskennis en van hartstochtelijke ijver voor het verdedigen van de belangen die hem waren toevertrouwd. Hij was tevens voor allen die hem kenden een goed mens en een trouwe vriend.

Het komt zelden voor dat een advocaat met dezelfde begeestering zijn beroep uitoefende en zich zoals hij tot het uiterste inspande om dienst te bewijzen aan een uitgebreide cliënteel, die in hem een onbeperkt vertrouwen stelde. Stafhouder Ooms had een hoge opvatting van de advocatuur en was er diep van overtuigd dat geen enkele taak in het maatschappelijk leven edeler was dan de onafgebroken strijd voor wat men juist en rechtvaardig acht. Dagelijks was hij aanwezig aan de Balie en pleitte er zijn zaken die tot het uiterste grondig voorbereid waren en zijn stellingen werden uiteengezet met een klaarheid, een volgedigheid en een overtuigingskracht die hem de achting van de magistratuur en de bewonderende waardering van zijn tegenpleiters verzekerden. De geschreven processtukken, die hij opstelde waren steeds de vrucht van uitgebreide studie en wanneer hij eenmaal zijn overtuiging gevormd had was geen inspanning hem te groot om zijn standpunt te doen zegevieren.

De betreurde overledene was echter geen droog jurist die vreemd bleef aan andere facetten van het bruisende

leven. De liefde voor zijn beroep en de vriendschap voor zijn confraters dwongen hem tot een intense deelname aan het leven der Balie. Er was geen vergadering — zij mocht ernstig of jolig zijn — of hij was er aanwezig, geen manifestatie van het balieleven of hij werkte er doeltreffend aan mede.

Het verdedigen van de hoge waardigheid der Balie — ook tegenover sommige magistraten die de zin ervan niet steeds voldoende erkenden —, lag hem nauw aan het hart en hij aarzelde nooit zich ten volle in te zetten, wanneer het belang van de Balie dit vereiste.

Gedragen door de sympathie en de waardering van zijn confraters werd mr. Ooms op vrij jeugdige ouderdom gelast met de zware taak van het stafhouderschap waaraan hij zich wijdde met hart en ziel.

Hij was altijd één van de meest actieve leden van de Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen, die onder zijn voorzitterschap één der meest schitterende jaren beleefde. Het was onder zijn stafhouderschap dat deze Conferentie in 1960 op grootse wijze, in aanwezigheid van de Koning, haar vijf-en-zeventig-jarig bestaan vierde.

Vanaf zijn inschrijving in de Balie deed mr. Ooms zich kennen als een hardnekkig vlaamsgezinde en steeds heeft hij vooraan gestaan in de strijd die de Vlaamse juristen leverden voor het bekomen van de vernederlandsing van het gerecht.

Toen in 1931 het Rechtskundig Weekblad gesticht werd maakte hij deel uit van de kleine groep Antwerpse advocaten die het initiatief nam tot deze stichting. Hij was van den beginne af lid van de raad van beheer van onze

Vereniging en is dit tot het einde van zijn leven gebleven. Regelmatig werkte hij mee aan ons tijdschrift en liet er een lichtend spoor na.

De drang tot dienstbetoon die hem kenmerkte bracht hem er toe mee te werken aan verschillende werken van sociaal welzijn in het kader der jeugdbescherming.

Stafhouder Ooms was een diep-gelovig man, die op intense wijze zijn geloof beleefde, zowel in zijn familie- als in zijn beroepsleven. Hij was voorzitter van de Kerkraad zijner parochie en werd verkozen tot hoofdman van de aloude confraternitas van Sint Ivo.

Zijn voorbeeldig leven en zijn bewonderenswaardige beroepsactiviteit waren er de aanleiding toe dat Stafhouder Ooms vereerd werd met hoge burgerlijke onderscheidingen.

Op de uitvaartliturgie van 8 juli jl. verdrong zich de uitgebreide schaar van zijn vrienden en van de velen aan wie hij diensten had bewezen. Er heerste een gedrukte stemming en bij vele aanwezigen werd de keel toegesnoerd toen het stoffelijk overschot van deze grote advocaat en deze trouwe vriend naar zijn laatste rustplaats werd gedragen.

Het «Rechtskundig Weekblad» biedt aan mevrouw Ooms en aan de kinderen van de betreurde overledene, met emotie, de uitdrukking aan van zijn diep meevoelen in de smart die hen treft.

René Victor

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 13 FEBRUARI 1980

Voorzitter: baron Richard

Raadsheer-rapporteur: de h. Screvens

Eerste advocaat-generaal: de h. Charles

Advocaten: mrs. Bützler en Dassesse

Onrechtmatige daad — Oorzakelijk verband — Vervulling van een door de wet opgelegde verplichting.

Er bestaat geen oorzakelijk verband in de zin van art. 1382 B.W. tussen fout en schade, wanneer die schade uitsluitend haar oorzaak vindt in een verplichting op grond van een wet of een reglement.

Stad Luik e.a. t/ T. e.a.

Gelet op het bestreden arrest op 15 juni 1979 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

I. Op de voorzieningen van de stad Luik en van de Onderlinge Maatschappij der Openbare Besturen, burgerlijke partijen:

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 97 van de Grondwet en, voor zoveel nodig, 418 van het Strafwetboek,

doordat, na te hebben vastgesteld dat «het aan verweerder D. ten laste gelegde gebrek aan voorzichtigheid en voorzorg bewezen is» en «aan de oorsprong ligt van de brand», dat «het aan J. te verwijten onmiskenbaar gebrek aan voorzichtigheid en voorzorg erin bestaat de reservefles in hetzelfde lokaal te hebben laten staan als de gebruikte fles met het gevolg dat de reservefles warm werd, en dat niet wordt betwist dat op 26 september 1972 toen de verwarmingsinstallateur D. de brander die hij moest gebruiken had aangestoken, brand is ontstaan in het lokaal waar acetyleenflessen waren opgeslagen; dat die brand het ingrijpen van de brandweer van de stad Luik noodzakelijk maakte en de ontploffing van een reservefles ver-

oorzaakte waarbij sergeant-brandweerman T. om het leven kwam, verschillende personen gewond raakten en aanzienlijke materiële schade werd aangericht, en ten slotte dat de naamloze vennootschap A. burgerrechtelijk aansprakelijk is voor de foutieve handelingen van D. en J.», de beslissing de respectieve rechtsvorderingen van de eiseressen tot vergoeding van hun schade afwijst, op de gronden dat de hierboven omschreven fouten van D. en J. niet «de noodzakelijke oorzaak vormen van de dood van brandweerman T. en van de door zijn werkmakers geleden verwondingen, maar dat die schade het gevolg is van de wettelijke verplichting van de gemeente om de brand te bestrijden, van het zelfstandig optreden van de brandweerlieden, van het feit dat zij de leiding hebben, van het bestaan van de gevaren die nu eenmaal eigen zijn aan brandbestrijding en van hun statuut van brandweerman»,

terwijl, eerste onderdeel, het tegenstrijdig is te beslissen, enerzijds, dat de fout van D. aan de oorsprong ligt van de brand die het ingrijpen van de brandweerlieden noodzakelijk maakte en dat het overlijden of de verwondingen van de brandweerlieden waren veroorzaakt door de ontploffing van een acetyleenfles die zich daar ter plaatse bevond door de fout van J., anderzijds, dat die foutieve handelingen niet de noodzakelijke oorzaak zijn van het overlijden van brandweerman T. en van de door zijn werkmakers geleden verwondingen, welke tegenstrijdigheid gelijkstaat met het ontbreken van motivering en een schending inhoudt van artikel 97 van de Grondwet;

tweede onderdeel, het oorzakelijk verband tussen fout en schade wettelijk pas kan worden uitgesloten als wordt vastgesteld dat de schade zoals die is ontstaan, zich zonder die fout niet zou hebben voorgedaan, zodat de feitenrechter die ten deze niet heeft vastgesteld dat het overlijden van sergeant-brandweerman T. en de verwondingen van zijn werkmakers zich ook zonder de foutieve handelingen van D. en J. zouden hebben voorgedaan (een vaststelling die onmogelijk is gelet op de gegevens welke door de bestreden beslissing als vaststaand werden aangenomen), zijn beslissing niet wettelijk heeft verantwoord en derhalve de in het middel vermelde artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek en, voor zoveel nodig, de ar-

tikelen 418 van het Strafwetboek en 97 van de Grondwet schendt;

derde onderdeel, het oorzakelijk verband tussen de fout en de schade bestaat zodra de schade zoals die is ontstaan zich zonder de fout niet zou hebben voorgedaan, zodat de bestreden beslissing, na uitdrukkelijk te hebben vastgesteld dat de fouten van D. en J. aan de oorsprong lagen van de brand en de ontploffing hadden veroorzaakt waardoor sergeant-brandweerman T. om het leven kwam en zijn werkmakers gewond raakten, niet zonder schending van de in het middel vermelde artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek kon beslissen dat een dergelijke oorzaak niet de noodzakelijke oorzaak is van die schadelijke gevolgen, op de enkele grond dat deze het gevolg zijn van de wettelijke verplichting van de gemeente om de brand te bestrijden, van het zelfstandig optreden van de brandweerlieden, van het feit dat zij de leiding hebben, van het bestaan van het gevaar dat nu eenmaal eigen is aan brandbestrijding en van hun statuut van brandweerman:

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest zonder in tegenstrijdigheid te vervallen beslist, enerzijds, dat de door de verweerders D. en J. begane fouten het ongeval hebben veroorzaakt en, anderzijds, dat het ongeval, zoals het zich heeft toegedragen, niet de oorzaak is van het overlijden van brandweerman T. en van de door diens werkmakers opgelopen verwondingen, aangezien het erop wijst dat die schade «het gevolg is van de wettelijke verplichting van de gemeente om de brand te bestrijden, van het zelfstandig optreden van de brandweerlieden, van het feit dat zij de leiding hebben, van het bestaan van de gevaren die nu eenmaal eigen zijn aan brandbestrijding en van hun statuut van brandweerman»;

Dat het eerste onderdeel van het middel feitelijke grondslag mist;

Wat het tweede en derde onderdeel samen betreft:

Overwegende dat het arrest, door te beslissen «dat het ongeval zoals het zich heeft toegedragen ... niet de noodzakelijke oorzaak is van het overlijden van brandweerman T. en van de verwondingen van diens werkmakers, maar dat deze het gevolg zijn van de wettelijke verplichting van de gemeente om de brand te bestrijden, van het zelfstandig optreden van de brandweerlieden, van het feit dat zij de leiding hebben, van het bestaan van de gevaren die nu eenmaal eigen zijn aan de brandbestrijding en van hun statuut van brandweerman», zijn beslissing tot verwerping van de rechtsvorderingen van de eiseressen wettelijk verantwoordt;

Overwegende dat er geen oorzakelijk verband in de zin van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek tussen fout en schade bestaat wanneer die schade, zoals het arrest erop wijst, «uitsluitend haar oorzaak vindt» in een verplichting op grond van een wet of een reglement;

Dat het tweede en derde onderdeel van het middel niet kunnen worden aangenomen;

(...)

NOOT—Zie in dezelfde zin Cass., 28 april 1978, *R.W.*, 1978-79, 1695, met conclusie van procureur-generaal F. Dumon; Cass., 7 maart 1979, *R.W.*, 1978-79, 2663. Betreffende deze problematiek raadplege men M. Van Quickenborne, «De onderbreking van het oorzakelijk verband door een juridische oorzaak», *R.W.*, 1979-80, 1329-1374.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 30 APRIL 1980

Voorzitter: de h. Legros

Raadsheer-rapporteur: de h. Stranard

Advocaat-generaal: de h. Ballet

Advocaten: mrs. Bützler en De Bruyn

Onrechtmatige daad — Oorzakelijk verband — Vervulling van een wettelijke, reglementaire of contractuele verplichting.

Hij die kosten doet alleen om zich te kwijten van een wettelijke, reglementaire of contractuele verplichting, lijdt door de loutere vervulling van die verplichting geen schade die, in de zin van art. 1382 B.W., in oorzakelijk verband staat met een fout begaan door een derde.

C. en P. t/ N.V. S.

Gelet op het bestreden vonnis, op 7 januari 1980 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Brussel;

Overwegende dat het vonnis enkel uitspraak doet over de vordering van de burgerlijke partij;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat de rechter de eisers C., beklaagde, en P., burgerrechtelijk aansprakelijke partij, in solidum veroordeelt om aan de burgerlijke partij, de naamloze vennootschap S. het bedrag van 3.789fr. te betalen als schadevergoeding, plus de compensatoire interesten met ingang van 5 december 1977, de gerechtelijke interesten en de kosten, op grond dat «de beklaagde C. een paal heeft beschadigd toebehorende aan de burgerlijke partij, die daarvoor benevens de prijs van de stukken, een vergoeding vordert ten bedrage van: 2.492fr. voor de kosten van de arbeiders, 723fr. voor het werk van een technicus, 494fr. voor het werk van het administratief personeel, in totaal 3.709fr.; dat het geen belang heeft erop te wijzen dat (de burgerlijke partij) zelf de litigieuze paal heeft hersteld; dat de door haar geleden schade als zodanig moet worden hersteld ongeacht de persoon die de herstelling heeft uitgevoerd»,

terwijl hij die kosten doet alleen om zich te kwijten van een wettelijke, reglementaire of contractuele verplichting, door de loutere vervulling van die verplichting geen schade lijdt die in oorzakelijk verband staat, in de zin van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek, met een fout begaan door een derde, zodat het vonnis, na te hebben vastgesteld dat verweerster zelf de herstelling heeft uitgevoerd en dat bijgevolg de door haar uitgekeerde bedragen zijn uitbetaald aan haar personeel om zich te kwijten van haar verplichtingen uit een arbeidsovereenkomst, niet kon beslissen dat zij van de veroorzaker van het ongeval een vergoeding moest krijgen voor de kostprijs van de arbeiders:

Overwegende dat hij die kosten doet alleen om zich te kwijten van een wettelijke, reglementaire of contractuele verplichting, door de loutere vervulling van die verplichting geen schade lijdt die in oorzakelijk verband staat, in

de zin van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek, met een fout begaan door een derde;

Overwegende dat de eisers in hun conclusie aanvoerden dat «de betaling van de lonen aan de arbeiders en de technici van de geïntimeerde (thans verweerster) ... geschied is ter uitvoering van een arbeidsovereenkomst en niet in oorzakelijk verband staat met de gevolgen van het ongeval waarvoor conluant (thans eiser) aansprakelijk is; dat ... geïntimeerde in ieder geval aan haar personeel bezoldiging moet betalen; dat de fout van conluant derhalve voor geïntimeerde geen bijkomende personeelskosten heeft meegebracht»; dat het vonnis op die conclusie antwoordt met de in het middel aangegeven considerans;

Overwegende dat de rechter met die redengeving in het ongewisse laat of hij aan verweerster de door haar gevorderde schadevergoeding toewijst omdat de aan de arbeiders betaalde lonen overeenkomen met het bedrag van de werkelijk geleden schade dan wel of hij beslist dat die schade door de eisers moet worden vergoed zelfs al is de oorzaak van de schade gelegen in de uitvoering van de arbeidsovereenkomsten tussen verweerster en haar personeel; dat het Hof hierdoor niet in de mogelijkheid is toezicht uit te oefenen op de wettelijkheid van de beslissing;

Dat het vonnis niet regelmatig met redenen is omkleed en niet wettelijk is verantwoord;

(...)

NOOT—Zie in dezelfde zin: Cass., 28 april 1978, *R.W.*, 1978-79, 1695, met conclusie van procureur-generaal F. Dumon; Cass., 7 maart 1979, *R.W.*, 1978-79, 2663; betreffende deze problematiek raadplege men M. Van Quickenborne, «De onderbreking van het oorzakelijk verband door een juridische oorzaak», *R.W.*, 1979-80, 1329-1374. Zie ook Cass., 22 april 1980, *R.W.*, 1980-81, 1801, en 13 februari 1980, in dit nummer (kol. 23).

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 11 SEPTEMBER 1980

Eerste voorzitter: de h. Wauters

Raadsheer-rapporteur: mevr. Raymond-Decharneux

Advocaat-generaal: de h. Velu

Advocaten: mrs. De Bruyn en Houtekier

Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Zaken — Bewaring — Verhuurde zaak die gebrekkig is.

Luidens art. 1384, eerste lid, B.W. is de aansprakelijkheid voor een gebrekkige zaak die schade berokkent, niet ten laste van de eigenaar van de verhuurde zaak als zodanig doch ten laste van de bewaarder, dat wil zeggen de gene die gebruik maakt van de zaak voor zijn rekening en het genot ervan heeft of ze bewaart met recht van toezicht, leiding en controle.

B. t/ R.

Gelet op de bestreden vonnissen, op 27 juni 1978 en 9 januari 1979 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel;

(...)

Over het derde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1384, eerste lid, in fine, 1720, tweede lid, en 1754 van het Burgerlijk Wetboek.

doordat het bestreden vonnis van 27 juni 1978 met wijziging van de beslissing van de eerste rechter, de rechtsvordering van eiseres tegen verweerder op grond van artikel 1384, eerste lid, in fine, van het Burgerlijk Wetboek afwijst en doordat het bestreden vonnis van 9 januari 1979 bijgevolg eiseres in de kosten veroordeelt die voor verweerder op 5.925fr. werden begroot, op grond, met name, «dat zelfs in de onderstelling dat (verweerders) gebouw een gebrek zou hebben vertoond, niet is aangetoond dat hij het gebrekkige bestanddeel van het gebouw onder zijn bewaring had; dat, volgens de Belgische rechtspraak, bewaring de ruime betekenis heeft van macht, rechtens of feitelijk, over de zaak samen met het gebruik ten eigen bate; dat in de meeste gevallen dus de huurder en niet de eigenaar de bewaarder van het gebouw is; dat de eigenaar slechts aansprakelijk kan worden verklaard wanneer is aangetoond dat hij de leiding, het toezicht en de controle over het gebrekkige bestanddeel heeft behouden; dat ten deze (verweerder) aantoonde dat zijn gebouw aan vijf huurders was verhuurd; dat de oorspronkelijke vordering, aangezien (eiseres) niet aangetoond heeft dat (verweerder) de bewaarder was, wat hem betreft niet gegrond moet worden verklaard».

terwijl de bewaarder van een gebrekkige zaak, volgens artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, de gene is die ze voor zijn eigen rekening gebruikt of bewaart met recht van toezicht, leiding en controle; hoewel de huurder in beginsel door het huurcontract de bevoegdheden verkrijgt waardoor hij bewaarder van de gehuurde zaak wordt, die overdracht evenwel slechts gebeurt in zoverre het onderhoud van de zaak niet ten laste van de verhuurder is gebleven; de verhuurder ingevolge de artikelen 1720, tweede lid, en 1754 van het Burgerlijk Wetboek gedurende de huurtijd alle herstellingen moet doen die nodig mochten worden, behalve de herstellingen ten laste van de huurder; uit die bepalingen blijkt dat de verhuurder, behoudens andersluidend beding, de bewaarder van de verhuurde zaak blijft en ten aanzien van derden instaat voor de schade ten gevolge van de gebreken van die zaak, behoudens de gebreken die te wijten zijn aan een gebrek aan onderhoud door de huurder; daaruit volgt dat het bestreden vonnis van 27 juni 1978 door, zonder acht te slaan op de inhoud van de voorgelegde huurovereenkomsten, te beslissen dat niet is aangetoond dat verweerder de bewaarder was van het gebrekkige bestanddeel van zijn gebouw aangezien hij dat aan vijf huurders had verhuurd en dat «meestal» de huurder en niet de verhuurder de bewaarder van het gebouw is, de in de aanhef van het middel vermelde wetsbepalingen schendt;

Over de door verweerder opgeworpen grond van niet-ontvankelijkheid hieruit afgeleid dat het middel nieuw is in zoverre het de schending van de artikelen 1720 en 1754 van het Burgerlijk Wetboek aanvoert:

Overwegende dat eiseres voor de feitenrechter niet heeft aangevoerd dat het feit dat verweerder, als eigenaar, volgens haar bewaarder van het gebouw was, zou volgen uit het feit dat de verhuurder, krachtens artikel 1720 van het Burgerlijk Wetboek, de herstellingen, behalve de herstellingen ten laste van de huurder, moet doen;

Dat het middel in zoverre het de schending van de wetsbepalingen van de artikelen 1720 en 1754 van het Burgerlijk Wetboek aanvoert, nieuw is en dus niet ontvankelijk aangezien het niet steunt op bepalingen die van openbare orde of dwingend zijn;

Overwegende dat voor het overige, luidens artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, de aansprakelijkheid voor een gebrekkige zaak die schade berokkent, niet ten laste is van de eigenaar van de verhuurde zaak als zodanig doch ten laste van de bewaarder, dat wil zeggen degene die gebruik maakt van de zaak voor zijn rekening en het genot ervan heeft of ze bewaart met recht van toezicht, leiding en controle;

Overwegende dat het vonnis dat enerzijds zegt dat het bewijs dat een persoon bewaarder is van de zaak moet worden geleverd door degene die schade heeft geleden en een vergoeding vraagt op grond van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, en anderzijds op de feitelijke omstandigheden steunt die het preciseert, zonder schending van de bepaling van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, heeft kunnen beslissen dat eiseres niet heeft aangetoond dat verweerder bewaarder van de zaak was;

Dat het middel dienaangaande niet kan aangenomen worden;

(...)

NOOT—Zie in dezelfde zin Cass., 27 juni 1958, *Pas.*, 1958, I, 1205; Cass., 15 december 1967, *R.W.*, 1967-68, 1375; Cass., 18 april 1975, *R.W.*, 1975-76, 159, met noot; zie ook: Cass., 15 mei 1959, *R.W.*, 1959-60, 495.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 18 SEPTEMBER 1980

Voorzitter: ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur: mevr. Raymond-Decharneux

Eerste advocaat-generaal: de h. Charles

Advocaat: mr. Simont

Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Zaken — Gebrek — Gebrekkig karakter van de zaak alleen uit het bestaan zelf van de schade afgeleid.

De aansprakelijkheid die art. 1384, eerste lid, B.W. ten laste legt van de bewaarder van de zaak, vereist dat de schade aan een gebrek van de zaak te wijten is.

Het vonnis dat eiseres aansprakelijk verklaart voor de schade aan verweerders voertuig veroorzaakt door de neerslag van stofdeeltjes uit haar industriële installaties, verantwoordt zijn beslissing niet wettelijk door het gebrekkig karakter van de genoemde installaties alleen uit het bestaan zelf van de schade af te leiden, zonder na te gaan of de schadelijke neerslag te wijten was aan een gebrek van die installaties of aan hun slechte werking en door dienaangaande alleen hierop te steunen dat eiseres, bewaarder van de zaak, niet aantoonde dat een dergelijke schade onvermijdelijk was.

N.V. C. t/ C.

Gelet op het bestreden vonnis, op 1 juni 1979 in laatste aanleg gewezen door de Vrederechter van het kanton Seraing;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1384, inzonderheid eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het vonnis, nadat het had beslist dat het koetswerk van verweerders voertuig werd beschadigd door neerslag uit de fabrieken van eiseres, zegt dat de vordering ontvankelijk en gegrond is en eiseres bijgevolg veroordeelt tot betaling van het bedrag van 3.150fr. in hoofdsom vermeerderd met de wettelijke interest vanaf 8 december 1977, op grond dat «nu industriële installaties, buiten elk ongeval dat ten deze is uitgesloten, stofdeeltjes verspreiden die met name het koetswerk van autovoertuigen kunnen beschadigen, zij een gebrekkige zaak zijn in de zin van artikel 1384, eerste lid, in fine, van het Burgerlijk Wetboek, behalve wanneer de exploitant aantoonde dat die uitwasemingen onvermijdelijk zijn; dat zulks niet aangetoond wordt door (eiseres) en dat bijgevolg niet moet worden onderzocht of de vergoeding van de litigieuze schade op grond van burenhinder sensu stricto kan worden gevorderd»;

terwijl het gebrek in de zin van artikel 1384, eerste lid, in fine, van het Burgerlijk Wetboek elke abnormale eigenschap van de zaak is die schade kan veroorzaken; daaruit volgt dat het vonnis, op de conclusie waarin eiseres betoogde dat haar installaties «ruim voldeden» aan de reglementaire normen en aan de exploitatievergunningen en dat geen enkele abnormale werking werd vastgesteld, doch dat het niettegenstaande de maatregelen tegen de vervuiling «materieel onmogelijk is elke stofontwikkeling uit te sluiten bij de werking van een siderurgische installatie», zijn beslissing niet wettelijk kon verantwoord worden volgens welke de installaties van eiseres een gebrek vertoonden in de zin van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, alleen aan de hand van de algemene overweging dat elke industriële installatie die neerslag veroorzaakt welke schade kan teweegbrengen, gebrekkig is, zonder in feite na te gaan of ten deze de installaties van eiseres een abnormale eigenschap vertoonden, met name gelet op de aard van de industrie (schending van alle in het middel bedoelde bepalingen en inzonderheid van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek):

Overwegende dat artikel 97 van de Grondwet met de aangevoerde grief niets uitstaande heeft; dat het middel in zoverre het de schending van die bepaling aanvoert niet ontvankelijk is;

Overwegende dat voor het overige de aansprakelijkheid die artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek ten laste legt van de bewaarder van de zaak vereist dat de schade aan een gebrek van die zaak te wijten is;

Overwegende dat het vonnis, om eiseres aansprakelijk te verklaren voor de schade aan verweerders voertuig door de neerslag van stofdeeltjes uit haar industriële installaties, zegt dat «nu industriële installaties, buiten elk ongeval dat ten deze door verweester (eiseres) is uitgesloten, stofdeeltjes verspreiden die met name het koetswerk van autovoertuigen kunnen beschadigen, zij een gebrekkige zaak zijn in de zin van artikel 1384, eerste lid, in fine, van het Burgerlijk Wetboek, behalve wanneer

de exploitant aantoonde dat die uitwasemingen onvermijdelijk zijn; dat zulks niet aangetoond wordt door weerster»;

Dat het vonnis, door aldus het gebrekkig karakter van de genoemde installaties alleen uit het bestaan zelf van de schade af te leiden, zonder na te gaan of de schadelijke neerslag te wijten was aan een gebrek van die installaties of aan hun slechte werking en door dienaangaande alleen hierop te steunen dat eiseres, bewaarder van de zaak, niet aantoonde dat een dergelijke schade onvermijdelijk was, zijn beslissing niet wettelijk verantwoordt;

Dat het middel gegrond is;

(...)

NOOT—Zie L. Cornelis, «Aansprakelijkheid voor het gebrek van samengestelde zaken», *R.W.*, 1980-81, 1689-1700; *Cass.*, 7 november 1980, *R.W.*, 1980-81, 1708 met conclusie van de procureur-generaal F. Dumon.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 6 MAART 1981

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Lebbe

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaten: mrs. Simont en Bützler

Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Zaken — Gebrek — Begrip.

Het bestreden arrest beslist dat eiseres op grond van art. 1384, 1e lid, B.W. aansprakelijk is voor de schade die verweerder heeft opgelopen bij het uitglijden over groenteresten in de groenteafdeling van een warehouse van eiseres.

Uit de enkele vaststelling dat er groenteresten op de vloer van de groenteafdeling van een warehouse liggen, kan de rechter niet afleiden dat de toestand van die afdeling abnormaal is; op grond daarvan kan de rechter niet wettig beslissen dat de zaak die eiseres onder haar bewaring had, een gebrek vertoonde.

N.V. D. t/ C.

Gelet op het bestreden arrest, op 25 april 1979 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1382, 1383 en 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat in het arrest, met verwijzing naar de uiteenzetting door de eerste rechter van de feitelijke omstandigheden van het ongeval, wordt aangenomen dat verweerder in de groenteafdeling van het warehouse van eiseres over groenteafval uitgleed en tot de aansprakelijkheid van eiseres op grond van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek wordt besloten omdat «de aanwezigheid van groenteafval in de gegeven omstandigheden een objectief gevaar betekende ook voor een normaal voorzichtig persoon, en gelijkstaat met een gebrek van de zaak zoals aangetoond door de eerste rechter; dat appellante (thans eiseres) hiertegenover een onjuist inzicht verraadt waar zij

in haar verzoekschrift tot hoger beroep stelt: 'dat degene die zich in een winkel begeeft, ook aandacht moet hebben waar hij zijn voeten plaatst en niet alleen in de lucht kijken naar de tentoongestelde goederen'»,

terwijl, eerste onderdeel, een zaak, om als gebrekkig te kunnen worden beschouwd, een voor de zaak abnormale gesteldheid moet vertonen welke van die aard is dat aan derden schade kan worden berokkend, en het arrest niet vaststelt dat de aanwezigheid van de groenteafval op het gaanpad als een abnormale gesteldheid van de door eiseres bewaarde zaak moest worden beschouwd, zodat het hof van beroep zijn beslissing dat de groenteafdeling van het warehouse van eiseres door een gebrek was aangetast, niet wettelijk verantwoordt (schending van de artikelen 1382, 1383 en 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek);

tweede onderdeel, uit de feitelijke vaststellingen van de eerste rechter, door het hof van beroep overgenomen en bevestigd, enkel blijkt dat het ongeval zich voordeed toen verweerder, die in de groenteafdeling van het warehouse van eiseres inkopen deed, over groenteafval uitgleed; deze feitelijke vaststellingen op zichzelf het besluit dat de afdeling «groenten» van eiseres' warehouse een abnormale gesteldheid, derhalve een gebrek vertoonde, niet wettelijk verantwoorden, zodat, indien moet worden aangenomen dat het hof van beroep de aanwezigheid van groenteafval op het gaanpad als een abnormale gesteldheid van de zaak beschouwde, de beslissing niet wettelijk is verantwoordt (schending van de artikelen 1382, 1383 en 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek);

derde onderdeel, de omstandigheid dat een zaak een objectief gevaar voor een normaal voorzichtig persoon betekent, niet impliceert dat deze zaak een abnormale gesteldheid vertoont, welke van die aard is dat aan derden schade kan worden veroorzaakt, zodat het hof van beroep, door uit de vermelde omstandigheid het bestaan van een gebrek af te leiden, zijn arrest niet wettelijk verantwoordt (schending van de artikelen 1382, 1383 en 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek);

vierde onderdeel, uit het arrest niet blijkt of het hof van beroep van oordeel is dat de afdeling «groenten» van warehouse van eiseres door een gebrek was aangetast ten gevolge van de aanwezigheid van groenteafval op het gaanpad, dan wel omdat het gaanpad ten gevolge van de aanwezigheid van groenteafval een objectief gevaar vertoonde, zodat het arrest steunt op dubbelzinnige redenen en derhalve niet regelmatig is gemotiveerd (schending van artikel 97 van de Grondwet):

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest beslist dat eiseres op grond van artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek aansprakelijk is voor de schade die verweerder opliep bij het uitglijden over groenteresten in de groenteafdeling van een warehouse van eiseres, en haar tot schadevergoeding jegens verweerder veroordeelt;

Overwegende dat het arrest de beslissing laat steunen op de in het middel aangehaalde overwegingen en bovendien, met overneming van de redenen van de eerste rechter, op de beschouwing dat «het ter zake niet miskend kan worden dat (eiseres) door haar aangestelden de bewaring van de zaak had en dat de aanwezigheid van groenteresten in een druk bezochte afdeling van een warehouse, waar de mogelijkheid tot morsen hoegenaamd niet denkbeeldig is, van die aard is dat het een gebrek in de zaak vormt, door-

dat de mogelijkheid geschapen wordt dat ingevolge deze abnormaliteit ongevallen zouden gebeuren»;

Overwegende dat uit deze redengeving blijkt dat het hof van beroep oordeelt dat de groenteafdeling van het warenhuis van eiseres zich in een abnormale toestand bevond door de aanwezigheid van groenteresten op de vloer van de afdeling;

Dat uit de enkele vaststelling dat er groenteresten op de vloer van de groenteafdeling van een warenhuis liggen, de rechter evenwel niet kan afleiden dat de toestand van die afdeling abnormaal is; dat het hof van beroep derhalve niet wettig beslist dat de zaak die eiseres onder haar bewaring had, een gebrek vertoonde;

Dat het onderdeel gegrond is;

(...)

NOOT—1. De feiten die tot bovenstaand cassatiearrest aanleiding gaven, waren zeer eenvoudig: tijdens het winkelen in de afdeling «groenten» van een warenhuis gleed een klant uit over groenteresten die op de vloer lagen. Het slachtoffer vorderde schadevergoeding van het warenhuis. Omdat het hof van beroep aanvaardde «dat de aanwezigheid van groenteresten in een druk bezochte afdeling van een warenhuis, waar de mogelijkheid tot morsen hoegenaamd niet denkbeeldig is, van die aard is dat het een gebrek in de zaak vormt, doordat de mogelijkheid geschapen wordt dat ingevolge deze abnormaliteit ongevallen zouden gebeuren», kreeg het Hof van Cassatie een nieuwe gelegenheid om het begrip «gebrek van de zaak» te verduidelijken.

Zoals bekend, werd het gebrek van de zaak door het Hof van Cassatie in zijn arrest van 22 oktober 1954 omschreven als «een gesteldheid van die aard dat zij schade aan derden kan berokkenen» (*Arr. Cass.*, 1955, 98, *Pas.*, 1955, I, 149).

In zijn conclusie bij het cassatiearrest van 19 januari 1978 werd door de eerste advocaat-generaal Dumon evenwel verduidelijkt dat niet elke gesteldheid van een zaak van die aard dat zij aan derden schade kan berokkenen als een gebrek in de zin van artikel 1384, eerste lid, in aanmerking komt. Daartoe is bovendien vereist dat het een *abnormale gesteldheid* betreft (conclusie voor *Cass.*, 19 januari 1978, *Pas.* 1978, I, 582: «De même on doit se demander si est réellement affectée d'un vice une terrasse d'une exploitation de consommation de comestibles parce que des consommateurs y laissent choir certains produits et notamment des crèmes glacées. Ne s'agit-il pas au contraire d'une situation normale et nullement 'vicieuse' ou 'défectueuse' dont les 'consommateurs' ou 'usagers' doivent tenir compte et spécialement regarder où ils posent le pied?»; zie ook L. Cornelis, *De buitencontractuele aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door zaken*, I, doctoraal proefschrift, Brussel, V.U.B., 1980, 103-131).

De in het arrest van 22 oktober 1954 (*Arr. Cass.*, 1955, 98; *Pas.*, 1955, I, 149) gegeven bepaling van het gebrek van de zaak is overigens zeer moeilijk te verenigen met de rechtspraak van het Hof van Cassatie inhoudende dat het uitoefenen van een activiteit die aan een ander schade kan veroorzaken, ja zelfs het veroorzaken ervan, niet noodzakelijk een fout is (*Cass.*, 4 oktober 1973, *Arr. Cass.*, 1974, 135, *Pas.*, 1974, I, 124). Indien elke gesteldheid van een zaak van die aard dat zij aan derden schade kan veroorzaken, als een gebrek moet worden beschouwd en aanleiding geeft tot aansprakelijkheid van de bewaarder wanneer

door die gesteldheid daadwerkelijk schade wordt veroorzaakt, dreigt die regel immers onrechtstreeks te worden ondermijnd.

2. Er dient derhalve te worden aangenomen dat de toestand «abnormaal» moet zijn. °

De rechter zal moeten onderzoeken of de gesteldheid van de zaak die door het slachtoffer als een gebrek wordt ingeroepen, abnormaal is. Het is aannemelijk dat de feitenrechter daartoe de litigieuze zaak aan een model toetst dat door hem wordt bepaald. De afwijking van dat model moet als een gebrek van de zaak worden beschouwd (zie in dit verband ook L. Cornelis, «Aansprakelijkheid voor het gebrek van samengestelde zaken», *R.W.*, 1980-81, 693 - 1694, nrs. 6 - 7).

Ongetwijfeld heeft de feitenrechter ter zake een zeer grote beoordelingsvrijheid, maar toch is die — zoals door het besproken arrest wordt bevestigd — niet onbeperkt. Het «gebrek van de zaak» is immers een juridisch begrip (zie procureur-generaal Dumon, «Over de Rechtsstaat», *R.W.*, 1979-80, 353). Het Hof van Cassatie onderzoekt of de feitenrechter op grond van de in de bestreden beslissing vermelde feitelijke elementen, wettelijk tot het besluit kon komen dat de zaak al dan niet door een gebrek was aangetast (H. Vandenberghe, M. Van Quickenborne en P. Hamelink, «Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad, 1964-1978», *T.P.R.*, 1980, 1233, nr. 78).

Ten deze werd door het hof van beroep aangenomen dat de aanwezigheid van groenteresten op de vloer van de afdeling «groenten» tot gevolg heeft dat die groenteafdeling zich in een abnormale toestand bevindt.

Die beoordeling werd door het Hof van Cassatie gesanctioneerd: blijkbaar is het Hof van oordeel dat, rekening houdend met de normale gang van zaken, geen redelijk mens aanvaardt dat een groenteafdeling van een warenhuis een abnormaal kenmerk vertoont wanneer er zich groenteresten op de vloer bevinden. Er kan inderdaad bezwaarlijk worden beweerd dat de aanwezigheid van groenteresten op de vloer van een groenteafdeling van een warenhuis uitzonderlijk is. In die omstandigheden kon door de feitenrechter «kennelijk» niet worden beslist dat de groenteafdeling door een gebrek was aangetast. Dit betekent evenwel niet dat het Hof van Cassatie zijn zienswijze in de plaats heeft gesteld van de zienswijze van de feitenrechter. De procedure voor het Hof van Cassatie kan immers niet worden beschouwd als een derde aanleg. Niet de feiten die tot het geschil aanleiding gaven, worden beoordeeld doch wel de wijze waarop de rechter het recht heeft toegepast. Dit verklaart waarom de door het Hof van Cassatie uitgeoefende controle een *marginale* en geen volledige controle is.

De door de feitenrechter in aanmerking genomen beoordeling wordt slechts vernietigd wanneer het Hof van Cassatie tot het besluit komt dat een normaal voorzichtig en redelijk mens, die bij onderstelling de «communis opinio» vertolkt, op grond van de in de bestreden beslissing vermelde feitelijke elementen, niet tot het besluit kon komen dat door de feitenrechter werd bereikt.

Niet elke «betwistbare» beoordeling zal aldus door het Hof worden vernietigd: zolang door het Hof van Cassatie wordt aangenomen dat de beoordeling hoewel betwistbaar, niettemin aanvaardbaar blijft omdat kan worden aangenomen dat *een* normaal voorzichtig en redelijk mens

tot hetzelfde besluit kon komen, moet de tegen die beslissing gerichte voorziening worden verworpen.

Hieruit volgt dat de tussenkomst van het Hof van Cassatie tot uitzonderlijke gevallen beperkt zal blijven: een uitbreiding van die controle heeft immers tot gevolg dat de cassatieprocedure een derde aanleg wordt waarin over het geschil uitspraak wordt gedaan op grond van de — per definitie steeds onvolledig weergegeven — feitelijke elementen, vermeld in de bestreden beslissing.

3. Aangezien ten deze werd aangenomen dat de groenteafdeling van een warenhuis zich niet in een abnormale toestand bevindt door de enkele aanwezigheid van groenteresten op de vloer, moet worden vastgesteld dat door het slachtoffer niet werd aangetoond dat de groenteafdeling een gebrek vertoonde.

Dient hieruit te worden afgeleid dat het slachtoffer geen schadevergoeding kan krijgen?

Bij ontstentenis van het bewijs van een gebrek van de zaak — er kan immers niet worden aangetoond dat de zaak van haar model afwijkt — lijkt een beroep op artikel 1384, eerste lid, uitgesloten.

Er zou echter kunnen worden aan gedacht het warenhuis op grond van de artikelen 1382-1383 B.W. aansprakelijk te stellen (zie Rb. Antwerpen, 16 april 1980, *R.W.*, 1980-81, 2012). Daartoe is evenwel het bewijs van een *fout* vereist: de enkele aanwezigheid van een zaak, zelfs al kan ervan worden beweerd dat zij «gevaarlijk» is, rechtvaardigt niet de beslissing dat het warenhuis zich aan een tekortkoming (een fout of een nalatigheid) schuldig heeft gemaakt. Zoals vermeld, wordt immers aangenomen dat het uitoefenen van een activiteit die aan een ander schade kan veroorzaken (ten deze het openen van een warenhuis waar door toedoen van klanten en/of personeel groenteresten op de vloer van de groenteafdeling terechtkwamen), niet noodzakelijk een fout is. Het slachtoffer moet aantonen dat een normaal voorzichtig en redelijk warenhuis zich in de gegeven omstandigheden anders had gedragen: dit vergt een beoordeling van het gedrag van de diensten van het warenhuis waar het ongeval zich heeft voorgedaan.

Het slachtoffer zal bv. aannemelijk dienen te maken dat de onderhoudsdiensten van het warenhuis onvoldoende waren of slecht waren georganiseerd, dat er onvoldoende controle en toezicht was ... Er kan nochtans worden vastgesteld dat de feitenrechter geneigd is snel een inbreuk op een zorgvuldigheidsnorm aan te nemen om het slachtoffer schadeloos te kunnen stellen.

Hoe begrijpelijk die soepele rechtspraak ook is, toch wordt erdoor vergeten dat de zorgvuldigheidsnormen die door een ieder moeten worden nageleefd, in het kader van de samenleving bestaan en dat zij worden vervormd wanneer zij enkel in verband met de belangen van het slachtoffer worden bepaald.

Men dient er zich derhalve voor te hoeden de zorgvuldigheidsnormen zodanig te verscherpen dat zij in werkelijkheid de activiteit, waardoor de schade werd veroorzaakt, (economisch) onmogelijk maken.

De feitenrechter heeft ter zake een zeer grote beoordelingsvrijheid: hij dient ze in het belang van de samenleving met zeer grote voorzichtigheid te gebruiken om in elk concreet geval het juiste evenwicht te vinden tussen de belangen van het slachtoffer (de bestaanszekerheid) en de belangen van het (economisch) initiatief waarvan de maat-

schappelijke ontwikkeling en de economische vooruitgang afhankelijk is.

L. Cornelis
Assistent aan de V.U.B.
Toegevoegd navorser bij
het I.C.V.R.

RAAD VAN STATE

4e KAMER — 30 SEPTEMBER 1980

Eerste voorzitter: de h. A. Mast

Staatsraden: de hh. Vermeulen en Baeteman

Auditeur: de h. Borret

Beginselen van behoorlijk bestuur — Zorgvuldigheidsplicht.

Kandidaatstellingen voor de uitoefening van een tijdelijk ambt in het rijksonderwijs moeten op volledig ingevulde documenten worden ingediend: die vormvoorde waarde vindt haar rechtvaardiging in de noodzaak voor het bestuur om tijdens de vakantiemaanden snel en gemakkelijk over de waarde van iedere, van de zovele ingediende kandidaturen te kunnen oordelen ten einde tijdig ermee te kunnen klaarkomen dat, zo mogelijk op 1 september, voor iedere vacante betrekking een leerkracht is aangesteld. Het belang van de vlotte afwikkeling van een zo omvangrijke, tijdens de vakantiemaanden plaatshebbende bestuursverrichting kan evenwel niet rechtvaardigen dat het belang van de kandidaten volledig in het niet verdwijnt. De ambtenaar mag niet handelen met het automatisme van een slecht geprogrammeerde computer. De minimale dienstwilligheid waartoe een ambtenaar gehouden is tegenover de geadministreerden, vereist dat hij, binnen de grenzen van de vereisten van vlot bestuur die altijd een zekere elasticiteit vertonen, het minimum doet om wat een geadministreerde wegens onkunde of onopmerkzaamheid niet volmaakt op een formulier heeft ingevuld, zo mogelijk bij te werken indien hij daartoe de gegevens in datzelfde formulier in een niet voorgeschreven vak zonder inspanning kan vinden, de enige eventuele inspanning zijnde het persoonlijk dossier van de geadministreerde, waarvan het bestaan ook uit het formulier blijkt, te doen overleggen en even te consulteren.

Indien geen enkele kandidaat de zuiver formele benoemingsvereisten blijkt te vervullen, moet het bestuur daarin een reden te meer vinden om de ingediende kandidaturen zorgvuldig te onderzoeken.

R. t/ Belgische Staat (Minister van Nationale Opvoeding)
Arrest nr. 20.602

Gezien het verzoekschrift dat R., licentiaat in de toegepaste economische wetenschappen, op 21 november 1974 heeft ingediend om de vernietiging te vorderen van: 1° de ministeriële beslissing van 29 augustus 1974 waarbij de minister van Nationale Opvoeding tijdelijk aanstelt als leraar algemene vakken, specialiteit economische wetenschappen en hem voor het koninklijk atheneum te G. aanwijst; 2° de impliciete in voormelde ministeriële beslissing

vervatte weigering om de aan R. gegeven tijdelijke aanstelling aan verzoeker te geven;

Overwegende dat in het Belgisch Staatsblad van 12 juni 1974 een bericht verscheen waarbij de kandidaten voor een tijdelijke aanstelling in het rijksonderwijs, meer bepaald ook voor het ambt van leraar algemene vakken in het lager en voor het ambt van leraar algemene vakken in het hoger secundair, worden opgeroepen hun kandidatuur in te dienen; dat die oproep de vorm van de kandidatuur bepaalt en als zodanig voorschrijft dat de kandidaten «voor ieder gesolliciteerd ambt twee fiches moeten indienen»; dat in vak 8 van de fiches de functie moet worden vermeld welke de kandidaat op het ogenblik van het indienen van zijn kandidatuur vervult; dat in vak nr. 13 van dergelijke fiches de volledige lijst van de behaalde bekwaamheidsbewijzen moet worden ingeschreven; dat in vak 14 de opsomming moet worden gegeven van de nuttige ervaring die de kandidaat kan doen gelden, zoals de onderwijsinrichtingen waar hij reeds les gegeven heeft; dat op de achterzijde van de fiche de kandidaat in vak 16 alle leeropdrachten moet vermelden die hij in het rijksonderwijs heeft vervuld om het aan het bestuur mogelijk te maken de totale duur van die opdrachten te bepalen;

Overwegende dat verzoeker die licentiaat is in de toegepaste economische wetenschappen en die reeds als tijdelijke van 3 oktober 1973 tot 30 juni 1974 een leeropdracht van 21 uur per week heeft vervuld aan het Rijksinstituut voor technisch onderwijs te G., de vereiste twee fiches aan het bestuur toezond voor een leeropdracht algemene vakken, economie, hoger secundair, en nog eens twee fiches voor een leeropdracht algemene vakken, economie, lager secundair; dat die fiches regelmatig aan het bestuur werden overgezonden en overeenkomstig de voorschriften werden ingevuld, met die ene uitzondering dat verzoeker in vak 13 wel vermeldde dat hij het diploma had van licentiaat in de toegepaste wetenschappen, maar naliet te vermelden dat hij ook op 1 oktober 1973 het diploma had behaald van geaggregeerde voor het hoger secundair onderwijs in de toegepaste economische wetenschappen; dat hij evenwel in vakken 8 en 14 vermeldde dat hij reeds les had gegeven in het R.I.T.O. te G. en in vak 16 nader opsomde waarin die leeropdracht precies had bestaan; dat hij in vak nr. 10 zijn voorkeur had doen kennen om in Limburg — waar hij woont — aangesteld te worden;

Overwegende dat het inrichtingshoofd van het atheneum te G. op 13 juli 1974 vroeg om de aanstelling van een tijdelijk personeelslid, te belasten voor het hele schooljaar 1974-1975 met een leeropdracht handelswetenschappen, 13 uur lager en 10 uur hoger secundair;

Overwegende dat verzoekers kandidatuur in verband met de tijdelijke leeropdracht in het atheneum te G. niet in aanmerking werd genomen; dat op twee fiches die hij had ingevuld en die in het administratief dossier zijn opgenomen een voor de leeropdracht in het hoger secundair en de andere voor de leeropdracht in het lager secundair — in vak nr. 15, voorbehouden aan het bestuur, de vermelding staat «geen aggregaat», voorafgegaan door twee, niet met zekerheid te identificeren letters, die echter kunnen begrepen worden als de afkorting van «voldoet niet»; dat het bestuur aan de minister voorstelde H., die het licentiaatsdiploma handelswetenschappen en het diploma van geaggregeerde voor het hoger secundair onderwijs had, voor de tijdelijke leeropdracht in het atheneum te G. aan te stellen, te meer daar die leerkracht van 1 oktober 1973 tot

30 juni 1974 in dat atheneum met volledige voldoening les gegeven had; dat in het stuk dat het voorstel van het bestuur bevat, geen melding ervan wordt gemaakt dat ze haar kandidatuur had ingediend op fiches die regelmatig en naar de vorm behoorlijk ingevuld aan het bestuur waren overgezonden, wat, gelet op de door het bestuur gebruikte bewoordingen erg onzeker voorkomt; dat uit de memorie van antwoord moet worden afgeleid dat ze die kandidatuur niet of niet regelmatig had ingediend; dat de minister H. evenwel niet aanstelde, maar op 29 augustus 1974 de bestreden beslissing nam om S. tijdelijk aan te stellen in het atheneum te G. S. die geen diploma economische wetenschappen heeft, maar een diploma van doctorandus in de sociale wetenschappen (sociaal-economische richting) uitgereikt door de Erasmus Universiteit te Rotterdam, die ook geen diploma heeft van geaggregeerde voor het secundair onderwijs (noch lager noch hoger) en die geen aanvraag om te worden aangesteld, had ingediend; dat de verwerende partij in de memorie van antwoord voorhoudt dat S. werd aangesteld «op grond van artikel 120 van het koninklijk besluit van 22 maart 1969..., bij gebrek aan kandidaten die de voorwaarden bedoeld bij artikel 18, 6° en 9°, van hetzelfde besluit vervullen»;

(...)

Overwegende dat het eerst in aanmerking te nemen anulatiemiddel hierop neerkomt dat het bestuur ten onrechte met verzoekers kandidatuur geen rekening heeft gehouden aangezien het feit dat verzoeker nagelaten heeft in vak 13 van de door hem ingezonden fiches te vermelden dat hij geaggregeerde voor het hoger secundair onderwijs was, geen gebrek kon zijn dat die kandidatuur ongeldig maakte; dat, immers, het bestuur aan de hand van de wel verstrekte gegevens — die indirect maar onmiddellijk duidelijk deden blijken dat verzoeker wel het aggregaat had, met name dat hij reeds als tijdelijke een heel jaar dienst in het secundair onderwijs had gedaan —, kon en moest afleiden dat verzoeker het diploma van geaggregeerde wel had en dat het bestuur gemakkelijk in het persoonlijk dossier van verzoeker kon verifiëren of de indirecte, impliciete maar duidelijke verwijzing in de fiche naar zijn aggregaatsdiploma juist was;

Overwegende dat de verwerende partij daartegen inbrengt dat uit artikel 18, 9°, en uit artikel 20, eerste lid, duidelijk volgt dat een kandidatuur welke naar de vorm niet in orde is, niet in aanmerking moet worden genomen;

Overwegende dat de fundamentele regel in verband met de bekwaamheidsbewijzen vermeld is in artikel 18, 6°, waaruit volgt dat een kandidaat maar tot tijdelijk personeelslid kan worden aangesteld indien hij houder is van het bekwaamheidsbewijs dat vereist wordt voor de uitoefening van het ambt dat hij ambieert; dat dat vereiste een vereiste van geschiktheid is en daarom fundamenteel is als zijnde een echte benoemingsvoorwaarde; dat het vereiste dat de kandidaat uitdrukkelijk moet vermelden, dadelijk in zijn kandidatuur, dat hij de vereiste bekwaamheidsbewijzen heeft, een benoemingsvoorwaarde is van een heel andere aard, een zuivere vormvoorwaarde, die haar rechtvaardiging vindt in de noodzaak voor het bestuur om tijdens de vakantiemaanden snel en gemakkelijk over de waarde van iedere, van de zovele ingediende kandidaturen te kunnen oordelen ten einde tijdig ermee te kunnen klaarkomen dat, zo mogelijk op 1 september, voor iedere vacante betrekking een leerkracht is aangesteld; dat het belang van de vlotte afwikkeling van een zo om-

vangrijke, tijdens de vakantiemaanden plaatshebbende bestuursverrichting evenwel niet kan rechtvaardigen dat het belang van de kandidaten volledig in het niet verdwijnt; dat een ambtenaar derhalve de mededeling die hem in vak 8 van een fiche gegeven wordt, die in vak 14 en 16 wordt herhaald, en die indirect maar onmiddellijk verstaanbaar ook een informatie inhoudt voor vak 13, niet mag ignoreren en doen alsof hij de duidelijke, zij het impliciete boodschap niet gezien heeft, alsof hij tijdens de vakantiemaanden mag handelen met het automatisme van een slecht geprogrammeerd computer; dat integendeel de minimale dienstwilligheid waartoe een ambtenaar gehouden is tegenover de geadministreerden, vereist dat hij, binnen de grenzen van de vereisten van vlot bestuur die altijd een zekere elasticiteit vertonen, het minimum doet om wat een geadministreerde wegens onkunde of onopmerkzaamheid niet volmaakt op een formulier heeft ingevuld, zo mogelijk bij te werken indien hij daartoe de gegevens in datzelfde formulier in een niet voorgeschreven vak zonder inspanning kan vinden, de enige eventuele inspanning zijnde het persoonlijk dossier van de geadministreerde, waarvan het bestaan ook uit het formulier blijkt te doen voorleggen en even te consulteren;

Overwegende dat in de onderhavige zaak verzoeker in zijn fiches tot driemaal toe vermeldt tijdens het vorig schooljaar reeds als tijdelijke leerkracht dienst te hebben gedaan in het secundair onderwijs van het Rijk; dat die informatie tevens duidelijk indirecte informatie bevat over de bekwaamheidsbewijzen waarover hij beschikt, informatie die voor gemakkelijke verificatie vatbaar is in het persoonlijk dossier dat het bestuur over verzoeker heeft; dat in een dergelijk geval de afwezigheid van een vermelding op de fiches goed gemaakt wordt door de duidelijke indirecte en gemakkelijk controleerbare informatie die de fiche wel verstrekt, met het gevolg dat de formele onvolmaaktheid van de vermeldingen op de fiche geen grond kan uitmaken om de aanvraag tot aanstelling als ongeldig te verwerpen en er verder geen rekening mede te houden; dat het bestuur derhalve ten onrechte geen rekening heeft gehouden met verzoekers kandidatuur;

Overwegende dat de verklaringen zelf van de verwerende partij doen blijken dat S. de vereiste bekwaamheidsbewijzen niet heeft; dat verzoeker die ze wel heeft en daarvan, zijn concrete situatie in acht genomen, op voldoende wijze in zijn kandidatuur heeft doen blijken, voor de aanstelling op 29 augustus 1974 in aanmerking kwam, en bovendien, blijkens de gegevens van de memorie van antwoord, als enige in aanmerking kwam; dat de benoemende overheid derhalve aan de op haar op 29 augustus 1974 rustende verplichting om verzoeker als tijdelijke in het atheneum te G. aan te stellen, te kort is gekomen; dat het eerst in aanmerking te nemen middel gegrond is;

Overwegende dat het tweede middel ervan uitgaat dat de overheid geen gebruik mag maken van artikel 20 — d.w.z. een kandidaat benoemen die geen of niet alle benoemingsvoorwaarden vervult — indien haar, hoe dan ook, bekend is dat een kandidaat beschikbaar is die wel aan alle benoemingsvereisten voldoet;

Overwegende dat het niet nageleefd zijn van artikel 18, 9°, slechts een voldoende grond kan uitmaken om artikel 20 toe te passen, indien de door een kandidaat ingediende benoemingsaanvraag ook na aandachtige lezing geen element — ook niet indirect — verschaft dat kan doen vermoeden dat hij wel aan de benoemingsvereisten voldoet;

dat het bestuur evenwel, indien geen enkele kandidaat de zuiver formele benoemingsvereisten blijkt te vervullen, daarin een reden te meer moet vinden om de ingediende kandidaturen zorgvuldig te onderzoeken; dat de overheid, hoe dan ook ingelicht over de bereidheid van een kandidaat om een leeropdracht te aanvaarden waarvoor hij de vereiste bekwaamheidsbewijzen bezit, die kandidaat moet aanstellen en in dat geval geen gebruik kan maken van artikel 20;

Overwegende derhalve dat ook het tweede middel gegrond is;

Overwegende dat uit het voorgaande volgt dat niet alleen de aanstelling van S. op zichzelf beschouwd onwettig is, maar dat die onwettige aanstelling tevens een tekortkoming uitmaakt met betrekking tot de concrete verplichting die voor de minister uit de eigen omstandigheden van de zaak voortvloeide om de aanstelling aan verzoeker te geven,

Besluit:

Vernietigd worden: 1° de impliciete weigering verzoeker met ingang op 29 augustus 1974 tijdelijk aan te stellen als leraar algemene vakken, specialiteit economische wetenschappen in het atheneum te G.; 2° de beslissing van de minister van Nationale Opvoeding van 29 augustus 1974 waarbij S. de aanstelling kreeg die onrechtmatig aan verzoeker geweigerd werd.

NOOT—Een ambtenaar mag geen slecht geprogrammeerde automaat zijn

1. Ieder jaar worden, in de loop van de maand april, met toepassing van de bepalingen van het K.B. van 22 maart 1969 houdende het statuut van het rijksonderwijzend personeel, de vacante betrekkingen bekend gemaakt die eerst bij wijze van mutatie en reffectatie kunnen worden toegewezen en daarna, samen met de door mutatie vrijgekomen betrekkingen, eventueel in aanmerking komen voor de toelating tot de stage.

Art. 18 van het K.B. van 22 maart 1969 bevat de voorwaarden waaraan men moet voldoen om als tijdelijk personeelslid te worden aangesteld.

Telkens wordt in het Belgisch Staatsblad vermeld dat de gegadigden zich kandidaat moeten stellen in de vorm en binnen de termijn die in de oproep tot de kandidaten wordt vastgesteld. De vorm waarin de aanvragen moeten worden opgesteld, is nauwkeurig en uitgebreid vastgelegd.

2. Reeds in het arrest Poll nr. 17.496 van 11 maart 1976 heeft de Raad van State beslist dat de aanvragen juist en volledig moeten worden ingevuld. Hij heeft overwogen dat het zaak is van de betrokkenen en niet van de administratie, die op korte tijd tal van kandidaturen moet onderzoeken, opsporingen te doen, ten einde vast te stellen dat de betrokkene aan de diploma-eisen voldoet. Dit is een volkomen gerechtvaardigde motivering. De administratie van het Ministerie van Nationale Opvoeding moet inderdaad op korte tijd honderden dossiers behandelen om tijdig voor de continuïteit in het onderwijs te kunnen zorgen.

De Raad van State heeft de eis van het indienen van een regelmatige kandidatuur bevestigd in het arrest Reinehr nr. 20.177 van 11 maart 1980, en beslist dat de kandidaat in zijn kandidatuur de precieze opgave moet doen van de

bekwaamheidsbewijzen die hij doet gelden om de gevraagde aanstelling te bekomen.

De Raad van State heeft een duidelijke rechtspraak gevestigd in verband met de zorgvuldigheidsplicht, een van de beginselen van behoorlijk bestuur. Die zorgvuldigheidsplicht geldt zowel voor de bestuurde als voor het bestuur.

— Voor enkele maanden heeft de Raad van State overwogen dat weliswaar in de verhouding tussen bestuur en bestuurde deze laatste niet steeds even streng behandeld mag worden als het bestuur vanwege de ongelijkheid der partijen, maar dat de eis van een mildere behandeling de bestuurde er niet van ontslaat redelijk, d.i. met een minimum aan zorgvuldigheid, te handelen (R.v.St., 10 juni 1980, R. W., 1980-81, 590).

— In het hierboven afgedrukte arrest heeft de Raad van State opnieuw de gelegenheid te baat genomen om de zorgvuldigheidsplicht van het bestuur en van de bestuurde tegenover elkaar af te wegen. Ter zake blijkt dat de aanvrager wel alle gegevens aan het bestuur had bezorgd, maar dat één van de noodzakelijke vermeldingen niet in het juiste vakje was ingevuld. Met een klein nader toezicht van het dossier zelf kon het juiste gegeven teruggevonden worden.

De noodzakelijke vlugge behandeling van de dossiers mag derhalve niet gepaard gaan met een onmenselijk, robotachtig optreden.

3. In de oproep tot de kandidaten, die verscheen in het Belgisch Staatsblad van 8 april 1981, blz. 4342, kan men het volgende lezen: «De formulieren die niet naar behoren of niet volledig zijn ingevuld, zoals voorgeschreven door onderhavige onderrichtingen, zullen niet aangevuld of verbeterd kunnen worden, zodat de aandacht van de betrokkenen dient te worden gevestigd op de absolute noodzakelijkheid hun aanvragen volledig en correct in te vullen zoals hiervoor is gesteld. Onvolledige en/of onjuist ingevulde aanvraagformulieren worden derhalve als nietig en niet-bestaande beschouwd.»

In het licht van de vermelde rechtspraak van de Raad van State kan aangenomen worden dat onvolledige aanvraagformulieren ongeldig zijn, maar kan blijkbaar geen absolute geldingskracht toegekend worden aan de mededeling dat onjuist ingevulde aanvraagformulieren steeds als nietig en niet-bestaande moeten worden beschouwd.

W. Lambrechts

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER — 19 MAART 1981

Voorzitter: mevr. de Man

Raadsheren: de hh. van Gelder en Vandeplass (rapporteur)

Openbaar ministerie: mevr. Van Leuven

Handelaar — Jaarrekening — Handelsvennootschap zonder activiteit — Verjaring.

De verjaring van het verzuim de balans en de winst- en verliesrekening aan de algemene vergadering van de vennootschap voor te leggen begint pas te lopen na het verstrijken van de periode van twaalf maanden na het afsluiten van het boekjaar.

De afwezigheid van enige handelsbedrijvigheid houdt geen rechtvaardiging in van het verzuim de jaarrekening voor te leggen aan de algemene vergadering.

S.

Telastlegging: te Hasselt in 1975 en 1976, met overtreding van art. 201 van de Vennootschapswet, als zaakvoerder of beheerder te hebben verzuimd de balans en de winst- en verliesrekening aan de algemene vergadering voor te leggen binnen de twaalf maanden na de afsluiting van het boekjaar (...)

Overwegende dat door het onderzoek voor het hof gedaan, de feiten van de eerste telastlegging als volgt bewezen zijn gebleven:

Overwegende dat de beklagde zaakvoerder was van de P.V.B.A. M. en dat hij als zaakvoerder medeverantwoordelijk was voor het verzuim de balans en de winst- en verliesrekening van die vennootschap aan de algemene vergadering voor te leggen binnen twaalf maanden na de afsluiting van het boekjaar 1974, afgesloten op 31 december 1974;

dat hij weliswaar aanvoert dat de vennootschap bij vonnis van 15 maart 1976 door de Rechtbank van Koophandel te Hasselt ontbonden werd verklaard, maar dat deze omstandigheid, die geldt voor het boekjaar 1975 afgesloten op 31 december 1975, geen invloed heeft op de overtreding van artikel 201, 4°, van de Vennootschapswet in de loop van het jaar 1975;

Overwegende dat deze feiten, die voor het boekjaar 1974 pas voltooid waren na het verstrijken van een periode van twaalf maanden na het afsluiten van het boekjaar — op 31 december 1974 — niet verjaard zijn, daar de verjaring regelmatig werd gestuit door het proces-verbaal van adjunct-commissaris B. van 10 november 1968;

Overwegende dat de beklagde aanvoert dat hij in de loop van het jaar 1975 aangedrongen heeft op de vereffening van de P.V.B.A.; dat zulks echter geen reden was om de balans en de verlies- en winstrekening van het boekjaar 1974 niet voor te leggen in de loop van datzelfde jaar aan de algemene vergadering;

dat ook de non-activiteit van de vennootschap geen rechtvaardiging inhoudt van het verzuim der wettelijke verplichtingen ter zake;

(...)

NOOT—De jaarrekeningen

1. Luidens de artt. 80, 200 en 201, 3° quater en 4°, van de Vennootschapswet worden de zaakvoerders of beheerders met geldboete gestraft indien ze binnen twaalf maanden na de afsluiting van het boekjaar de jaarrekening niet aan de algemene vergadering hebben voorgelegd. De zaakvoerders, beheerders en vereffenaars worden met dezelfde straf bedreigd indien ze de jaarrekening, die door de algemene vergadering is goedgekeurd, niet binnen dertig dagen na die goedkeuring op de griffie van de rechtbank van koophandel hebben gedeponereerd.

Dit verzuimsdelict bestaat uiteraard pas nadat de laatste nuttige dag om aan de verplichting te voldoen verstreken is. Ook de verjaring begint pas vanaf dat ogenblik te lopen.

2. De strafrechtelijke verantwoordelijkheid is wettelijk geregeld: de verplichting berust in beginsel op de in de wet aangeduide personen, hetgeen echter niet uitsluit dat de

strafrechter de achterman die in feite de functie van beheerder waarneemt als dader kan veroordelen (cf. P. De-latte, «La question de la responsabilité pénale des personnes morales en droit belge», *R.D.P.*, 1980, 191; Cass., 11 december 1961, *Pas.*, 1962, I, 445).

3. Wanneer de zaakvoerders, beheerders of vereffenaars met bedrieglijk opzet de voorschriften van art. 80, eerste en tweede lid, van de Vennootschapswet inzake jaarrekeningen hebben overtreden, dan worden ze gestraft met gevangenisstraf en/of geldboete (art. 204 van de Vennootschapswet).

Bovendien is het niet opmaken van de jaarrekening van een handelsvennootschap strafbaar met geldboete krachtens de artt. 7 en 17 van de wet van 17 juli 1975 met betrekking tot de boekhouding en de jaarrekeningen van de ondernemingen. Gaat het verzuim gepaard met bedrieglijk opzet, dan wordt de dader bedreigd met gevangenisstraf en/of geldboete.

4. Het verzuim van de deponering der jaarrekeningen wordt opgespoord met behulp van de computer van het Ministerie van Justitie. Op 6 februari 1980 waren er in België 91.302 vennootschappen (*Vragen en Antwoorden, Senaat*, 1980-81, 1894).

Ongeveer 10% van deze handelsvennootschappen zouden gedurende een of meer jaren in gebreke zijn gebleven hun jaarrekening bekend te maken. Er kan worden aangenomen dat een groot aantal van deze vennootschappen in werkelijkheid geen enkele activiteit meer hebben. In sommige gevallen is het zelfs onmogelijk nog een beheerder, een zaakvoerder of zelfs maar een vennoot terug te vinden.

5. Deze spookvennootschappen bezorgen niet alleen veel werk aan de gerechtelijke diensten belast met de opsporing van het verzuim, maar ze zijn een permanent gevaar voor de handelswereld, die niet kan controleren wat schuilgaat achter dergelijke rechtspersonen.

Men kan zich dan ook afvragen of het niet veiliger zou zijn dat de handelsvennootschappen die geen enkele bedrijvigheid meer hebben, ambtshalve uit het handelsregister werden geschrapt. De doorhaling van hun inschrijving zou ambtshalve kunnen geschieden met toepassing van art. 18 van het koninklijk besluit van 20 juli 1964 tot coördinering van de wetten betreffende het handelsregister.

6. Men zal opwerpen dat art. 18 alleen van toepassing is wanneer de «ingeschreven handelszaak teniet gaat», maar hier wordt kennelijk niet het juridisch bestaan van de vennootschap bedoeld, maar wel het economisch bestaan. Het handelsregister moet rekening houden met de economische werkelijkheid en al wie geen handel meer drijft, dient uit het handelsregister geweerd te worden, ook al zijn de vennootschappen niet ontbonden of al is de akte van vereffening niet gepubliceerd in het Staatsblad.

7. De omstandigheid dat een handelsvennootschap uit het handelsregister wordt geschrapt, heeft geen invloed op het handelskarakter van de onderneming: ook wanneer de vennootschap in vereffening is gesteld en zelfs wanneer de vereffenaars volkomen inactief blijven, dan nog neemt men aan dat ze failliet kan worden verklaard zolang de vereffening niet is beëindigd door de sluiting ervan (Cass., 5 mei 1911, *Pas.*, 1911, I, 233, op conclusie van procureur-generaal Terlinden).

8. De rechtspersoonlijkheid van een handelsvennootschap hangt niet af van haar inschrijving in het handelsre-

gister. Indien ze geen handelsbedrijvigheid uitoefent, moet ze zelfs geen inschrijving nemen. Maar wanneer ze geen handel meer drijft en als slapende vennootschap verder blijft bestaan, heeft de inschrijving in het handelsregister geen enkele zin meer en kan ze slechts de argeloze mede-contractant misleiden.

9. In het onderhavige arrest wordt nog eens beklemtoond dat een handelsvennootschap gehouden blijft ten minste een keer per jaar een jaarrekening op te stellen, goed te keuren en ter griffie te deponeren, ook al heeft ze geen enkele activiteit gehad tijdens het laatste boekjaar.

L. Huybrechts

HOF VAN BEROEP TE GENT

10e KAMER — 19 SEPTEMBER 1980

Voorzitter: de h. Maes

Raadsheren: de hh. Denys en Casier

Advocaten: mrs. Beele loco Beele en Vanhuyse, Bruynooghe loco Versteede

Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid van werknemer jegens derden — Beperkt tot zware schuld, bedrog of gewoonteschuld — Overtreding van Wegverkeersreglement — Op zichzelf geen zware schuld — Geen aansprakelijkheid — Onverkorte toepassing van art. 1384, derde lid, B.W.

Luidens art. 18 van de Arbeidsovereenkomstenwet van 3 juli 1978 is de werknemer, ingeval hij schade berokkent aan derden bij de uitvoering van de arbeidsovereenkomst, enkel aansprakelijk in geval van bedrog of van zware schuld, ofwel, in geval van lichte schuld, als die bij hem eerder gewoonlijk dan toevallig voorkomt.

Een misdrijf, ten deze een overtreding van het Wegverkeersreglement, levert op zichzelf geen zware fout in die zin op, al is het nog een zware overtreding in de zin van de Wegverkeerswet.

Art. 18 van de Arbeidsovereenkomstenwet doet evenwel geen afbreuk aan de toepassing van art. 1384, derde lid, B.W.: al wordt de aansprakelijkheid van de werknemer tegenover derden beperkt, toch blijft de werkgever burgerrechtelijk aansprakelijk voor de schade die door zijn werknemer aan derden is berokkend en staat hij in voor de lichtste schuld van zijn werknemer ten aanzien van derden.

V. e.a. t/ D. en M.

1. Aansprakelijkheid

Het door de verweerder Julien D. gepleegde misdrijf is oorzaak van de schade door de burgerlijke partijen geleden.

Verweerders stellen echter dat een van de burgerlijke partijen, de autobestuurder Jules V., eveneens een fout heeft begaan die tot het ontstaan van het ongeval bijgedragen heeft.

De vrachtwagenbestuurder Julien D., die een manoeuvre van achteruitrijden uitvoerde om achterwaarts de oprit van de weide Desmet op te rijden bevond zich nog twee meter op de rechter rijstrook van de 6,60 meter brede

rijbaan uit de richting Lo gezien, gevolgd door Jules V., toen de aanrijding gebeurde.

Het voertuig van deze laatste kwam frontaal in botsing met de vooras aan de linker zijde van de vrachtwagen. Daar de lengte van de vrachtwagen 7,60 meter is en bij de aanrijding het maneuver bijgevolg voor een groot deel reeds uitgevoerd was, en daar het uitvoeren van een dergelijk maneuver bij volledige duisternis op een onverlichte baan toch een zekere tijd in beslag neemt, is de verklaring van de vrachtwagenbestuurder dat de rijbaan volledig vrij was toen hij zijn maneuver begon, aanvaardbaar.

Deze bewering wordt trouwens impliciet bekrachtigd door de bestuurder Jules V. Deze verklaart immers dat hij op een zeker ogenblik een wit licht samen met een rood knipperlicht ontwaarde, hetgeen betekent dat de vrachtwagenbestuurder reeds zijn maneuver aan het uitvoeren was en dwars over de rijbaan was toen hij opgemerkt werd door de autobestuurder. Had de vrachtwagenbestuurder toen Jules V. hem voor het eerst zag, nog stilgestaan op de rechter rijstrook vanuit zijn richting gezien naar Lo toe — dus vóór de aanvang van het maneuver — dan zou Jules V. de twee witte voorlichten van de vrachtwagen gezien hebben en geen rood knipperlicht.

Daar waar de bestuurder Jules V. uit het zien van het wit licht samen met het rood knipperlicht afgeleid heeft dat er vóór hem een wagen was die naar links wou afslaan, heeft hij een verkeerde beoordeling gemaakt. In dit geval zou hij slechts het rood knipperlicht opgemerkt hebben.

Uit de lengte van de nagelaten remsporen zoals op de situatieschets weergegeven, staat verder nog vast dat Jules V. zeker minstens een snelheid van 60 km per uur voerde toen hij met een remming reageerde.

Uit het geheel van die vaststellingen en van de eruit afgeleide beschouwingen is het hof van oordeel dat de autobestuurder Jules V. een fout heeft begaan die bijgedragen heeft tot het ontstaan van het ongeval: door zijn verkeerde beoordeling die het gevolg is van een onvoldoende toegespitste aandacht op de baan heeft hij te vroeg overgeschakeld met grote lichten op dimlichten zonder zijn snelheid te verminderen, op een ogenblik dat hij geen voldoende kennis noch zekerheid had van de aard en stand van de aanwezige hindernis, en dit toen het hem wel mogelijk was met de gevoerde snelheid, rijdende met grote lichten zonder dat hij de verplichting had ze te doven, tijdig de hindernis duidelijk op te merken en verder zonder gevaar gepast te remmen en tot stilstand te komen vóór de manevrerende vrachtwagen ofwel deze te vermijden door een lichte uitwijking naar links.

Daar de fout van de manevrerende vrachtwagenbestuurder echter zwaarder is dan die van de bestuurder Jules V. dient deze laatste dan ook slechts een derde van zijn eigen schade te dragen terwijl hij voor de overige twee derden recht heeft op vergoeding vanwege degene die ervoor aangesproken kan worden.

2. Vordering van de burgerlijke partijen ingesteld tegen Julien D.

Uit het strafdossier blijkt dat het misdrijf van Julien D., dat een van de oorzaken van het ongeval is en van de schade door de burgerlijke partijen geleden, gepleegd werd bij de uitvoering van de arbeidsovereenkomst bestaande tussen hem en de tweede verweerder Joseph M. die burgerrechtelijk aansprakelijk werd verklaard voor de schade veroorzaakt door zijn werknemer.

Naar luid van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomst is de werknemer, ingeval hij schade betrekt aan derden bij de uitvoering van de arbeidsovereenkomst enkel aansprakelijk in geval van bedrog of van zware schuld, ofwel, in geval van lichte schuld, als die bij hem eerder gewoonlijk dan toevallig voorkomt.

Ter zake wordt door de burgerlijke partijen geenszins het bewijs aangebracht en is het niet bewezen dat de fout door de eerste verweerder gepleegd als bedrog of zware schuld in de zin van artikel 18 van voornoemde wet kan worden aangemerkt. Een misdrijf op zichzelf levert niet noodzakelijk een zware fout in die zin op. De verkeers-overtreding door eerste verweerder gepleegd, is, al is ze nog een zware overtreding van het Wegverkeersreglement in de zin van artikel 29, eerste lid, van de Wegverkeerswet, in de concrete omstandigheden van het ongeval eenvoudig te wijten aan onoplettendheid of aan een verkeerde beoordeling bij het uitvoeren van de rijbeweging, hetgeen bedrog en zware schuld ter zake zeker uitsluit.

Verder wijst het strafverleden van de eerste verweerder erop dat de gepleegde fout bij hem niet als gewoonlijk doch wel als toevallig mag worden aangemerkt.

De vorderingen van de burgerlijke partijen tegen Julien D. ingesteld zijn dan ook ongegrond.

3. Vordering ingesteld tegen de burgerrechtelijk aansprakelijke, tweede verweerder Joseph M.

Artikel 18 van de wet van 3 juli 1978 doet geen afbreuk aan de toepassing van artikel 1384, derde lid, van het Burgerlijk Wetboek: al wordt de aansprakelijkheid van de werknemer tegenover derden beperkt, toch blijft de werkgever burgerrechtelijk aansprakelijk voor de schade die door zijn werknemer aan derden is berokkend en staat hij in voor de lichtste schuld van zijn werknemer ten aanzien van derden.

Verder zijn de schadelijders gerechtigd voor de strafrechter, terzelfder tijd als de strafvordering ingesteld door het openbaar ministerie, een vordering in te stellen tegen de burgerrechtelijk aansprakelijke van de beklagde tot herstel van de schade, wanneer zij steunt op het misdrijf voorwerp van de strafvordering.

De vorderingen van de burgerlijke partijen tegen Joseph M. zijn dan ook principieel gegrond.

(...)

NOOT—Zie en vergelijk: Pol. Hasselt, 9 maart 1979, *R.W.*, 1979-80, 1510. Betreffende de persoonlijke aansprakelijkheid van de werknemer jegens derden sinds de Arbeidsovereenkomstenwet van 3 juli 1978 raadplegen: A. Naessens, «Verplichtingen en aansprakelijkheid van werkgever en werknemer», in W. Beirnaert e.a., *Handleiding bij de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten*, Antwerpen, 1979, 66-69; R.O. Dalcq, «Le législateur contre le droit (à propos de l'article 18 de la loi du 3 juillet 1978)», *R.G.A.R.*, 1979, nr. 10.040; R. Kruithof, «Aansprakelijkheid voor anderen daad: kritische bedenkingen bij enkele ontwikkelingen», in H. Vandenberghe (ed.), *Onrechtmatige daad. Actuele tendensen*, Antwerpen, 1979, 42-43, nr. 24, en 53-55, nrs. 39-40.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

12e KAMER — 6 MEI 1980

Voorzitter: de h. Maréchal

Rechters: de hh. Pauwels en Raspé

Advocaten: mrs. Erickx en De Becker loco De Kock

Stedebouw — Grond komt ingevolge gewestplan in natuurgebied te liggen — Geen onteigening — Planschade.

Als een grond waarvoor reeds een verkavelingsvergunning is gegeven, ingevolge een gewestplan in een natuurgebied komt te liggen, brengt die verandering van statuut geen onteigening mee, maar een erfdiensbaarheid van openbaar nut, waarvoor geen vergoeding overeenkomstig art. 11 Grondwet verschuldigd is. Door een uitzonderlijke wetsbepaling kan echter een recht op vergoeding worden toegekend. Aldus is een recht op vergoeding wegens planschade ingevoerd door art. 37 Stedebouwwet.

D. en M. t/ Belgische Staat

Overwegende dat de vordering van eisers primair ertoe strekt te doen zeggen voor recht dat de inherzieningstelling van de verkavelingsvergunning van hun in Overijse gelegen eigendommen, zonder gevolg dient te worden gerangschikt gezien het niet opstellen van de voorziene plannen binnen de gestelde termijn en te zeggen dat eisers opnieuw volledig over hun eigendom als bouwgrond kunnen beschikken; verweerder te veroordelen tot een schadevergoeding van 500.000fr.;

dat deze vordering er subsidiair toe strekt verweerder te doen veroordelen tot betaling aan eisers van een bedrag van 13.530.000fr., in conclusie gebracht op een bedrag van 19.356.083fr., zijnde de vergoeding van de door hen geleden schade naar aanleiding van het gewestplan Halle-Vilvoorde, waardoor hun eigendommen gelegen te Overijse het statuut van bouwgrond werd ontnomen;

I. De feiten

Overwegende dat eisers eigenaar zijn van een perceel grond gelegen te Overijse;

dat hun voor deze gronden op 5 februari 1970 een verkavelingsvergunning werd afgeleverd;

dat echter ingevolge het gewestplan Halle-Vilvoorde deze grond in een natuurgebied kwam te liggen;

dat daarom overeenkomstig artikel 43, §§ 2 en 3, 1°, van de wet van 29 maart 1962, bij koninklijk besluit van 19 augustus 1977 deze verkaveling van eisers in herziening werd gesteld, en ter uitvoering van dit koninklijk besluit bijzondere plannen van aanleg dienden te worden opgesteld;

II. Naar recht

1. Overwegende dat eisers aanvoeren dat het koninklijk besluit van 19 augustus 1977, dat hun verkavelingsvergunning in herziening stelde, in artikel 3 bepaalt dat voor de uitvoering van dit koninklijk besluit bijzondere plannen van aanleg dienen te worden opgesteld binnen één jaar na de inwerkingtreding van het koninklijk besluit; dat deze plannen van aanleg niet werden opgesteld binnen de gestelde termijn, zodat de inherzieningstelling van de verkavelings-

vergunning van eisers zonder gevolg dient te worden gerangschikt en hun grond opnieuw het oorspronkelijk statuut krijgt; dat zij tevens recht hebben op een schadevergoeding;

Overwegende echter dat het niet-uitvaardigen van een bijzonder plan van aanleg binnen de in het koninklijk besluit gestelde termijn, niet gesanctioneerd wordt;

dat dit geen vervaltermijn is;

dat daarom het eigendom van eisers door het eenvoudig verstrijken van de termijn niet automatisch zijn oorspronkelijk statuut terugkrijgt;

dat zij evenmin recht hebben op een schadevergoeding, nu ze niet bewijzen dat dit uitdrukkelijk voorzien is, noch bewijzen dat het niet opstellen van een bijzonder plan van aanleg binnen de gestelde termijn een fout van verweerder uitmaakt;

Overwegende dat de vordering van eisers zoals primair gesteld, ongegrond is;

2. Overwegende dat eisers vervolgens beweren dat het koninklijk besluit van 24 oktober 1978, dat de modaliteiten van de vergoeding wegens planschade regelt, ongrondwettig is, zowel wat betreft de inhoud als wat betreft de uitvoeringsmodaliteiten: a) dat dit koninklijk besluit in strijd is met artikel 11 van de Grondwet, dat bepaalt dat niemand van zijn eigendom kan worden ontzet dan ten algemene nutte, in de gevallen en op de wijze bij de wet gesteld en tegen een billijke en voorafgaande schadeloosstelling; dat namelijk de wetgever om redenen anders dan de grondwettelijk bepaalde, eerst aan de eigenaars een algemeen verbod oplegt, en pas daarna gaat trachten een vergoeding te bepalen, die geenszins billijk is, aangezien ze niet alle schade dekt;

Overwegende dat eisers echter tevergeefs de ongrondwettigheid wat betreft de inhoud van het koninklijk besluit van 24 oktober 1978 aanvoeren;

dat het statuut van hun gronden gewijzigd werd door het gewestplan Asse-Halle-Vilvoorde, en niet door vermeld koninklijk besluit;

dat dit gewestplan geen onteigening tot voorwerp heeft, maar wel een erfdiensbaarheid van openbaar nut, waarvoor geen vergoeding verschuldigd is overeenkomstig artikel 11 Grondwet;

dat artikel 11 van de Grondwet alleen toepasselijk is op onteigeningen en niet op erfdiensbaarheden van openbaar nut;

dat echter door een uitzonderlijke bepaling van de wet een recht op vergoeding kan worden erkend (Cass., 27 juni 1845, *Pas.*, 1845, I, 392);

dat aldus een recht op vergoeding wegens planschade wordt ingevoerd door artikel 37 van de wet van 29 maart 1962, zoals gewijzigd door de wet van 22 december 1977, indien de daarin vermelde voorwaarden zijn vervuld en volgens de uitvoeringsmodaliteiten van het koninklijk besluit van 24 oktober 1978;

b) Overwegende dat eisers eveneens de ongrondwettigheid inroepen van het koninklijk besluit van 24 oktober 1978 wat betreft de uitvoeringsmodaliteiten: dat namelijk artikel 1, § 2, van dit koninklijk besluit in strijd is met artikel 92 van de Grondwet, dat bepaalt dat alle geschillen over burgerlijke rechten tot de uitsluitende bevoegdheid behoren van de rechtbanken, terwijl artikel 1, § 2, van het koninklijk besluit van 24 oktober 1978 bepaalt, dat de verkoopwaarde bepaald wordt door een ambtenaar, waardoor de zelf-

standige beslissingsbevoegdheid van de rechtbank totaal teniet gaat;

Overwegende dat dit artikel inderdaad in een gerechtelijke expertise voorziet gevoerd volgens de procedure van de artikelen 112, 120 en 122 van het Wetboek der Successierechten, indien de vergoedingsgerechtigde niet akkoord gaat met het voorstel van de ambtenaar, aangewezen door de directeur-generaal van de Administratie van de B.T.W., registratie en domeinen;

Overwegende dat blijkt dat overeenkomstig artikel 31, § 4, door de wetgever aan de Koning de opdracht werd gegeven de modaliteiten vast te leggen van de vaststelling van de waarde van het goed en de actualisering;

dat dit echter een expertise betreft die onder gerechtelijke controle gebeurt en dit reeds in andere materies bestaat, en niet in strijd met artikel 92 van de Grondwet;

3. Overwegende dat eisers ten slotte stellen dat voormeld koninklijk besluit in strijd is met het bijkomend protocol van 20 maart 1952 van het Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, volgens het Verdrag van Rome van 4 november 1950;

Overwegende dat eisers echter niet van hun eigendom beroofd worden, en de hun opgelegde erfdienstbaarheid van openbaar nut is strekkende tot de ruimtelijke ordening van het grondgebied zodat eisers in gebreke blijven enige inbreuk op voormeld protocol te bewijzen;

4. Overwegende dat verweerder terecht de toelaatbaarheid van de vordering betwist;

Overwegende dat de krachtens artikel 37 van de wet op de stedenbouw verschuldigde vergoeding wegens planschade slechts verschuldigd is op het ogenblik dat definitief een einde wordt gemaakt aan het gebruik waartoe het goed dient;

dat eisers niet betwisten dat het koninklijk besluit van 19 augustus 1977 de uitvoering van de hun op 5 februari 1970 toegekende verkavelingsvergunning in herziening heeft gesteld;

dat aldus blijkt dat het statuut van hun grond niet definitief is zolang het aangekondigd bijzonder plan van aanleg niet is opgesteld;

Overwegende dat de vordering van eisers tot vergoeding van planschade overeenkomstig artikel 37 van de wet van 29 maart 1962 zoals gewijzigd door de wet van 22 december 1977, dan ook vooralsnog niet toelaatbaar is;

(...)

VREDEGERECHT TE MERKSEM

5 MAART 1981

Rechter: de h. Den Haerynck

Advocaten: mrs. Depauw en Verschueren

1. Huwelijk — Hoofdelijke aansprakelijkheid (art. 222 B.W.) — 2. Concubinaat — Hoofdelijke aansprakelijkheid voor gezinsschulden — 3. Huur — Verwarmingskosten.

1. Voor huurschulden voor de gezinswoning (art. 215 B.W.) zijn echtgenoten hoofdelijk aansprakelijk (art. 222 B.W.).

2. Concubinerenden die een feitelijk gezin vormen mogen geen gunstiger regime genieten dan het wettig gezin.

Zij zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de huurschulden betreffende de woning die ze gezamenlijk betrekken.

3. Een huurovereenkomst die niets bepaalt omtrent de verwarmingskosten moet zo uitgelegd worden dat die kosten ten laste van de huurder vallen.

W. t/J. en V.

Gelet op het vonnis van 29 mei 1980 en op het verhoor van partijen op 13 juni 1980;

Tweede gedaagde stelt bij conclusie een tegenvordering in, ertoe strekkende eiser te doen veroordelen tot betaling van 13.898 fr., met de gerechtelijke rente en de proceskosten, voor saldo teruggave waarborg.

Bij conclusie breidt eiser zijn vordering uit met de huur voor de maanden juli en augustus 1980, ten bedrage van 25.200 fr. en met de wettelijke verhoging à 5% t.a.v. de maanden januari en februari 1980, zijnde 1.200 fr. met de gerechtelijke rente.

I. Hoofdelijkheid

In de loop van het geding heeft zich een opmerkelijke wijziging voorgedaan in de sociale toestand van gedaagden: waar zij bij de aanvang een feitelijk gezin vormden, zijn zij thans klaarblijkelijk elk weer afzonderlijk gaan wonen.

Hun raadsman meent dan ook dat hij voor beiden apart conclusie kan nemen en vorderen dat in geen geval ten aanzien van derden aangegane overeenkomsten — in casu een huurovereenkomst — verbintenissen met hoofdelijkheid kunnen meebrengen, zo de hoofdelijkheid niet bedongen is.

Eiser van zijn kant houdt staande dat hij allesbehalve met afzonderlijke of gezamenlijke schuldenaars te maken heeft en er — zijn ze dan bedongen, noch door de wet bepaald (art. 1702 B.W.) — geen enkele reden bestaat om deze afzonderlijke vorderingen toelaatbaar te verklaren.

In ieder geval dienen principieel eerst de gevolgen van de tussen partijen aangegane overeenkomst duidelijk gesteld te worden, alvorens de in casu veroorzaakte praktische implicaties — wie wat betaalde en voor rekening van wie — kunnen worden benaderd.

Vast staat dat tot op vandaag de wetgever geen enkel statuut voor het feitelijk gezin — of concubinaat — bejegt of ook maar in overweging schijnt te nemen. Weliswaar worden in het sociaal recht met welwillendheid bepaalde gevolgen onderkend van dergelijke niet voor de burgerlijke ambtenaar gehuwde paren.

Het feit echter dat de wetgever dit maatschappelijk fenomeen niet legaliseert, verplicht niettemin de rechterlijke macht empirische oplossingen te bedenken in de conflictsituaties die haar, naar aanleiding en ten gevolge van dit fenomeen herhaaldelijk ter beslechting worden voorgelegd.

Ter zake staat het buiten kijf dat gedaagden zich als een entiteit hebben voorgedaan en eiser ongetwijfeld aan de oorsprong noch aan de voortzetting van dit feitelijk gezin staat.

De huurschulden worden in een door de wetgever gekend gezin, uiteraard als hoofdelijk aangemerkt (art. 222 B.W.). Er is geen enkele reden waarom een feitelijk gezin, dat zich als dusdanig opstelt, voordoet en onderhandelt met derden — een voordeliger regime zou genieten.

Hoofdelijkheid is derhalve ons inziens ook van toepassing waar partijen zich als (echtgenoten) gezinspartners gedragen, voor alle schulden die ten behoeve van de huishouding worden aangegaan.

Deze hoofdelijkheid draagt in zich echter meer elementen die berusten op art. 1382 B.W., dan op art. 222 B.W., aangezien de betrokken schuldenaars foutief handelen door enerzijds nu eens als entiteit en feitelijk gezin te willen handelen, dan weer — wanneer het hen past — er zich aan willen aan onttrekken. Zulk handelen is foutief en kan als dusdanig hoofdelijk eveneens gesanctioneerd worden met toepassing van art. 1382 B.W. (culpa in contrahendo).

II. Ten gronde

De uiteindelijke afrekening waarover partijen uitvoerig besloten hebben omvat:

1° brandstofrekening:	16.131 fr
2° achterstallige huur (drie maanden):	37.800 fr.
3° wettelijke verhoging:	1.200 fr.

1° Brandstofrekening

Hoewel de partijen aanvankelijk ter zake zeer scherp van mening verschilden en gedaagden zich beriepen op de overeenkomst, waarin deze prijsverrekening niet werd bedongen, bleek alras na de persoonlijke verschijning dat overeenkomsten te goeder trouw moeten worden uitgevoerd (art. 1134 B.W.) en zij niet alleen verplichten tot wat daarin uitdrukkelijk is bepaald, maar ook tot alle gevolgen die door de billijkheid en het gebruik, volgens de aard ervan, worden toegekend.

Sedert jaar en dag — en de wetgever heeft ter zake zelf toelating gegeven — is het gebruikelijk dat de verwarmingskosten niet meer in de huurprijs mede worden ingecalculeerd. Het billijke karakter ervan erkent een ieder, gelet op de enorme onstandvastigheid van de brandstofprijzen op de oliemarkt.

De rekening van de brandstofprijzen, vermeerderd met B.T.W., wordt in geldige vorm overgelegd.

Alle beschouwingen van gedaagden m.b.t. de aangerekende B.T.W. dwingen tot geen verdere overlegging; de ongegrondheid ervan ligt voor de hand.

(...)

NOOT—*Concubinaat: hoofdelijke aansprakelijkheid voor gezinsschulden?*

1. Bij de in bovenstaand vonnis gevolgde redenering kan ik me onmogelijk aansluiten.

De rechter komt tot het besluit dat ongehuwd samenwonenden hoofdelijk aansprakelijk zijn voor gezinsschulden (a) omdat zij geen beter statuut mogen genieten dan gehuwden en (b) omdat door de hoofdelijke aansprakelijkheid af te wijzen zij foutief want inconsequent handelen door zich nu eens als paar, dan weer als afzonderlijke individuen voor te doen.

2.(a) Men kan van mening zijn dat concubinerenden er niet beter aan toe mogen zijn dan gehuwden. De wetgever volgde die redenering toen hij de samenvoeging van de inkomsten met het oog op de inkomstenbelasting tot niet-gehuwd samenwonenden uitbreidde (minstens op papier). Maar dit geeft de rechter niet de bevoegdheid om op eigen houtje plichten die op gehuwden rusten toepasbaar te

achten op ongehuwd samenwonenden. Anders gaat hij niet alleen zijn bevoegdheid te buiten (regels creëren als er regels zijn), maar overtreedt hij een fundamentele regel inzake concubinaat, die algemeen aangenomen wordt: nl. dat rechten en plichten van gehuwden niet voor niet-gehuwden (dus niet voor ongehuwd samenwonenden) gelden.

3. Art. 222 B.W. mag niet bij analogie worden uitgebreid tot gevallen waarover het niet handelt. Als uitzonderingswet moet het eng geïnterpreteerd worden zoals men zegt, d.i. toegepast worden naar zijn volle draagwijdte maar niets meer.

4. Art. 222 B.W. kan weliswaar op ongehuwd samenwonenden toegepast worden, indien zij zich als gehuwden voordoen, de schijn verwekken dat ze een echtpaar zijn; zulks krachtens de vertrouwensleer. Voor de gevestigde rechtspraak hieromtrent, zie H. Vandenberghe, *De juridische betekenis van het concubinaat*, Gent, Story, 1970, p. 235-241, nrs. 126-130).

5. (b) Dat ongehuwd samenwonenden foutief zouden handelen door de niet-toepasbaarheid van art. 222 B.W. in te roepen is onjuist. Let wel: men verwijt hen hier niet ongehuwd samen te wonen (wat tussen haakjes niet als een schuldig gedrag in de betekenis van art. 1382 B.W. wordt beschouwd), evenmin dat ze hun ongehuwd zijn verdoezelen (wat tot toepassing van de vertrouwensleer zou kunnen leiden: zie nr. 4), maar wel dat ze trachten te ontsnappen aan de voor hen onaangename gevolgen van art. 222 B.W. Kan men ze dat euvel duiden? Ze leven in dit geval als een feitelijk gezin samen, de huisbaas weet het, en ze roepen ter verdediging in dat art. 222 alleen op gehuwd samenwonenden van toepassing is. Ze hebben overschot van gelijk zo te handelen.

6. De rechter aarzelde duidelijk tussen hoofdelijkheid op grond van art. 222 B.W. en hoofdelijkheid op grond van art. 1382 B.W. Men begrijpt hem, want in geen van de twee gevallen beschikt men over ernstige argumenten.

Wat art. 1382 B.W. betreft is er niet alleen het bezwaar dat men moeilijk van een schuldige gedraging kan spreken (zie boven nr. 5), maar nog dat de hoofdelijke aansprakelijkheid van mededaders van een onrechtmatige daad door de rechtspraak verworpen wordt (zie De Page, II, nr. 1032 en III, nr. 329). Het zou hoogstens om een aansprakelijkheid «in solidum» gaan (met haar eigen, minder verstrekkende gevolgen); ik geloof niet dat het nodig is hier de kritiek te herhalen die tegen dit wangedrocht werd uitgebracht (zie De Page, III, nrs. 325-326). Heeft het zin zo'n dubieuze theorieën te gaan toepassen in een tijd waarin onze samenleving zich globaal genomen met meer begrip t.o. ongehuwd samenlevenden opstelt?

7. Men mag natuurlijk niet de belangen van de verhuurder uit het oog verliezen: als hij met een ongehuwd samenlevend paar te doen heeft, is het redelijk dat hij ervan uitgaat dat hij zo nodig het geheel van zijn schuldverdring op de meest vermogende partner kan verhalen. Bij gebreke van wettelijke solidariteit kan hij hoofdelijke solidariteit *contractueel* bedingen; die mogelijkheid, gecombineerd met de vertrouwensleer (boven nr. 4), beschermt m.i. voldoende zijn belangen.

J. Pauwels

EUROPEES RECHT

Rechten van de mens

De zaak Buchholz en het recht op behandeling van een zaak binnen een redelijke termijn

Op 6 mei 1981 werd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens een arrest geveld, waarbij uitspraak werd gedaan over de verenigbaarheid van de duur van een rechtspleging voor Duitse arbeidsgerechten met de bepalingen van artikel 6, lid 1, van het Europees Verdrag over de Rechten van de Mens.

Artikel 6, lid 1, bepaalt o.m. dat een ieder recht heeft op de behandeling van zijn zaak «binnen een redelijke termijn». In casu had de verzoeker, Buchholz, op 10 juli 1974 een vordering ingesteld bij een arbeidsrechtbank, tegen het ontslag dat zijn werkgever hem gegeven had. Pas op 26 april 1979 werd over zijn vordering in laatste aanleg uitspraak gedaan door het Federaal Arbeidshof. De procedure had m.a.w. vier jaar en negen maanden geduurd.

Het Europees Hof heeft het al dan niet «redelijk» karakter van die termijn beoordeeld aan de hand van de volgende criteria: complexiteit van de zaak; houding van de eiser, de verweerder en de rechterlijke instanties; belang van de zaak voor de eiser. Het Hof merkte daarbij op dat enkel de vertraging die te wijten is aan de Staat (of zijn organen) kan leiden tot een besluit dat de redelijke termijn niet in acht werd genomen.

Bij de beoordeling van de concrete omstandigheden van de zaak wees het Hof met nadruk op het feit dat de vertragingen voorkwamen tijdens een overgangperiode, gekenmerkt door een gevoelige toename van het aantal zaken bij de arbeidsgerechten, ten gevolge van de verslechtering van de algemene economische conjunctuur.

Daarenboven nam het Hof de inspanningen van de Duitse overheid in aanmerking, die erop gericht waren het hoofd te bieden aan de vertraging in de rechtsbedeling: vermeerdering van het aantal raadsheren in de arbeidshoven; oprichting van een bijkomende kamer in het arbeidshof waar de zaak van Buchholz aanhangig was; goedkeuring van een wet strekkende o.m. tot een versneling van de rechtspleging voor de arbeidsgerechten.

Na een uitgebreid en gedetailleerd onderzoek van de verschillende fasen in de procedure kwam het Hof uiteindelijk tot het besluit dat de duur van de procedure in het geval van Buchholz de redelijke termijn niet overschreden had.

Ondanks de vaststelling dat er geen schending van het Verdrag is geweest, bevat het arrest toch een ernstige waarschuwing aan het adres van de lid-staten. Het Hof lijkt inderdaad bereid te zijn een tamelijk lange termijn te gedogen, maar dan op voorwaarde dat die aan uitzonderlijke omstandigheden te wijten is én dat de overheid blijk geeft van een daadwerkelijke verantwoordelijkheidszin bij de bestrijding van de achterstand in het gerecht.

Onwillekeurig wordt daarbij gedacht aan de situatie in België, waar van verschillende zijden gewezen wordt op de oorzaken van de steeds groter wordende achterstand bij het justitieel apparaat en op de mogelijke remedies, maar waar de overheid slechts reageert met zeer partiële hervormingen. In hoeverre de budgettaire beperkingen een

verontschuldiging kunnen zijn, blijft — ook na het arrest in de zaak Buchholz — een open vraag...

Paul Lemmens

BOEKEN

J. DE COCK, *De sociale zekerheid in 1980*, Instituut sociaal recht K.U.Leuven, Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 1981, 262 blz.

Met dit documentair jaaroverzicht is J. De Cock aan de tweede aflevering toe. Deze serie wordt op het gebied van de sociale zekerheid en de sociale voorzieningen de tegenhanger van het Franstalige «L'année sociale».

In een zo snel en, nog altijd, empirisch evoluerende sociale zekerheid, vormt een betrouwbare jaarbalans als die van De Cock ongetwijfeld een goede ruggesteun voor de rechtspraktijk. Elke tak van de S.Z. wordt behandeld volgens het schema: evolutie van het stelsel, parlementaire interventies en initiatieven, rechtspraak, hervormingsvoorstellen en standpunten, cijfergegevens, bibliografie.

R.

ANDRÉ NAYER, *Les inspections sociales en Belgique*, Vie ouvrière, 1980, Brussel, 640 blz.

Niet zonder reden is de titel van dit omvangrijke werk in het meervoud gesteld. Immers, niet enkel het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid en het Ministerie van Sociale Zekerheid hebben elk hun sociale inspectie, maar ook het Ministerie van Economische Zaken, het Ministerie van Openbare Werken en het Ministerie van de Middenstand; voeg daaraan toe dat praktisch alle parastatalen die onder het Ministerie van Sociale Voorzorg, en verschillende die onder het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid ressorteren, hun eigen sociale inspectie(s) bezitten, en dat daarenboven verscheidene inspecties gesplitst zijn in reglementaire, medische, technische en chemische.

De grondige analyse die de auteur aan hun opdracht, machten, bevoegdheid en organisatie wijdt, werpt een helder licht op structuren die voor velen ondoorzichtig zijn.

Het derde deel van het werk handelt over de betrekkingen van de sociale inspectie(s) met de economische, sociale, rechterlijke en politieke machten; het is het doctrinale gedeelte van de studie.

Slotsom: een naslagwerk dat in een sociaalrechtelijke bibliotheek niet mag ontbreken.

R.

D. PIETERS, *Sociale rechten. Een studie van de wetsbepalingen over fundamentele sociale rechten in België en Duitsland*, Leuven, Acco, 1981, 147 blz., 295 fr.

Dat een hervorming en vereenvoudiging van de sociale zekerheid (waarvan de laatste jaren steeds meer sprake is, maar waar in feite reeds vele decennia om gevraagd wordt) dient te worden ondernomen vanuit een algemene beleidsvisie, is duidelijk. Soms wordt eraan gedacht deze visie, om ze te beschermen, te vertalen in een beperkt aantal «sociale rechten» die een soort sociale keuze zouden uitmaken en waarvan de sociale-zekerheidswetgeving de verdere expliciteer zou moeten zijn. Hoe dit kan gebeuren en welke de waarde van dergelijke rechten kan zijn, zijn de vragen die door D. Pieters worden onderzocht. Dit zij van meetaf duidelijk gesteld: de auteur is niet ingegaan op de vraag welke inhoud de sociale rechten moeten hebben, wel op de kwestie of deze formule wel past voor de inhoud die men eraan wil doen beantwoorden.

«Sociale rechten» worden door de auteur (eigenlijk vrij laat in het boek, nl. op blz. 126, terwijl het toch om de titel van het boek gaat) gedefinieerd als bepalingen m.b.t. het sociaal recht die door de wetgever op een bepaald ogenblik van zo fundamenteel belang geacht worden dat hij ze als dusdanig in een wet geproclameerd heeft zonder hun evenwel een hogere rechtswaarde of betere juridische bescherming te verlenen dan aan de bepalingen vervat in de gewone sociale wetgeving.

Het boek komt op zijn tijd, nu in de Senaat een wetsontwerp is ingediend houdende algemene beginselen van de sociale zekerheid voor werknemers, dat «een basiswet» wil zijn, «een uitgangspunt als het ware op grond waarvan parlement en regering de sociale zekerheid zullen moeten herzien, aanpassen, reorganiseren en uiteindelijk saneren» (*Parl. Besch., Senaat, 1979-1980, nr. 580/1, blz. 43*). Het boek is (hoogstwaarschijnlijk) n.a.v. dit ontwerp geschreven (Red.: inmiddels kwam de wet van 29 juni 1981 tot stand) maar heeft de verdienste ook oog te hebben voor andere reeds ingevoerde sociale rechten. Vooreerst in het Duitse Sozialgesetzbuch-Allgemeiner Teil dat een tiental van die rechten bevat, waarop voor de doctrine in dat land veel kritiek is geleverd, die door D. Pieters misschien niet geheel systematisch, maar in elk geval grondig wordt behandeld (ze binden de wetgever niet juridisch maar hoogstens politiek of moreel, en hun belang voor de wetsinterpretatie door rechtspraak en administratie mag niet worden overschat, zoals blijkt uit een aantal voorbeelden). Daarna gaat de auteur op zoek naar evt. reeds bestaande «verborgen» sociale rechten in de huidige Belgische sociale wetgeving. Naast minder belangrijke voorbeelden weidt hij uit over het welbekende art. 1 van de O.C.M.W.-wet («eenieder heeft recht op maatschappelijke dienstverlening die hem in staat moet stellen een leven te leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid») en antwoordt ten slotte (aan de hand van de wetsvoorbereiding en van de rechtspraak van de provinciale beroepskamers) bevestigend op de vraag of hier een subjectief recht wordt gevestigd.

Na een hoofdstuk over kenmerken en indeling van de sociale rechten, komt de auteur tot de vraag: «Sociale rechten, middelen om het gestelde doel te bereiken?». Het antwoord luidt (ge nuanceserd) negatief: een constitutioneelrechtelijke leemte opvullen of een basis, een hiërarchie voor het sociaal recht vormen ligt niet in hun bereik, aangezien ze voorkomen in gewone wetten; rechtspraak en administratie interpretatienormen geven, doen ze slechts uitzonderlijk, en overigens kan hetzelfde, of een beter resultaat, door een teleologische interpretatie bereikt worden; maar ze getuigen wel van een nieuwe geest en zijn niet af te wijzen. De sociale rechten in de Grondwet opnemen — waardoor ze volgens de terminologie van de auteur «sociale grondrechten» worden — lost een aantal bezwaren op, al verkiest hij aan het einde van zijn boek de techniek van «sociale basisrechten»: onder deze term verstaat hij dan wetsbepalingen ter uitvoering van een (nieuw in te voeren) grondwetsartikel dat ongeveer zou luiden als volgt: «De wetgever legt in wetten aangenomen met een bijzondere meerderheid de bindende algemene beginselen van het sociaal recht vast.» Toevallig (of juist niet) is onlangs een voorstel tot grondwetsherziening in die zin ingediend (*Parl. Besch., Senaat, zitt. 1980-1981, nr. 100/63*).

Alles te zamen een zeer degelijk boek, dat in een vlotte stijl een weliswaar specifiek-beperkte, maar toch belangrijke en actuele vraag aan de orde stelt en, wat veel meer is, oplossingen voorstelt aan het einde van een overtuigend, helder en merkwaardig enthousiast geschreven betoog.

Dries Simoens

J. VAN LANGENDONCK, *Passende arbeid. Een verkenning in de wetgeving van een aantal Europese landen*, Deventer, Kluwer, 1980, 148 blz.

Welke arbeid moet men in de ogen van de maatschappij behouden wanneer men hem heeft en aannemen wanneer men hem niet heeft? Welk werk acht de werkloosheidsreglementering pas-

send en welke niet? De wijze waarop deze vraag beantwoordt wordt in het Engelse, Duitse, Oostenrijkse, Deense, Belgische, Nederlandse, Franse en Spaanse recht, vinden we nauwkeurig uiteengezet in dit boek. Doch de opzet van de auteur reikt veel verder dan de loutere beschrijving.

Alvorens over te gaan tot zijn rechtsvergelijkende verkenning, situeerde hij de problematiek van de passende arbeid o.m. ten aanzien van de veel meer bestudeerde notie van arbeids(on)geschiktheid. Tevens analyseerde hij in dit eerste hoofdstuk op voortreffelijke wijze het sociaal en individueel belang van het hier behandelde thema. De auteur merkt daarbij op dat de vrijheid van de burger in zijn dagelijks leven niet in grote rechtsbeginselen, maar onder meer in de kleine tekst van de werkloosheidsreglementering en het arbeidsrecht moet worden gezocht. Het inleidend hoofdstuk wordt besloten met de schets van vijf mogelijke benaderingswijzen, uitgaande van de instantie die over het passend karakter van de arbeid te oordelen heeft: wetgever, uitvoeringsorgaan van de sociale verzekering, paritair orgaan van werkgevers en werknemers, openbare arbeidsbemiddeling of rechter.

Het grootste deel van het boek is gewijd aan de studie van de nationale werkloosheidsreglementeringen van de voornoemde landen. Hoe de keuze van de bestudeerde landen geschied is, blijft daarbij wel een vraag. We hadden liever gezien dat de auteur bij die keuze op meer systematische wijze was tewerk gegaan (en zo bv. alle landen van de Europese Gemeenschap had bestudeerd). Eerst wordt in het kort het kader geschetst van de werkloosheidsreglementering in elk land, waarop dan een uitvoerige beschrijving volgt van de criteria van passende arbeid en/of van de wijze waarop bepaald wordt dat een bepaalde betrekking al dan niet passend wordt geacht in het land. Het valt hierbij op dat in een aantal staten de werkloze vooral beschermd wordt door een aantal wettelijk bepaalde objectieve criteria van passende arbeid (bv. in België), terwijl in andere landen de nadruk gelegd wordt op structurele waarborgen bij de bepaling of in een concreet geval bepaalde arbeid al dan niet moest worden aangenomen (bv. in Engeland). Graag hadden we in dit deel van het boek ook wat meer vernomen over de problematiek van de passende arbeid in de situatie van de werkloze die (na verloop van tijd) niet meer onder de werkloosheidsreglementering ressorteert, maar, zoals vaak het geval is, in een algemeen stelsel van bestaansminimum terecht komt.

In het slothoofdstuk vinden we dan een aantal bijzonder interessante besluiten die uit de rechtsvergelijkende verkenning gehaald kunnen worden. Zo wordt een tendens tot nauwgezette reglementering van het concept passende arbeid vastgesteld. Dit kan natuurlijk de rechtszekerheid van de betrokkene bevorderen, doch lijkt eigenlijk veeleer het elimineren van een aantal misbruiken en vermeende misbruiken na te streven. Ook blijken bepaalde elementen in zowat alle onderzochte landen beschouwd te worden als belangrijke criteria voor het passend karakter van een dienstbetrekking: lichamelijke geschiktheid, beroepsbekwaamheid, loon en afstand van verblijf- tot arbeidsplaats. Steeds meer lijkt ook de duur van de werkloosheid en de toestand van de arbeidsmarkt als relevant voor de bepaling van de graad van werkloosheid gezien te worden. Volgens professor Van Langendonck in zijn conclusie reduceert de kern van de problematiek der passende arbeid zich tot de volgende vraag: door wie wenst de burger de criteria van de passende dienstbetrekking bepaald te zien?

Al wie de juridische aspecten van de werkloosheidsproblematiek wat nader wil bestuderen en daarbij verder wil kijken dan de enge grenzen van onze eigen reglementering en haar toepassing, zal in dit werk een bijzonder rijke bron aan informatie en ideeën vinden. Dit boek, dat de neerslag was van heel wat opzoekings- en denkwerk, geniet terecht in binnen- en buitenland ruime belangstelling.

Danny Pieters

MEDEDELINGEN

Aantal gerechtelijke stagiairs

Bij ministerieel besluit van 3 juli 1981 (B.S. 14 juli 1981, 8949) werd voor de periode van 1 augustus 1981 tot 31 juli 1982 het aantal stagiairs bedoeld in artikel 1 van de wet van 8 april 1971 tot organisatie van een gerechtelijke stage vastgesteld op veertig.

Universitair nieuws Promoties

Mr. Karel Rimanque is op 24 maart 1981 aan de K.U.Leuven gepromoveerd tot doctor in de rechten op een proefschrift getiteld: «De levensbeschouwelijke opvoeding van de minderjarige. Publiekrechtelijke en privaatrechtelijke beginselen». Promotor was prof. J. De Meyer.

Mr. Jean Laenens is op 26 juni 1981 aan de U.I.A., gepromoveerd tot doctor in de rechten op het proefschrift, getiteld: «De bevoegdheidsovereenkomsten naar Belgisch Recht». Promotor was prof. R. De Corte.

Prijs 1981 van de Stichting Albert Lilar

De jury van de Stichting Albert Lilar heeft de prijs 1981 toegekend aan professor William Tetley uit Montréal voor zijn werk «Marine cargo claims», waarvan de tweede editie in 1978 bij Butterworths, Toronto, verscheen.

De prijs werd aan de laureaat overhandigd door professor Francesco Berlingieri, voorzitter van het Comité Maritime International (C.M.I.) ter gelegenheid van het te Montréal van 24 tot 29 mei 1981 gehouden XXXIIe Internationaal Congres van deze vereniging.

Congres van het Comité Maritime International te Montréal

Het 32e Internationaal Congres van het C.M.I. — opgericht in 1897 door Louis Franck, Auguste Beernaert en Charles Le Jeune ter bevordering van de eenmaking van het zeerecht — vond plaats te Montréal van 24 tot 29 mei 1981.

Ruim 400 afgevaardigden uit 32 landen, waaronder de Volksrepubliek China, namen deel aan dit Congres, dat schitterend georganiseerd was door de Canadian Maritime Law Association. Twee onderwerpen stonden op de dagorde: een nieuw ontwerpverdrag betreffende de hulpverlening ter zee en de bespreking van het IMCO — (Intergovernmental Maritime Consultative Organisation: een van de UNO afhankelijke organisatie met zetel te Londen) ontwerp betreffende het vervoer ter zee van gevaarlijke en schadelijke goederen. Deze twee onderwerpen waren uitvoerig voorbereid in twee subcommissies, respectievelijk geleid door prof. Selvig, voorzitter van de Noorse Vereniging voor Zeerecht en mr. Schultzs, voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Zeerecht.

De gedachte om een nieuw verdrag tot stand te brengen over de hulpverlening, ter vervanging van het Brussels verdrag van 22 september 1910 (wet van 12 augustus 1911, titel VIII, artt. 257 e.v. van het tweede boek van het Wetboek van Koophandel) is bij het C.M.I. gerezen na de ramp met de «Amoco Cadiz» voor de kust van Bretagne in 1978.

Het nieuwe ontwerpverdrag slaat op alle vaartuigen, daarin begrepen de over zee verplaatsbare booreilanden.

De belangrijkste innovatie, die ook terug te vinden is in het «Revised Lloyd's Open Form» (LOF 1980), is het begrip «safety net» vervat in artikel 3-3 van het ontwerp. Indien hulp wordt verleend aan een vaartuig dat — door zichzelf of middels zijn

lading — een verontreinigingsgevaar inhoudt, heeft de hulpverlener recht op terugbetaling van zijn kosten, zelfs indien de hulp geen resultaat opleverde. Dit is een uitzondering op de regel dat slechts hulploon wordt toegekend bij gunstig gevolg. Daarenboven kan de rechter aan de hulpverlener, die erin slaagt verontreinigingsschade (damage to the environment) te voorkomen of te beperken, een hogere vergoeding toekennen.

Tijdens de sectievergadering slaagde de Amerikaanse delegatie erin een amendement op het voorontwerp te doen aanvaarden, waarbij aan de hulpverlener een «maritime lien» op schip en cargo wordt verleend. Onder impuls echter van de delegatie van de Belgische Vereniging voor Zeerecht — die opmerkte dat het verschil tussen het voorrecht van het continentale recht en de «lien» van het Common Law enerzijds, en het gebrek aan bepaling van rang en grondslag anderzijds de inlassing van een nieuw voorrecht in een verdrag dat niet over voorrechten handelt, niet wenselijk maakt — werd dit amendement door de algemene vergadering verworpen.

Het ontwerpverdrag bepaalt ook dat degenen die gehouden zijn tot een vergoeding aan de hulpverlener, verplicht kunnen worden een overeenstemmende waarborg te stellen.

Aan de verdragsluitende Staten werd aanbevolen ten aanzien van de hulpverlener ter zee de regelen van het Verdrag van 1976 betreffende de beperking van aansprakelijkheid voor vorderingen in verband met de scheepvaart toe te passen.

Het Congres te Montréal is er ongetwijfeld in geslaagd de hulpverleners ter zee nieuwe stimulansen te bezorgen, zowel in het belang van de scheepvaart als in dat van de strijd tegen de vervuiling.

Met diezelfde bedoeling voor ogen boog het Congres zich over het IMCO-ontwerp betreffende het vervoer ter zee van gevaarlijke of schadelijke goederen en de daaruit voortvloeiende aansprakelijkheden. Het ontwerp voorziet o.m. in een verplichte verzekering van casco- en ladingbelanghebbenden.

In de eerste helft van deze eeuw heeft het Comité Maritime International in samenwerking met de Belgische regeringen soms een doorslaggevende rol vervuld bij de eenmaking van het zee-recht. Ofschoon die rol door IMCO en UNO nu grotendeels is overgenomen, betekent dit niet dat voor het C.M.I. geen taak meer zou zijn weggelegd. Het Congres te Montréal heeft dit in positieve zin overtuigend bewezen.

L.D.

Nederlandse tekst van de Auteurswet van 22 maart 1886

In het Staatsblad van 14 juli 1981 (blz. 8947 e.v.) is de wet van 26 juni 1981 tot vaststelling van de Nederlandse tekst van de Auteurswet van 22 maart 1886 bekend gemaakt.

Deze wet werd besproken en aangenomen in de Senaat op 14 en 15 januari 1981 en in de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 12 februari 1981.

Het enig artikel van deze wet luidt: «De hiernavolgende bepalingen vormen de Nederlandse tekst van de Auteurswet van 22 maart 1886, zoals ze is gewijzigd en aangevuld tot de inwerkingtreding van deze wet.

De hiernavolgende Nederlandse tekst van de bepalingen die de Auteurswet van 22 maart 1886 na de wet van 18 april 1898 hebben gewijzigd en aangevuld, vervangt de vorige tekst van die bepalingen.

Twistvragen gegrond op het verschil tussen de Nederlandse en de Franse tekst worden beslist naar de wil van de wetgever, die bepaald wordt volgens de gewone interpretatieregelen, zonder voorrang van de ene tekst op de andere.»

De betekenis van L.J. Van Apeldoorn als rechtshistoricus

Op 15 augustus 1979 overleed op de leeftijd van 93 jaar te Den Haag Lambertus Johannes Van Apeldoorn, van 1921 tot 1945

hoogleraar in de geschiedenis van de Nederlandse rechts- en staatsinstellingen en de encyclopedie der rechtswetenschap aan de Universiteit te Amsterdam.

Van hem verschenen in het Rechtskundig Weekblad twee belangrijke bijdragen: *Wet en Gerechtigheid* (R.W., 1945-50, 1633 e.v.) en *Enige opmerkingen over de onwaardigheid om te erven en over de z.g.n. «Lex hac edictali» in verband met recente rechtspraak in Nederland* (R.W. 1951-52, 953 e.v.). Aan onze universiteiten was hij vooral bekend als de auteur van de meesterlijke *Inleiding tot de studie van het Nederlandse recht*, waarvan de eerste druk verscheen in 1931, de 16e in 1965 en de 17e (herzien door J.C.M. Leyten) in 1972.

In de laatste aflevering van het Tijdschrift voor Rechts-geschiedenis (deel XLVIII, 4, p. 387-391) schetst prof. R. Feenstra (Leiden) de grote betekenis van Van Apeldoorn als rechtshistoricus.

Enkele excerpten uit deze bijdrage moge dit toelichten:

... In tegenstelling tot andere leerlingen van Rengers Hora Siccama heeft Van Apeldoorn veel aandacht aan de geschiedenis van het Nederlandse privaatrecht geschonken. Twee boeken die hij respectievelijk in 1925 en 1926 publiceerde getuigen daarvan.

Het eerste is zijn *Geschiedenis van het Nederlandse huwelijksrecht vóór de invoering van de Fransche wetgeving* (Amsterdam 1925, een bijzonder heldere synthese waarin hij in tegenstelling tot S.J. Fockema Andreae die het onderwerp in zijn *Bijdragen tot de Nederlandsche rechtsgeschiedenis*, 1e en 2e bundel (Haarlem 1888-1889) uitvoerig behandeld had, vooral ook veel aandacht schonk aan het Germaanse en het Kanonieke recht.

... Het andere boek dat van zijn oriëntering op de privaatrechtsgeschiedenis getuigt is zijn in 1926 gepubliceerde bewerking van de (aantekeningen) van S.J. Fockema Andreae op de *Inleidinge tot de Hollandsche rechts-geleerdheid* van Hugo de Groot (deel 2 van Fockema Andreae's uitgave van de *Inleidinge*, waarvan de eerste druk verschenen was in 1895 en de tweede in 1910; Van Apeldoorns bewerking verscheen voor het eerst in de derde druk van deze uitgave, Arnhem 1926, en werd daarna in grondig herziene vorm gepubliceerd in de vierde en laatste druk, Arnhem 1939). Het was een gelukkig toeval dat Van Apeldoorn in 1926 nog juist rekening kon houden met de in het eerste deel van de *Observationes tumultuariae* van Cornelis van Bynkershoek uitgegeven 18e eeuwse rechtspraak van de Hoge Raad; in 1939 kon hij ook nog de inhoud van het tweede deel van de *Observationes* verwerken. Werd reeds daardoor een belangrijk nieuw element in het commentaar op de *Inleidinge* van De Groot gebracht, Van Apeldoorn schroomde ook van het begin af aan niet om op tal van punten opvattingen te verkondigen die van de zienswijze van Fockema Andreae afweken. Het verschil tussen beide auteurs is vooral gelegen in de beoordeling van De Groots originaliteit en van de vraag of De Groot niet aan het Romeinse recht in Holland te veel gelding toekende; Van Apeldoorn was van oordeel dat de *Inleidinge* geenszins te beschouwen is als «Justiniaanse Instituten met Hollandsche bijvoegselen, meer dan Instituten van het Hollandsche recht met inachtneming van den invloed van het Romeinsche hierop» (aldus Fockema Andreae).

... Belangrijke bouwstenen heeft Van Apeldoorn voor de geschiedenis der Nederlandse rechtswetenschap aangedragen. In 1932 schreef hij het zeer grondige en uitvoerige hoofdstuk «De rechtsgeschiedenis» in de afdeling «Geschiedenis van het academisch onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek» in het *Gedenkboek van het Athenaeum en de Universiteit van Amsterdam, 1632-1932* (Amsterdam 1932, p. 127-162). In 1935 volgde *Nicolaes Everaerts (1462-1532) en het recht van zijn tijd* (Mededeelingen der Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, dl. 80 (1935), Serie B, p. 291-349 no 7: een tweede, herziene uitgave verscheen in 1939).

Behalve voor de geschiedenis van de Nederlandse rechtswetenschap heeft Van Apeldoorn ook baanbrekend werk verricht voor de geschiedenis van de rechtspraak in Holland. In 1937 verscheen zijn artikel *Theorie en praktijk van de rechtsbronnen in Holland in den tijd van Cornelis van Bynkershoek (1673-1743)* (Tydskrif vir Hedendaagse Romeins-Hollandse Reg. 1 (1937), p.

4-33). In het daaropvolgende jaar gaf hij een handschrift betreffende 16e eeuwse Hollandse rechtspraak uit onder de titel *Uit de praktijk van het Hof van Holland in de tweede helft van de zestiende eeuw* (Werken der Vereeniging tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandsche recht, Derde reeks, No. 7, Utrecht 1938; het eerste gedeelte van de Inleiding, betreffende Pelgrim van Loo en Neostadius, verscheen ook onder de titel *Observationes processuum in jure consistentium in Curia Hollandiae controversorum* in Tydskrif vir Hedendaagse Romeins-Hollandse Reg. 2 (1938), p. 248-257). Dit is een uiterst belangrijke rechtsbron, die met grote zorg is uitgegeven.

Advocaat en mensenrechten

Dit onderwerp staat op de agenda van de jaarvergadering (29e) van de Nederlandse orde van Advocaten, die dit jaar te Dordrecht van 24 t/m. 26 september 1981 gehouden wordt.

De twee preadviezen over dit onderwerp werden geschreven door prof. mr. E. A. Alkema (Vuijstregels en Vooruitzichten) en mr. P. J. Baauw (Strafrechtspleging en Straatsburg) en werden gepubliceerd in nummer 15 (14 augustus 1981) van het "Advocatenblad", orgaan van de Nederlandse Orde van Advocaten.

"Vereniging Handelsrecht"

De vereniging is werkzaam op het wetenschappelijk terrein van het handelsrecht en schrijft daartoe ledenvergaderingen uit ter bespreking van preadviezen. Zo zijn o.m. de laatste jaren de volgende onderwerpen aan de orde geweest:

- concernrecht (mr W. Westbroek)
- de besloten vennootschap (mr A.G. Lubbers, mr Y. Scholten)
- de vennootschap volgens het ontwerp B.W. (prof. mr P. van Schilfgaarde en mr A.G. van Solinge)
- verzekeringsrecht in het nieuw B.W. (prof. mr. F. Baron van der Feltz)
- de Europese Groepering tot Samenwerking (mr C.A.V. Aalders, mr F. van Brunschot en prof. mr F.J.W. Löwensteyn)
- materiële fusiecontrole in Nederland (prof. mr M.R. Mok en prof. mr M. Scheltema)
- de Tweede EEG-Richtlijn (mr J.H. Maschhaupt, mr P.M. Storm)
- de juridische fusie naar wordend recht (mr P.J. Dortmund en mr M.J.G.C. Raaijmakers).

Op het programma staan voor 1982 en 1983 de onderwerpen Internationale Koop en het Faillissement van de Onderneming.

Alleen natuurlijke personen kunnen lid worden (ad f 15,—per jaar). Rechtspersonen of maatschappen kunnen donateur worden (minimaal f50,—per jaar).

Van oudsher heeft de vereniging een klein aantal donateurs, doch zij zou aan dit aantal graag nieuwe toegevoegd zien. Evenals de leden, ontvangen donateurs van elk uitgekomen geschrift van de vereniging een gratis exemplaar.

Het adres van het secretariaat van de vereniging is: IJssellaan 82, postbus 186, 6800 LS Arnhem, tel. 085-651440.

BERICHTEN

Recht van de Oosteuropese socialistische staten

Zoals de vorige jaren wordt onder de auspiciën van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek ook tijdens het academiejaar 1981-1982 een «Derde Cyclus - onderwijs in Oost-europakunde» ingericht met een ruim aanbod van cursussen op het gebied van recht, economie, literatuur en cultuur. Deze leer-

gangen zijn gratis en, ofschoon in beginsel bestemd voor universitair afgestudeerden en doctorandi, eveneens voor alle andere belangstellenden toegankelijk. Aan degenen die tenminste vijf cursussen volgen (telkens 30 uur/jaar) en met welslagen hierover examen afleggen wordt een «M.A.-graad in Oosteuropakunde» toegekend, maar de cyclus staat ook open voor personen die slechts een geringer aantal cursussen wensen te volgen.

De cursussen van de richting «recht», met name: 1° Politieke instellingen van de Oosteuropese landen; 2° Grondige vraagstukken uit het recht van de Sovjetunie en de overige Oosteuropese socialistische landen; 3° Juridische terminologie in de Slavische talen met oefeningen, worden vanaf 19 oktober 1981 tot half mei 1982 elke maandagavond vanaf 18 uur aan de V.U.B., gebouw B, 3e verdieping, gedoceerd door prof. dr. Frits Gorlé, hoogleraar aan de U.I.A. en directeur van het Centrum voor de Studie van de Oosteuropese socialistische rechtsstelsels (afgekort Centrum Oost) aan de V.U.B.

Voor nadere inlichtingen kan men zich wenden tot prof. Gorlé aan de U.I.A. (tel. 031/28.25.28, toestel 437) of tot het Centrum Oost van de V.U.B. (tel. 02/6412606).

Najaarsvergadering van de «Vereniging voor Wijsbegeerte van het Recht» te Antwerpen op 21 november 1981

De Vereniging voor Wijsbegeerte van het Recht is een Nederlandse Vereniging die alle Nederlanders en Vlamingen groepeert die belangstelling hebben voor rechtsfilosofie en rechtstheorie. Zij werd opgericht in 1918 en telt heden bijna 400 leden. De vereniging is aangesloten bij de Internationale Vereinigung für Rechts- und Sozialphilosophie, afgekort tot IVR.

De vereniging organiseert jaarlijks twee bijeenkomsten, één in het voorjaar en één in het najaar, waarop doorgaans twee preadviezen worden besproken. Sinds een paar jaar is de gewoonte gegroeid om twee vergaderingen te Utrecht en één vergadering te Antwerpen te organiseren, om duidelijk te maken dat de vereniging zich richt tot belangstellenden van Noord en Zuid.

Wie zijn nu «belangstellenden»? Niet alleen de specialisten die zich beroepshalve aan universiteiten met rechtsfilosofie en rechtstheorie inlaten, maar allen die begaan zijn met de grondslagen van het recht en bij hun werk behoefte hebben aan diepere inzichten in de ontwikkeling ervan. De inbreng van practici is onontbeerlijk en wordt dan ook zeer op prijs gesteld: rechtsfilosofie en rechtstheorie dreigen te vervluchtigen in het ijle indien zij niet gehecht blijven aan de realiteit. Bovendien zijn ook welkom de maatschappij-onderzoekers die het recht in hun onderzoeksveld betrekken.

De eerstvolgende vergadering van de Vereniging voor Wijsbegeerte van het Recht heeft plaats te Antwerpen in de gebouwen van UFSIA (ingang Rodestraat of Lange Winkelstraat), op zaterdag 21 november 1981 om 10 u. 30.

De bespreking gaat over het preadvies van prof. dr. J. Steenbergen (KUL) over «Interpretatievragen in het Europees Gemeenschapsrecht: naar een rechtstheoretisch concept van het Gemeenschapsrecht».

Het preadvies wordt gepubliceerd in het tijdschrift van de Vereniging *Rechtsfilosofie en Rechtstheorie*, afgekort tot *R & R*. Alle leden van de Vereniging ontvangen voor hun lidgeld de drie afleveringen die jaarlijks worden gepubliceerd en waarin, naast de preadviezen, de verslagen van de vergaderingen, wetenschappelijke bijdragen en boekbesprekingen worden opgenomen.

Om zoveel mogelijk tijd vrij te houden voor de bespreking, beperkt de preadviseur zich, volgens de Geplogenheden van de vereniging, tot een zeer korte mondelinge toelichting. Alle deelnemers zijn geacht het preadvies van tevoren te hebben gelezen, dat in *R & R* is gepubliceerd.

Bij deze wordt een oproep gedaan tot alle Vlaamse juristen en maatschappij-onderzoekers om deel te nemen aan deze en volgende bijeenkomsten en om lid te worden van de vereniging.

Wie belangstelt in de vergaderingen van de vereniging of in het tijdschrift *Rechtsfilosofie en Rechtstheorie* kan lid worden door

betaling van 610 fr. (385 fr. voor studenten) op de (Belgische) postrekening nr. 000-0018472-42 op naam van Penningmeester Vereniging Wijsbegeerte van het Recht, Groesbeekseweg 454, 6523 PS Nijmegen, Nederland.

Tevens kan contact worden opgenomen met prof. J. Gijssels (UFSIA, Prinsstraat 13, 2000 Antwerpen, tel. 031/31.66.60, toestel 338), bestuurslid van de vereniging.

Driejaarlijkse prijs van het Antwerps Notariaat

Het Antwerps Notariaat schrijft voor de zevende maal zijn Driejaarlijkse Prijs uit, toe te kennen aan de auteur of auteurs van een werk dat mag bestaan uit ingezonden manuscripten of uit een na 1 januari 1980 gepubliceerde verhandeling. De prijs bedraagt 75.000fr.

Het werk moet: een grondige studie vormen, een oorspronkelijk karakter vertonen, bijdragen tot de ontwikkeling van de rechtswetenschap, van nut zijn voor het Belgisch Notariaat, in het Nederlands opgesteld zijn.

De keuze van het onderwerp is vrij.

De werken dienen uiterlijk op 31 december 1982, in drie exemplaren ingezonden te worden aan de Kamer van Notarissen van het Arrondissement Antwerpen, Koningin Elisabethlei 10, te 2000 Antwerpen, alwaar ook het reglement, waarin de andere voorwaarden zijn opgenomen, verkrijgbaar is.

Europees Colloquium voor Agrarisch Recht te Edinburgh

Het XIde Europees Colloquium voor Agrarisch Recht wordt gehouden van 23 tot 26 september 1981 te Edinburgh in Schotland en wordt georganiseerd door het Europees Comité voor Agrarisch Recht en The Agricultural Law Association.

Twee onderwerpen worden er besproken:

1. de reglementering inzake overdracht van landbouwgronden en haar gevolgen op de landbouwstructuren (commissie 1).
Algemeen rapporteur: de heer A. Pikalo, W. Duitsland;
Belgisch rapporteur: de heer L. Joly, juridisch adviseur bij de Belgische Boerenbond;
Voorzitter van de commissie: prof. dr. Friedrich, Zwitserland.
2. De juridische verhoudingen tussen Landbouw en Bosbouw (commissie 2)
Algemeen rapporteur: de heer Murray, Schotland;
Belgisch rapporteur: de heer R. Derveaux, inspecteur-generaal bij het Ministerie van Landbouw;
Voorzitter van de commissie: de heer P. Langdon-Davies, Londen.

Bijkomende inlichtingen betreffende het programma en de inschrijving te verkrijgen bij het secretariaat van de Belgische Vereniging voor Agrarisch Recht, Guldenvlieslaan, 72, 1060 Brussel (M. Heyerick - 02/5388160).

NOTARIAAT

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Brugge

Voorzitter: mr. Paul Van der Heyde; eerste syndicus: mr. Edgar Van Hove; tweede syndicus: mr. Jean Depuydt; verslaggever: mr. Pierre Tommelein; adjunct-verslaggever: mr. Frans Bouckaert; penningmeester: mr. Fernand De Vos; secretaris: mr. Jan De Mey; leden: mrs. Jean Vanlatum en Johan Verhaeghe.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Brussel

Voorzitter: mr. Denis Vander Burght; vice-voorzitter: mr. Jacques Possez; eerste syndicus: mr. Guy-Laurent Van der Beek; tweede syndicus: mr. Marcel Knops; verslaggever: mr. Gabriël Devos; adjunct-verslaggever: mr. Jean-François Taymans; secretaris: mr. Carl Ooms; adjunct-secretaris: mr. Gaston Van den Haute; penningmeester: mr. Pierre Willox; leden: mrs. Robert De Coster, Chrysole Vanhalewyn en Jean-Marie Costa; bestendig secretaris: mr. Jacques van der Meersch.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Dendermonde

Voorzitter: mr. William Bruyninx; eerste syndicus: mr. Roger Van Rossom; tweede syndicus: mr. Jacques Evenepoel; verslaggever: mr. Christian De Wulf; schatbewaarder: mr. August Depuydt; secretaris: mr. Romain Roodts; leden: mrs. Octaaf Verlinden, Georges Van Nieuwenhuysse en Fernand Van Puyvelde; administratieve secretaris: mr. Aimé Van den Bossche.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Gent

Voorzitter: mr. C. Van Hyfte; eerste syndicus: mr. Jan Verougstraete; tweede syndicus: mr. Arthur De Raedt; verslaggever: mr. Jacques Van Cauwenberghe; secretaris: mr. Marc Claeys Bouuaert; penningmeester: mr. Willy Van Belle; leden: mrs. Edgard Bouckaert, Jacques Deukeklaere, Albert Rutsaert, Jean Vermast, Ovide Deryckere en Marc De Croo.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Hasselt

Voorzitter: mr. Jos Jansen; syndicus: mr. Gilbert Seresia; secretaris: mr. Robert Jageneau; schatbewaarder: mr. Jacques The-naers; verslaggever: mr. Urbain Driekens; leden: mrs. Frank Verlinden en Jean Tournier; bestendig secretaris: mr. Fernand de Boosere.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Ieper

Voorzitter: mr. Lucien Catry; syndicus: mr. Roger Vandenberghe; verslaggever: mr. André Vandermeersch; penningmeester: mr. Albert Van Eecke; secretaris: mr. William de Sagher; leden: mrs. Julien Barbier en Lucas Lauwers.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Kortrijk

Voorzitter: mr. Joseph Destrooper; syndicus: mr. Frans De-meulemeester; verslaggever: mr. Guido Sabbe; secretaris: mr. Dirk Vanhaesebrouck; penningmeester: mr. Bernard Verstraete; leden: mrs. Pieter Vander Heyde en Georges Bultereys.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Leuven

Voorzitter: mr. Raymond Rooman; syndicus: mr. Léon Rosseeuw; verslaggever: mr. Pierre Honorez; penningmeester: mr. Paul Bosmans; secretaris: mr. Denis Tuerlinckx; leden: mrs. Clément de Creeft en Claude Hollanders de Ouderaen.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Mechelen

Voorzitter: mr. Etienne Delvaulx; syndicus: mr. Joseph Van Cauwenbergh; verslaggever: mr. Edmond De Backer; secreta-

ris: mr. Victor Van de Poel; penningmeester: mr. Erik Loncin; leden: mrs. Jean Cuvelier en Jean-Pierre Loontjens.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Oudenaarde

Voorzitter: mr. Roland Story; syndicus: mr. Albert Verleyen; verslaggever: mr. Stefaan De Wolf; penningmeester: mr. Ivan Vanden Eyken; secretaris: mr. Luc Van Coppenolle; leden: mrs. Gaston Van Rossom en Charles Vander Beken.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Tongeren

Voorzitter: mr. Marc Fransman; syndicus: mr. Jacques Snyers; verslaggever: mr. Jean Frederic Wilsens; schatbewaarder: mr. Albert Boes; secretaris: mr. Luc Van den Hove; leden: mrs. Odulphe Voets en Luc Tuerlinckx; bestendig secretaris: mr. Eric Nartus.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Turnhout

Voorzitter: mr. Alfons Marcelis; syndicus: mr. Herman Van Hemeldonck; verslaggever: mr. Louis Van Gansewinkel; schatbewaarder: mr. Paul Huyghebaert; secretaris: mr. Michel Eyskens; leden: mrs. Gabriel Naets en Herwig Van Der Borgh.

Samenstelling van de Kamer van Notarissen van het arrondissement Veurne

Voorzitter: mr. Karel Vanden Bussche; syndicus: mr. Michel Vileyn; verslaggever: mr. Roger Callewaert; penningmeester: mr. Marc Swennen; secretaris: mr. Agnès Porters; leden: mrs. Alain Delahaye en Léo Heyvaert.

TIJDSCHRIFTEN

Administration publique (trimestrielle), maart 1981

Y. Chapel, Le recrutement dans la fonction publique: aperçu historique et comparatif; A. François, Le recrutement: une fonction importante de la gestion du personnel; Y. Desbois, Le système de recrutement à la Commission des Communautés européennes; J. Siwek-Poydesseau, Le recrutement des fonctionnaires en France: problèmes d'aujourd'hui et de demain; A. Stevens, Concepts et procédure du recrutement de la fonction publique en Grande-Bretagne; H. Siedentopf, Conception et procédures du recrutement en République Fédérale d'Allemagne; E. Pouillet, Mécanismes et procédures du recrutement des agents des services publics en Belgique; J. Vandendries, La dérive des règles statutaires; A. Hengchen, La philosophie de la politique de recrutement du personnel suivie par les syndicats; M. Leroy, Les conflits de compétence en matière d'emploi des langues et leur règlement, noot bij Cass., 11 juni 1979; D. Lagasse, La motivation: faut-il rendre obligatoire la motivation des actes administratifs?

Cahiers de droit européen, 1981, nr. 1

B. Goldman, La fusion des sociétés et le projet de convention sur la fusion internationale des sociétés anonymes; J. Heenen, La directive sur les fusions internes; H. Niessen, La proposition de septième directive concernant les comptes du groupe; G.J. Pevtchin, La proposition de septième directive concernant les comptes du groupe; P.A. Foirers en Ph. Gerard, Compte rendu des débats sur «La fusion et les groupes de sociétés»; C. Flaesch-Mougin, Projet de convention de l'Agence internationale de l'énergie atomique sur la protection des matières, installations et transports nucléaires, noot bij Hof van Justitie, 14 november 1978, uitspraak krachtens artikel 103, derde lid, EGA-Verdrag.